

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

จิตปรমัตถ์

เล่ม ๒

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

	หน้า
ต้องแสวงหาวิบากหรือไม่	๑
ตทาลัมพณะไม่สำคัญเลย ความสำคัญอยู่ที่ชวนวิถี	๑
ชวนะเนื่องกับตทาลัมพณะอย่างไร	๑
วิบากจิตทั้งหมดเป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว	๒
ทุกอย่างเป็นของท่านเมื่อขณะที่วิถีจิตเกิดเท่านั้นเอง	๔
กรรมที่เป็นอดีตที่ล่วงไปแล้ว	๕
พอที่จะเป็นปัจจัยให้ชวนวิถีเป็นกุศลเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าใจกรรมได้หรือไม่	๗
เข้าใจอรรถความหมายของจิตเกื้อกูลให้สติเกิดรู้ลักษณะของจิต	๘
จิตดวงต่อไปที่เกิดสังสมทุกอย่างที่มีในจิตดวงก่อน	๘
ปฏิจสุมุปาท กับ กิเลสวัฏ กัมมวัฏ และ วิปากวัฏ	๙
ความลึกซึ้งของปฏิจสุมุปาท	๑๐
อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร	๑๒
ทุกคนที่ไม่ใช่พระอรหันต์ยังมีปัจจัยที่จะให้เกิดตัณหาอยู่	๑๒
ผู้ที่ยังมีกิเลสมาก ก็จะต้องอบรมปัญญาเพื่อละคลายกิเลส	๑๔
อวิชชาคืออะไรเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา	๑๕
เป็นอาสวะเพราะหมักดอง สะสม ไหลอยู่เป็นประจำ	๑๖
อาสวะหมายถึงอกุศลจิตทั้งหมดหรือไม่	๑๘
กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา	๑๘
ชื่อว่าจิตเพราะเป็นกรรมกิเลสสังสมวิบาก	๑๙
กลัวว่าวิบากจะไม่เกิดหรือกลัวจะหมดวิบากบ้างหรือไม่	๒๐
แม้แต่จะให้ใครสนใจฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้าก็ยากเสียแล้ว	๒๑
กำลังแสวงหาวิบากหรือเปล่าหรือว่ารู้แล้วว่าแล้วแต่เหตุ	๒๒

สารบัญ

	หน้า
โลภะมีอยู่ประจำ แต่กุศลจิตก็มีโอกาสที่จะเกิดได้	๒๕
คำถามเกี่ยวกับลักกายทิฏฐิ	๒๖
รูปหรือสีที่ปรากฏทางตาต่างจากขณะคิดว่าสีเขียว	๒๘
ความปรารถนาลามกที่ทำอาการต่าง ๆ ให้มนุษย์เลื่อมใส	๒๘
ผู้มีปัญญาทราบน้อมกล่าวว่าเราน้อมสละปริยัติ	๓๐
จุดประสงค์ของการฟังธรรมเพื่อเป็นอาหารให้สติเกิด	๓๒
ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด จะมองไม่เห็นตัวเองตามความเป็นจริง	๓๔
ผู้ที่ฟังธรรมโดยย่อแล้วบรรลุอรหัตตรู้ทั่วถึงธรรมของพระพุทธเจ้าหรือยัง	๓๖
ผู้ที่บรรลุโดยไม่ได้ศึกษาพระอภิธรรม ท่านรู้เรื่องวิธีจิตดีหรือไม่	๓๖
ผู้ที่เป็นเนยยบุคคล กับ ความเข้าใจกรรม กิเลส สังสมวิบาก	๓๗
ผู้ทีกล่าวว่าพ้นทุกข์ได้โดยไม่ต้องศึกษาเป็นโจรปล้นศาสนาอย่างไร	๔๐
การเข้าใจข้อปฏิบัติผิด ไม่ได้มีแต่เฉพาะในสมัยนี้	๔๑
ประโยชน์ของการรู้ลักษณะของจิตประการที่ ๓	๔๒
กรรม กิเลส วิบาก เป็นปัจจัยแต่ละประเภท	๔๒
ลักษณะของความติดความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ	๔๓
กุศล อกุศลที่เกิดแต่ละขณะ ไม่ใช่เป็นการสะสมเปล่า ๆ	๔๔
วิบากเป็นจิตและเจตสิก ที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย	๔๕
รูปไม่ใช่วิบาก	๔๖
ปัจจัย - ปัจจุปปัน - ปัจจนิกกรรม	๔๖
วิบากคือทุกขณะที่กำลังเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้กระทบสัมผัส	๔๗
สราคจิต - วิตราคจิต	๔๙
วิบากจิตของท่าน มีคนอื่นทำให้หรือไม่	๕๐

สารบัญ

	หน้า
วิบากเป็นผลของอดีตกรรม สามารถจะรู้ได้เพราะปรากฏในปัจจุบัน	๕๑
การจะรู้ว่าสภาพนามธรรมที่เป็นวิบากไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน	๕๑
ท่านมีสมบัติมากไหม เป็นของท่านจริง ๆ หรือไม่	๕๒
ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีสมบัติ จะดีหรือไม่	๕๔
อจินไตย ๔ ประการ	๕๕
พิสูจน์อจินไตยจากกำลังเห็นขณะนี้ รู้ใหม่ว่าเป็นผลของกรรมอะไร	๕๖
ไม่ใช่ไม่ยอมให้คิด รู้เรื่องได้ตามที่ทรงแสดงไว้ แต่ควรรู้ลักษณะของ -	๕๗
วิบาก	
กรรมตอบสนองทางตา หู จมูก ลิ้น กาย	๕๙
วิบากมีแต่ในผู้นับถือพระพุทธศาสนาหรือไม่	๖๐
ลักษณะของจิตประการที่ ๔ ชื่อว่าจิตเพราะเป็นธรรมชาติวิจิตร	๖๑
ความเห็นผิดไม่ได้มีแต่ในลัทธิอื่น แม้แต่ในผู้นับถือพระพุทธศาสนาก็มี	๖๒
ทุกขณะในชีวิตประจำวัน ไม่พ้นวิบาก และ ไม่พ้นจากกิเลส	๖๓
วิบากเป็นผลของเหตุในอดีต กุศลหรืออกุศลเป็นเหตุให้เกิดวิบาก	๖๔
ข้างหน้า	
สภาพธรรมที่เป็นวิบาก เป็นนามธรรมอย่างเดียว	๖๔
อจินไตยใหม่ ถ้ามีใครพยากรณ์จะเชื่อไหม	๖๕
วิบากหมายถึงเฉพาะนามธรรมเท่านั้น รูปธรรมเป็นผลของกรรมแต่ไม่ใช่-	๖๖
วิบาก	
เหตุใดจึงทรงแสดงแยกรูปธรรม กับ นามธรรมที่เป็นวิบาก ไว้โดย-	๖๗
ละเอียด	
วิบากต่างกันเพราะความวิจิตรของกรรมและจิตที่สะสมมาต่าง ๆ กัน	๖๘
สัมปยุตตธรรม	๗๐

สารบัญ

	หน้า
รูปสูตร	๗๐
สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา-ความเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม	๗๑
รูปไม่ใช่สัมปยุตตธรรม ไม่เป็นสัมปยุตตปัจจัยเพราะเหตุใด	๗๔
รูปธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรมโดยวิปยุตตปัจจัยได้	๗๖
รูปเกิดพร้อมกันกับจิตเป็นอย่างไร	๗๖
รูปเกิดพร้อมกันกับรูป แต่ไม่เกี่ยวข้องกัน รูปจึงไม่เป็นสัมปยุตตธรรม	๗๗
อนันตรปัจจัย	๗๘
สมนันตรปัจจัย	๗๙
อาเสวนปัจจัย	๘๐
นัตถิปัจจัย	๘๑
ความเหมือนและความต่างกันของอนันตรปัจจัย กับ สมนันตรปัจจัย	๘๑
วิคตปัจจัย	๘๓
อตถิปัจจัย คู่ นัตถิปัจจัย กับ อวิคตปัจจัย คู่ วิคตปัจจัย	๘๓
เหตุผลที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยประเภทต่าง ๆ	๘๔
สัมปยุตตปัจจัย	๘๖
อรรถของจิตประการที่ ๔ ชื่อว่าจิตตามสมควรโดยอำนาจแห่งสัมปยุตต- ธรรม	๘๗
พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกลักษณะของนามธรรมแต่ละประเภท	๘๘
ลักษณะของผัสสะมีแน่ แต่ไม่ปรากฏ อยากให้ปรากฏหรือไม่	๘๘
การเจริญสติ เป็นปกติ ยากที่สุด เพราะความอยากต้องการจะรู้เกิดขึ้น	๘๙
ปัญญาที่จะรู้ความต่างกันของจิตและเจตสิกมีอย่างไร	๙๐
จิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน แต่บางครั้งกลับรู้ยากกว่า	๙๐

สารบัญ

	หน้า
ต้องศึกษาสภาพนามธรรมให้เข้าใจโดยละเอียด ไม่ใช่แค่ชาตินี้ชาติเดียว	๙๑
ผู้ที่ศึกษาธรรมไม่ละเอียด จะเข้าใจผิด	๙๒
เข้าใจประเภทก่อนเข้าใจว่า เป็นสิ่งที่รู้ยาก ถ้าสติ ฯ ไม่ระลึกรู้สภาพจิต-จริง ฯ	๙๓
ถวายเป็นพระแก้วมรกต เป็นกุศล หรือ เป็นอกุศล	๙๔
ความวิจิตรของจิตชาติต่างๆ โดยสัมปยุตตธรรม	๙๕
กุศลธรรม - อกุศลธรรม - อัพยาทธรรม	๙๖
ธรรมหมวด ๓ โดยนัยของปรมาตถธรรม ๔	๙๖
ธรรมทั้งหมดที่ไม่ใช่กุศล และไม่ใช่อกุศล ธรรมนั้นเป็นอัพยาท	๙๗
กิริยาจิตเป็นอัพยาทธรรม	๙๘
เห็นความวิจิตรของจิตซึ่งมีหลายประเภทหรือไม่	๙๙
กามาวจรจิต - กามาวจรภูมิ	๙๙
รูปาวจรจิต - รูปาวจรจิต - โลกุตตรจิต	๑๐๐
สามารถที่จะพ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะได้หรือไม่	๑๐๑
อยากเกิดในสวรรค์ พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะหรือไม่	๑๐๓
จิตที่นับเนื่องอยู่ในกามาวจรธรรมทั้งหลาย - ภูมิของกามาวจรธรรม	๑๐๔
ภูมิต่างๆ เป็นวัตถุกาม เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีพอใจ	๑๐๕
ความหมายที่ ๒ จิตนี้ยอมท่องเที่ยวไปในกามภูมิ ๑๑	๑๐๕
ความหมายที่ ๓ ท่องเที่ยวไปด้วยสามารถแห่งการกระทำให้กามเป็น- อารมณ์	๑๐๖
พระอรหันต์มีกามาวจรจิตหรือไม่	๑๐๖
ความหมายที่ ๔ จิตยอมยังปฏิสนธิให้ท่องเที่ยวไปในกามภพ	๑๐๖

สารบัญ

	หน้า
ภูมิ มี ๒ ความหมาย	๑๐๗
นิพพานไม่ใช่วัตรุกาม แต่ทำไมจึงปรารถนานิพพานได้	๑๐๗
กุศลที่เกิดสลับกับความยินดีพอใจ จะมีความหมายว่าอย่างไร	๑๐๘
จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยในภพนั้นก็มาก	๑๑๐
จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีน้อย ความอาลัยในภพนั้นก็น้อย	๑๑๑
กามภพชื่อว่าเกิดขึ้นในภายใน – รูปภพและอรูปรภพชื่อว่ามีในภายนอก	๑๑๒
อสังขตตัญญูญาณ – พหิทธาตัญญูญาณ	๑๑๒
อยากจะเป็นพระพรหมหรือไม่	๑๑๓
รู้สึกตัวว่าถูกผูกไว้หรือไม่	๑๑๓
ผูกอยู่ในภพทุกคนทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	๑๑๔
กามธาตุท่านกล่าวว่าต่ำ เพราะให้สำเร็จการเกิดในกามภพ	๑๑๕
โอรัมภาคิยสังขยาญาณ – อุตรัมภาคิยสังขยาญาณ	๑๑๕

ต้องแสวงหาวิบากหรือไม่

ส. เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเป็นวิบากจิต ต่อจากนั้นก็เป็นภวังค์ และต่อจากนั้นไปก็จะมี การเห็นบ้าง การได้ยินบ้าง การได้กลิ่นบ้าง การลิ้มรสบ้าง การรู้สิ่ง ที่กระทบสัมผัสบ้าง เป็นวิบาก หลีกเลี้ยงไม่ได้ ต้องแสวงหาวิบากไหม ลองคิดดู

ตทาลัมพะไม่สำคัญเลย ความสำคัญอยู่ที่ชวนวิถิ

ผู้ถาม ตทาลัมพะนี้ ก็น่าคิดอยู่อย่างหนึ่ง ผมอยากถามอาจารย์ว่า ขณะที่ชวนะเป็นกุศล ตทาลัมพะก็ต้องเป็นกุศลวิบาก หรือว่าชวนะเป็นอกุศล ตทาลัมพะก็ต้องเป็นอกุศลวิบาก

ส. อันนี้เป็นเรื่องไกล อย่างที่ได้เรียนให้ทราบแล้วว่า เป็นเรื่องที่ละเอียดมากสำหรับตทาลัมพะ ซึ่งความจริงไม่สำคัญเลย เพราะเหตุว่าความสำคัญอยู่ที่ชวนวิถิ แต่ว่าตทาลัมพนจิตจะถูกกำหนดโดยปฏิสนธิจิตว่า ปฏิสนธิจิตของบุคคลนั้น เป็นกุศลขั้นใด จะมีตทาลัมพะก็ดวงเกิดขึ้น รู้อารมณ์ต่อจากชวนวิถิ แต่โดยปกติถ้าอารมณ์เป็นอิฏฐารมณ์ ชวนะเป็นกุศล ตทาลัมพะไม่มีปัญหาเลย เพราะเหตุว่าต้องเป็นกุศลวิบากตามชวนะ

ชวนะเนื่องกับตทาลัมพะอย่างไร

ผู้ถาม ผมสงสัยตอนนี้ละครับว่า ก่อนจุติจิตจะเกิดขึ้น ถ้าวิถิจิตสุดท้าย ชวนะเป็นกุศลก็ไปบังเกิดในภูมิที่ดี ถ้าวิถิจิตสุดท้าย ชวนะเป็นอกุศล ก็ไปบังเกิดในภูมิที่ไม่ดี เพราะฉะนั้นชวนจิตกับวิบากจิต จุติจิตนี้เป็นวิบากจิต ไม่ใช่ชวนจิต ทำไมมันเนื่องกันละครับว่า ชวนจิตเป็นกุศล แล้วจะต้องไปในภูมิที่ดี ชวนจิตสุดท้ายที่เป็นอกุศลแล้ว ก็จะไปเกิดในภูมิที่ไม่ดี เพราะผมคิดว่า ชวนะมันเนื่องกับตทาลัมพะอย่างไร

ส. ตทาลัมพะณะเกิดเวลาที่อารมณ์ยังไม่ได้ดับไป และเป็นวิบาก ซึ่งวิบากทั้งหมดขอเรียนให้ทราบว่าเป็นเพียงผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว พร้อมด้วยปัจจัยที่จะเกิดก็เกิดขึ้น แล้วก็ดับ ไม่ต้องห่วงอะไรอีก หมดเรื่อง ผลของกรรมเกิดแล้วก็หมดไป แล้วแต่ว่าจะมีการกระทบอารมณ์ทางตา เป็นผลของกรรมใด มีการรู้อารมณ์ใด อารมณ์นั้นยังไม่ได้ดับไป ตทาลัมพะณะซึ่งเป็นวิบากจิตก็เกิดขึ้น รู้อารมณ์นั้นต่อจากขณจิต แล้วก็หมดเรื่องอีกเหมือนกัน

วิบากจิตทั้งหมดไม่ใช่สิ่งที่มีความสำคัญอะไรเลย แต่ถ้าไม่รู้ ก็เลสปรรณนาที่จะให้วิบากรู้อารมณ์ที่ดี ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ลืมคิดถึงความสำคัญของขณวิถี เพราะเหตุว่ากิเลสมีความปรารถนาที่จะเห็นสิ่งที่ดี ได้ยินเสียงที่ดี ได้กลิ่นที่ดี ได้ลิ้มรสที่ดี ได้รู้อารมณ์ที่กระทบสัมผัสกายที่ดี แต่ไม่รู้ว่า เพียงเห็น แล้วดับ หมดเรื่องของกรรมแล้ว เป็นวิบากเกิดขึ้นรับผลของอดีตกรรม เวลาที่ได้ยิน จะเป็นเสียงที่ดีหรือไม่ดี ก็จบเรื่องของอดีตกรรม เพราะเหตุว่าทำให้วิบากเกิดขึ้น แล้วก็หมดเรื่อง

แต่ขณวิถี เวลาที่เห็นครั้งหนึ่ง ได้ยินครั้งหนึ่ง เป็นกุศลหรืออกุศล นี่เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดผลข้างหน้า

เพราะฉะนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องรู้ชาติของวิถีจิต ว่าวิถีจิตใดเป็นชาติอะไร เพื่อที่จะรู้ว่า วิถีจิตใดเป็นวิบาก ก็เป็นเพียงขณะที่เกิดขึ้น รับผลของอดีตกรรม แล้วก็ไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากอีก

วิบากจิตทั้งหมดเป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว

วิบากจิตทั้งหมดเป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำมาแล้ว จักขุวิญญาณเป็นวิบากจิต สัมปฏิจฉันนะเป็นวิบากจิต สันตึระณะเป็นวิบากจิต ตทาลัมพะณะเป็นวิบากจิต เพราะฉะนั้นจึงต้องรู้ความละเอียดว่า ขณะใดเป็นวิบาก ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล และขณะใดเป็นกิริยา เพื่อที่จะไม่หลงปรารภนา ยึดมั่นในสิ่งที่ปรากฏ แล้วก็หมดไป จะเห็นสิ่งที่ดีสักเท่าไร เพชรนิลจินดา แก้วแหวนเงินทอง สีสันวัฒนธรรมที่น่าพอใจสัก

เท่าไร จักขุวิญญาณซึ่งเป็นวิบากเกิด แล้วก็ดับไป สัมปฏิจฉันนะเกิด แล้วก็ดับไป สันตິระณะเกิด แล้วก็ดับไป ตทาลัมพะณะเกิด แล้วก็ดับไป เท่านั้นเอง ดับจริง ๆ

แต่เพราะไม่รู้ว่าเป็นสิ่งซึ่งเกิดดับ เพราะเหตุว่านามธรรมไม่เคยปรากฏว่าชรา แต่รูปธรรมนี้ยังปรากฏความชราได้ แต่รูปบางรูป ใครเห็นความชราบ้าง เช่น เพชร มีใครเห็นความชราของเพชรบ้างไหม แต่เมื่อไม่เห็นความชราของเพชร เห็นที่ไรก็ยังคงพอใจในแสงสีของเพชร แล้วก็กำหนดราคาของความพอใจไว้ด้วยว่า มีความพอใจในเพชรนั้นสูงต่ำแค่ไหน ถ้าราคาสูงมาก ก็แสดงว่า โลภะสูงมาก ตามกำลังของโลภะ ถ้าราคานิดหน่อย ก็แสดงว่า โลภะกำหนดราคาตามความพอใจในวัตถุนั้นเพียงเล็กน้อย แต่ความชราของเพชรไม่ได้ปรากฏ แต่ความชราของรูปร่างกายของสัตว์ บุคคลนี้ปรากฏ

เพราะฉะนั้นขณะใดที่เป็นรูปสี่สัณว์ณะที่น่าพอใจ จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นเป็นวิบาก สัมปฏิจฉันนะเป็นวิบาก สันตึระณะเป็นวิบาก ตทาลัมพะณะเป็นวิบาก แล้วก็หมด ไม่มีการเห็นสิ่งนั้น จนกว่าวิถิจิตจะเกิดอีก

เพราะฉะนั้นควรจะรู้ว่า วิบากจิตทางตาเห็นขณะใด เป็นผลของอดีตกรรม พร้อมทั้งวิบากจิตซึ่งเป็นวิธีอื่น ๆ ด้วย

ทางหู ได้ยินเสียงที่น่าพอใจ ไม่น่าพอใจ ก็เพียงชั่วขณะที่วิบากจิตเกิดขึ้นเป็นวิถิจิตได้ยินเสียงนั้น แล้วก็ดับหมดจริง ๆ แต่ว่ากุศลและอกุศลนี้มีปัจจัยที่จะเกิด มีความพอใจ ไม่พอใจในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มากมายเหลือเกิน ที่ว่ามากก็คือว่า เกิดอีก แล้วก็เกิดอีก ๆ

โดยขึ้นของการฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ไม่สามารถที่จะดับอกุศลได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่า เป็นเพียงจักขุวิญญาณ การเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม แต่ก็ยังมีความพอใจ คือ โลภะไม่ให้เกิด ไม่ได้ ในขณะที่เห็นสิ่งที่พอใจ

เพราะฉะนั้นจึงจะต้องเข้าใจธรรมที่ปรากฏ ให้ถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อจะได้อบรมเจริญปัญญาถึงขั้นที่จะประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ และการรู้ธรรมโดยละเอียด เห็นโทษของอกุศลมากขึ้น ก็จะทำให้อบรมเจริญกุศลยิ่งขึ้นทุกชั้น เพราะรู้ตัวว่า เป็นผู้ที่มีกิเลสมากเหลือเกิน

ทุกอย่างเป็นของท่านเมื่อขณะที่วิถิจิตเกิดเท่านั้นเอง

ทุกอย่างเป็นของท่านผู้ฟังในขณะที่วิถิจิตเกิดเท่านั้นเอง แต่พอวิถิจิตไม่เกิด ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เช่น ในขณะที่นอนหลับสนิท แม้ว่าจะยังไม่สิ้นชีวิต แต่ขณะนั้นก็ไม่มีเยื่อใย ไม่มีความอาลัยอาวรณ์ ไม่มีความผูกพันในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น หรือแม้แต่ในขั้นซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นตัวตน ในขณะนั้นก็ไม่มี เพราะเหตุว่าวิถิจิตไม่ได้เกิดขึ้นรู้อารมณ์ใด ๆ เลย ยังไม่ทันจะสิ้นชีวิต ก็ยังขาดความสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้องกับรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสในวันหนึ่ง ๆ ได้ ในขณะที่นอนหลับสนิท

เพราะฉะนั้นทำไมถึงไม่ตัดแม้เยื่อใย เวลาที่มีการเห็น ไม่ว่าจะเห็นสิ่งใด ๆ ทางตา ได้ยินเสียงใด ๆ ทางหู ได้กลิ่นใด ๆ ทางจมูก หรือลิ้มรสใด ๆ ทางลิ้น หรือกระทบสัมผัสสิ่งใด ๆ ทางกาย ซึ่งเป็นทางที่จะทำให้กุศลลดน้อยลง เพราะรู้ว่าสภาพธรรมปรากฏเพียงชั่วขณะที่วิถิจิตเกิดขึ้น เท่านั้นเอง

และเมื่อจิตใดเกิดขึ้น แล้วดับไป จิตนั้นก็ดับจริง ๆ รูปใดเกิดขึ้น แล้วดับไป รูปนั้นก็ดับจริง ๆ รูปที่ปรากฏทางตาเมื่อขณะนี้ ดับหมดจริง ๆ จิตเห็นเมื่อขณะนี้ดับหมดจริง ๆ เสียงที่ปรากฏทางหูดับหมดจริง ๆ ได้ยินก็ดับหมดจริง ๆ ไม่ว่าจะเห็น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปจริง ๆ

แต่ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ความเกิดดับจริง ๆ ก็ยังไม่เข้าถึงอรรถของความหมายของคำว่า “ดับ” เพราะเหตุว่าไม่ประจักษ์การดับ เช่นเวลานี้จะพูดถึงการดับไปของจักขุวิญญาณ ของสัมปฏิจันนะ ของสันตติระณะ ของโงฐัพพะนะ ของชวณะ ของตทาลัมพะนะ ก็ยังไม่ประจักษ์ความดับ จะพูดเรื่องการดับไปของสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็ยังไม่ประจักษ์การดับ

เพราะฉะนั้นจึงต้องอบรมเจริญปัญญา จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ แต่ถึงแม้ว่าปัญญาขั้นนั้นยังไม่เกิดการฟังพระธรรม และการพิจารณาให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องละเอียดยิ่งขึ้น ก็จะไม่ถูกต้องเป็นปัจจัย ให้สังขารขั้นปรับปรุงแต่ง ให้สติปัญญามีการระลึก รู้ลักษณะของสภาพ

ธรรมที่กำลังเกิดดับ และศึกษาจนกระทั่งเข้าใจลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพิ่มขึ้น ทีละเล็กทีละน้อย

ธรรมที่เป็นอดีตที่ล่วงไปแล้ว

เพราะฉะนั้นขอกล่าวถึงข้อความในอัฐสาสนี ที่แสดงลักษณะของธรรม ที่เป็นอดีต ที่ล่วงไปแล้ว ในอดีตติกะ ซึ่งเป็นคำอธิบายอดีตธรรม หมายความว่าธรรมที่ล่วงไปแล้ว หรือดับไปแล้ว ซึ่งมีหลายพยัญชนะ คือ

คำว่า “ล่วงไปแล้ว” คือ ล่วงไปแล้ว ๓ ขณะ ทั้งขณะที่เกิด ขณะที่ตั้งอยู่ และขณะที่ดับ จิตนี้มีอายุที่สั้นมาก เล็กน้อยเหลือเกิน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

ขณะที่เกิด ไม่ใช่ขณะที่ตั้งอยู่ ไม่ใช่ขณะที่ดับ

ขณะที่ตั้งอยู่ ไม่ใช่ขณะที่เกิด ไม่ใช่ขณะที่ดับ

ขณะที่ดับ ไม่ใช่ขณะที่เกิด ไม่ใช่ขณะที่ตั้งอยู่

เพราะฉะนั้นถ้าเกิดขึ้นและกำลังตั้งอยู่ ยังไม่ถือว่าเป็นอดีต สำหรับจิตขณะ แต่สำหรับขณะอุปาทะเป็นอดีตแล้ว

จิตเกิดดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นขณะทั้ง ๓ ก็หมดไปอย่างรวดเร็วด้วย แต่ธรรมใดที่เป็นอดีต หมายความว่า คำว่า “ล่วงไปแล้ว” คือ ล่วงไปแล้ว ๓ ขณะ ไม่มีเหลือทั้งอุปาทะขณะ จิตขณะ และภังคขณะ

หมดไป ๆ ทุกขณะ ถ้าสติปัญฐานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ ก็จะไม่ประจักษ์ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว

คำอธิบายต่อไป มีว่า คำว่า “ดับแล้ว” คือ ถึงความดับแล้ว เหมือนไฟดับ ดับแล้ว ไม่มีอีก หมดจริง ๆ หายไปเลยจริง ๆ ดับแล้วจริง ๆ

คำว่า “ปราศไปแล้ว” คือ ถึงความปราศไปแล้ว หรือไปปราศแล้ว เหมือนคนตาย ปราศไปแล้ว หรือไปปราศแล้ว ไม่เหลือเลย นั่นคือลักษณะของความดับ

คำว่า “แปรไปแล้ว” คือ ถึงความแปรไปด้วยการละปกติ ปกติ คือ มี แต่แปรไปด้วยการละปกติ คือ ไม่มี

คำว่า “อัสตงคตแล้ว” ด้วยอรรถว่า ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ กล่าวคือ ความดับ

คำว่า “อพุกตฤคตา” ที่แปลว่า ถึงความดับสูญแล้ว ทรงเพิ่มบทด้วยอุปสรรค คือ ถ้าใช้คำว่า ดับ ก็จะต้องขึ้นกับคำว่า ดับ เพราะฉะนั้นก็ต้องเพิ่มบทด้วยอุปสรรค คือ ให้รู้ว่าถึงความดับสูญแล้ว ไม่เหลือจริง ๆ จะคิดว่ามีอะไรที่เหลืออยู่เวลานี้ เป็นความเข้าใจผิด เพราะเหตุว่าสิ่งที่ดับแล้ว สูญแล้ว จริง ๆ

คำว่า “เกิดขึ้น แล้วปราศไป” คือ บังเกิด แล้วปราศไป ไม่ใช่ว่า ไม่มี มี เพราะเกิดขึ้น แต่ว่าเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ปราศไป คือ หดไปเลย สูญจริง ๆ ไม่เหลือเลย

ธรรมส่วนที่ล่วงไปแล้วเหล่านั้นมีอะไรบ้าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ได้แก่ ธรรมที่เป็นสังขารธรรม ได้แก่ ชันท์ทั้ง ๕ คือ รูปชันท์ รูปทุกขชนิดที่เกิดขึ้นแล้วดับไป เวทนา ความรู้สึกทุกชนิด เกิดขึ้นแล้วดับไป สัญญา ความจำทุกชนิด เกิดขึ้นแล้วดับไป สังขาร ได้แก่ เจตสิกซึ่งปรุงแต่ง เป็นกุศล เป็นอกุศล เป็นโลภะ เป็นโทสะ เป็นอริสสา เป็นมัจฉริยะ เป็นปัญญา เป็นวิริยะ ทุกอย่าง เกิดขึ้นแล้วดับไป วิญญาณ คือ สภาพที่รู้แจ้งอารมณ์เกิดขึ้น แล้วดับไป

เพราะฉะนั้น ยังอาลัย ยังยึดถือ ยังผูกพัน อยู่กับชันท์ไหนบ้าง ในเมื่อทุกชันท์นี้ เกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับ สูญไปด้วย ไม่ใช่ดับแล้วก็ยังมีเหลือ แต่ว่าดับสูญไป ปราศไป

เพียงชันท์การฟัง ดับกิเลสไม่ได้เลย ไซ้ใหม่ ยังอยู่เต็มทีเดียว เพราะฉะนั้นจึงต้องฟังให้เข้าใจ เป็นสังขารชันท์ปรุงแต่ง ให้สติระลึกรู้ สิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง แล้วก็เข้าใจ จนกว่าจะประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไป จึงจะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

นี่ยังไม่ต้องถึงขณะที่ตาย ในชั่ววันหนึ่ง ๆ นี้ เคยชอบสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ยึดถือว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา เป็นสมบัติของเรา แท้ที่จริงทุกอย่างเกิดขึ้นปรากฏ ขณะที่ป็นวิจิตรเจตตานั่นเอง

แล้วสภาพธรรมใดที่เป็นวิบากจิต ก็เป็นผลของกรรม ใครจะมีบ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ เสื้อผ้าอาภรณ์ มากมายอย่างไร ประณีตสวยงามอย่างไร วิบากจิตเป็นผลของอดีตกรรม เกิดขึ้น รู้อารมณ์นั้น ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แล้วไม่ยั่งยืนเลย เพียงชั่วขณะที่เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป และก็ไม่มีใครรู้ว่า กรรมใดจะให้ผลในขณะต่อไป เพราะว่าทุกคนมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมในอดีตที่ได้กระทำมาแล้ว พร้อมทั้งมีปัจจัยใด จะทำให้กรรมใด ให้วิบากใด เกิดขึ้น วิบากนั้นก็เกิดขึ้น ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นนี่ก็คงจะเป็นวิริยารัมภกถา ที่จะทำให้สติระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แล้วก็หมั่นศึกษา พิจารณา จนกว่าจะรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงนามธรรมหรือรูปธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

พอที่จะเป็นปัจจัยให้ชวนวิถิเป็นกุศลเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าใจธรรมได้หรือไม่

พอที่จะเป็นปัจจัยให้ชวนวิถิ เป็นกุศลเพิ่มขึ้นได้ไหม ในเมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ในลักษณะของสภาพธรรม

แต่ถ้าไม่ฟังเลย ไม่รู้ว่าขณะใดเป็นผลของอดีตกรรม เป็นวิบาก ขณะใดเป็นชวนวิถิ ที่จะสั่งสมสันดานที่เป็นกุศลหรืออกุศล ผู้นั้นก็ย่อมจะไม่มี การเห็นโทษของอกุศล ไม่มีการอบรมเจริญกุศล สังสารวัฏก็ย่อมจะต้องยืดยาวต่อไป เพราะฉะนั้นผลข้างหน้าจะเป็นกุศลวิบาก หรือว่าเป็นอกุศลวิบาก ซึ่งทุกท่านก็ย่อมสามารถที่จะพิจารณา รู้ธรรมที่เกิดขึ้นกับตัวท่าน ได้ตามความเป็นจริง

เข้าใจอรรถความหมายของจิตเกื้อกูลให้สติเกิดรู้ลักษณะของจิต

สำหรับอรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิตที่ได้กล่าวถึงแล้ว

ประการที่ ๑ คือ จิตเป็นสภาพรู้แจ้งอารมณ์ ย่อมจะเกื้อกูลให้สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของจิต ในขณะที่กำลังเห็น หรือกำลังได้ยิน หรือกำลังได้กลิ่น หรือกำลังลิ้มรส หรือกำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางกายลักษณะต่าง ๆ เพราะเหตุว่า นั่นเป็นจิตไม่ใช่ตัวตน เพราะจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้ง สิ่งที่ปรากฏนั้น ๆ ได้

ประการที่ ๒ คือ ชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิถิตุ่ทุกท่านก็จะทราบได้ว่า ท่านมีอุปนิสัยอย่างนี้ เพราะเหตุว่าท่านสะสมโลภะมาก หรือว่าโทสะมาก หรือว่าโมหะมาก หรือสะสมโลภะแรง โทสะอ่อน โมหะอ่อน ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลมีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน

อรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิตประการต่อไป คือ

ประการที่ ๓ ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรมกิเลสสังสมวิบาก

ถ้าทราบเรื่องของวิถิตุ่จิตแล้ว ก็คงจะเข้าใจความหมายที่เป็นสังสารวัฏได้ เพราะเหตุว่า ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรมกิเลสสังสมวิบาก

จิตดวงต่อไปที่เกิดสังสมทุกอย่างที่มีในจิตดวงก่อน

ที่ทุกท่านกำลังสังสม ชวนวิถิตุ่จิตนี้ ไม่สูญหายไปไหนเลย แม้ว่าจิตจะเกิดขึ้นและดับไป แต่การดับของจิตดวงก่อนเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นจิตดวงต่อไปที่เกิด ก็สังสมทุกอย่างของจิตดวงก่อน เพราะเหตุว่าเกิดเพราะจิตดวงก่อนเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้นชวนวิถิตุ่จิตที่สังสมสันดาน ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก

“สังสารวัฏ” เท่าที่ท่านผู้ฟัง คงเคยได้ยินได้ฟัง ก็มี กิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏ

กิเลสวัฏ วนเวียน กิเลสทั้งหลายเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สังสมสันดาน และเป็นเหตุให้กระทำ “กัมมวัฏ”

เมื่อมีกรรมซึ่งเป็นเหตุ เป็นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ไม่สูญหาย เพราะเหตุว่า จะเป็นปัจจัยให้เกิด “วิปากวฏ”

แล้วเวลาที่วิปากเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ปราศจากกิเลสวัฏอีก เพราะเหตุว่ามีความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้นเมื่อมีกิเลส ก็เป็นเหตุให้กระทำความที่เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง แล้วก็เป็นเหตุให้เกิดวิปาก ซึ่งเป็นกุศลวิปากบ้าง อกุศลวิปากบ้าง ไม่รู้จบ ตราบใดที่ปัญญายังไม่เกิดขึ้น ประจักษ์แจ้งในอริยสัจธรรม สังสารวัฏทั้ง ๓ คือ กิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏ ก็จะต้องเกิดขึ้นวนเวียนอยู่เรื่อย ๆ

ปฏิจสุมุปปาต กับ กิเลสวัฏ กัมมวัฏ และ วิปากวัฏ

ท่านที่เคยอยากทราบเรื่องปฏิจสุมุปปาต คือ ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น นี่คือเรื่องของกิเลสวัฏ กัมมวัฏ และวิปากวัฏ เริ่มตั้งแต่ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ เป็นกิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏ แล้วหรือยัง

อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร “สังขาร” ที่นี้คือ ปุณฺณยาสังขาร ได้แก่ กามาวจรกุศล และอรุปาวจรกุศล อปุณฺณยาสังขาร ได้แก่ อกุศลกรรม อเนญชยาสังขาร ได้แก่ อรูปาวจรกุศล

เพราะฉะนั้นสังขารจึงมี ๓ โดยนัยของปฏิจสุมุปปาต คือ ปุณฺณยาสังขาร ได้แก่ กุศลกรรมทั้งหลายที่เนื่องกับรูป อปุณฺณยาสังขาร ได้แก่ อกุศลกรรมทั้งหมด อเนญชยาสังขาร ได้แก่ อรูปฌานกุศล ๔ เท่านั้น เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ได้แก่ ปฏิสนธิจิตในภูมิต่าง ๆ ตามเหตุของกรรมนั้น เป็นปฏิจสุมุปปาต

เพราะฉะนั้นปฏิจสุมุปปาตไม่ได้อยู่ที่อื่น แล้วก็ไม่ได้อยู่ในหนังสือ เพราะฉะนั้นธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง คือ ในทุก ๆ ขณะนี้ ไม่ว่าจะทรงแสดงโดยนัยใด จะทรงแสดงโดยนัยของปริมัตถธรรม ๔ ทรงแสดงโดยนัยของอริยสัจธรรม ๔ หรือว่าทรงแสดงโดยนัยของปฏิจสุมุปปาต ก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้เอง

ความลึกซึ้งของปฏิจจสมุปบาท

ผู้ถาม พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ปฏิจจสมุปบาท เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ท่านพระอานนท์ได้ยินแล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสสรย์ ไม่เคยมีมา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปฏิจจสมุปบาทนี้ลึกซึ้งสุดประมาณ และปรากฏเป็นของลึก ก็แหละถึงจะเป็นเช่นนั้น ก็ยังปรากฏแก่ข้าพระองค์ เหมือนเป็นของตื้นนัก ๆ

ปฏิจจสมุปบาทนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ลึกซึ้ง ๆ แต่สำหรับท่านพระอานนท์ ก็รู้ เข้าใจดีในปฏิจจสมุปบาทนี้ เพราะท่านบรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ก็รู้จริง ๆ ว่า ปฏิจจสมุปบาทนี้อาศัยธรรมซึ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้น เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาค ตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า “อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น”

สุ. รู้แค่ไหน ถ้ารู้เพียงแคือกิเลสวัฏเป็นปัจจัยให้เกิดกัมมวัฏ กัมมวัฏเป็นปัจจัยให้เกิดวิปากวัฏ และวิปากวัฏสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ วิปากวัฏนั้นก็ปัจจัยให้เกิดกิเลสวัฏอีก กิเลสวัฏนั้นก็ปัจจัยให้เกิดกัมมวัฏอีก กัมมวัฏนั้นก็ปัจจัยให้เกิดวิปากวัฏอีก รู้แค่นี้ หรือว่ารู้ลึกซึ้งยิ่งกว่านี้อีก มีหลายชั้น หลายระดับ สำหรับความเข้าใจปฏิจจสมุปบาท

ผู้ถาม ความรู้ของพระโสดาบันนี้ จะต้องรู้มากกว่านี้ครับ

สุ. แต่ว่ายังไม่ถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้ถาม นั่นครับ เพราะว่าปฏิจจสมุปบาทธรรมนี้เป็นความรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผมจึงสงสัยว่า เช่น อัครสาวกหรือมหาสาวกก็ยังรู้ไม่หมดอย่างนั้นหรือครับ

สุ. หมายความว่า ไม่สามารถจะรู้ละเอียดและลึกซึ้ง โดยทั่ว โดยตลอด เช่นเดียวกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านผู้ฟังลองไล่ไปก็ได้ จะได้รู้ว่า ความรู้ของท่านถึงที่สุดที่ตรงไหน เช่น ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย

ทุกคนที่เกิดขึ้น คือ ปฏิสนธิจิต ซึ่งเป็นวิปากจิต เป็นผลของกรรมหนึ่ง กรรมเดียวเท่านั้น ในบรรดากรรมนับไม่ถ้วนที่ได้กระทำมาแล้วในชาติก่อน ๆ ทั้งหมด

แต่กรรมใดให้ผล ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ปฏิสนธิจิตนั้นเป็นผลของกรรมนั้น แล้วกรรมที่เกิดขึ้นนั่นเอง ก็เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย

ทุกท่านที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ในปฏิสนธิจิตนั้น จะปราศจากอวิชชานุสัยไม่ได้เลย แม้ว่าจิตที่เป็นกุศลวิบากจิต ไม่มีโมหเจตสิกเกิดขึ้นกระทำการกิจการงาน เพราะเหตุว่าเป็นกุศลวิบาก แต่อวิชชาไม่ได้ดับ ไม่ได้หมด ยังสะสมเป็นพืชเชื้อ นอนเนื่องอยู่ในจิต ไม่ได้เกิดขึ้นทำการกิจการงาน แต่ว่ามีอนุสัย คือ ความไม่รู้ นอนเนื่องอยู่ในปฏิสนธิจิต ซึ่งเป็นกุศลวิบาก ถ้าเกิดในกามสุคติภูมิ

แต่อวิชชามาจากไหน ลองไล่ความรู้ของท่านผู้ฟังไป จะสามารถรู้อย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็จะกล่าวว่า ปฏิจจนุปปาตนั้นตื่นได้ใหม่ พอไปถึง “อวิชชา” นี้ แต่ไม่ใช่ว่า ท่านไม่สามารถจะรู้อวิชชา แต่อวิชชาที่ท่านสามารถรู้ได้ ขณะนี้ไม่ใช่สาวไปชาติก่อนโน้น ๆ ในอนันตชาตินับไม่ถ้วน แต่ว่าในขณะนี้เอง สามารถที่จะรู้ว่า มีอวิชชา

ขณะที่ไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่รู้ว่าเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ที่กำลังเห็น ขณะนั้นเป็น “อวิชชา” ถ้าไม่รู้ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น แล้วดับไป ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นเป็น “อวิชชา”

ด้วยเหตุนี้ผู้ใดที่กำเนิดมา ปฏิสนธิจิตจะต้องมี “อวิชชานุสัย” แม้ว่าโมหเจตสิกไม่ได้เกิด กระทำการกิจการงานในขณะที่เป็นกุศลวิบากที่ทำการปฏิสนธิ แต่เมื่อปฏิสนธิเกิดแล้ว ขอให้ดูสภาพของเด็กที่ขณะจิตต่อ ๆ ไป เต็มไปด้วยอวิชชา และเมื่อเติบโตขึ้น มีการศึกษา มีการเล่าเรียน มีการประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ หมดอวิชชาหรือเปล่า ยังคงไม่รู้เหมือนเดิม ถ้าไม่มีการศึกษาธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ และทรงแสดงโดยละเอียด ไม่รู้ด้วยซ้ำว่า ตัวเองนั้นมีอวิชชา คือ ไม่รู้ว่า “ไม่รู้อะไร” เพราะเหตุว่าเห็น ก็เข้าใจว่า รู้ว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ โดยที่ไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วในขณะนั้น เป็นการไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เห็น และสิ่งที่ปรากฏทางตา

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

เมื่อมีอวิชชาแล้ว เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร มีการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง แม้จะไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจว่า โดยสภาพที่แท้จริงแล้ว ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่ก็ยังมีกรรม คือ การกระทำ ที่เป็นอกุศลกรรมบ้าง กุศลกรรมบ้าง แต่ต้องพิจารณา โดยละเอียดว่า ขณะใดที่ไม่ใช่กุศลกรรมบถ ๑๐ ขณะนั้นเป็นเพียงอกุศลจิต ไม่ใช่อกุศลกรรม เป็นการสังสมสันดาน ที่ละเล็กทีละน้อย

เช่น เวลาที่เห็นในขณะนี้ แล้วเกิดความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ แต่ว่าไม่ได้ล่วงทุจริตกรรมอะไรเลย ขณะนั้นก็อกุศลขวนะ ซึ่งสังสมสันดาน ถ้าโลภมูลจิต เป็นขวนวิถิเกิดขึ้น บุคคลนั้นก็ย่อมมีความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเกิดในภพ ไหน ภูมิไหน เห็นอะไร ก็ยังคงมีความยินดีพอใจ ในสิ่งที่เห็น ในเสียงที่ได้ยิน เป็นปกติ วิสัย แต่ว่าอวิชชาอันเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารได้ ทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม นี่เป็นชีวิตตามความเป็นจริงในขณะนี้ เป็นปฏิจสมุปบาท ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่ว่าอยู่ที่แต่ละขณะจิต

ทุกคนที่ไม่ใช่พระอรหันต์ยังมีปัจจัยที่จะให้เกิดตัณหาอยู่

ธรรมเป็นเรื่องชีวิตจริง ๆ ทุก ๆ วัน ตั้งแต่เกิด จนกระทั่งถึงจุติ เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะได้ทราบลักษณะสภาพของชีวิตของแต่ละท่าน หรือจิตใจของท่านแต่ละขณะว่าเป็นธรรมประเภทไหน

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงลักษณะของจิตซึ่งมีอรรถว่า

ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรมกิเลสสังสมวิบาก ซึ่งก็แสดงถึงปฏิจสมุปบาททั้ง ๓ คือ กิเลสวัฏ กัมมวัฏ และวิปากวัฏ นั่นเอง ซึ่งกิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏ ก็ไม่ได้อยู่ในขณะอื่น นอกจากทุก ๆ ขณะนี้เองว่า ในขณะนี้ จิตที่เกิด เป็นกิเลสวัฏ หรือเป็นกัมมวัฏ หรือเป็นวิปากวัฏ

ซึ่งในคราวก่อนก็ได้กล่าวถึงตั้งแต่อดีตมาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ อายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ เมื่อมีผัสสะแล้ว ผัสสะก็เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา และเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา โลภะ เป็นประจำ

นี่ชีวิตจริง ๆ ที่จะต้องพิสูจน์พระธรรมว่า เป็นอย่างนี้หรือเปล่า

เพราะฉะนั้นการศึกษาพระธรรมก็จะทำให้เห็นว่า ทุกคนไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงหรือพ้นจากปัจจัยที่จะทำให้เกิดตัณหาเลย ผู้ที่จะพ้นจากตัณหาได้ มีบุคคลเดียว คือ ผู้ที่เป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้นเมื่อยังไม่ถึงความเป็นพระอรหันต์ ตัณหาก็คงต้องมีอยู่ เมื่อยังไม่ถึงความเป็นพระอนาคามีก็จะให้พ้นจากความติด ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

และเมื่อยังไม่ถึงความเป็นพระสกทาคามี ก็ยังไม่บางเบา ยังเป็นผู้ที่ติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ และเมื่อยังไม่ใช้พระโสดาบัน ผู้ที่เป็นปุถุชน จะมีกิเลสหนาแน่นมากสักเพียงไหน หนีไม่พ้นความที่จะยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ตามความเป็นจริง แล้วแต่ว่า แต่ละบุคคลจะสะสมความพอใจในรูป หรือในเสียง หรือในกลิ่น หรือในรส หรือในโณภูมัพพะ มากน้อยต่าง ๆ กันไป แล้วจะอย่างไร นี่ตามความเป็นจริง

นี่คือ ทุกชีวิตซึ่งเกิดมาแล้ว มีปัจจัยที่จะให้เกิดตัณหา ตั้งแต่อย่างบางที่ไม่รู้สึกเลยว่า ขณะนี้เป็นความพอใจทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง จนกว่ากิเลสนั้นจะมีกำลังปรากฏ เป็นปริยฐานกิเลส ซึ่งเป็นกิเลสที่ทำให้ปรากฏว่า ขณะนั้นจิตใจ เศร้าหมอง ไม่ผ่องใส เช่น นิเวศธรรม เป็นต้น ถึงจะรู้ว่าตนเองกำลังมีกิเลส

ผู้ที่ยังมีกิเลสมาก ก็จะต้องอบรมปัญญาเพื่อละคลายกิเลส

เพราะฉะนั้นการที่จะได้เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็จะต้องรู้ด้วยว่า ผู้ที่ยังมีกิเลสมาก ก็จะต้องอบรมเจริญปัญญา ที่จะขัดเกลาละคลายกิเลส แล้วตั้งแต่เกิดมาจะทำอย่างไร สำหรับผู้ที่มีบุตรหลาน ญาติมิตรสหาย ซึ่งมีผู้ที่เกิดใหม่มา ก็รู้ทันทีว่า ผู้ที่เกิดมานั้นเต็มไปด้วยกิเลส

เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการอบรมกาย วาจา ตั้งแต่วัยเด็ก โดยผู้ที่เป็นมารดา บิดา ญาติ มิตรสหาย หรือครูอาจารย์ ที่จะให้เห็นประโยชน์ของการอบรมธรรม ที่จะให้เป็นฝ่ายกุศลเกิดขึ้น ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง โดยมารยาท ซึ่งเป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา อบรมให้เป็นผู้ที่รู้จักเคารพนอบน้อม ให้เป็นผู้ที่มีเมตตากรุณา มีความกตัญญู มีการช่วยเหลือบุคคลอื่น มีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อบุคคลอื่น

ซึ่งทุกท่านก็จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่เด็กมา แต่ละบุคคลก็มีพื้นของจิตใจที่จะรับฟัง คำสอน คำอบรม ในทางที่ดีงาม ในทางที่เป็นกุศล หรือว่าถ้าไม่มีบุคคลใด ที่จะกล่าวสอน ท่านก็อาจจะมีความเป็นพื้นสะสมมา ที่จะพิจารณาเห็นว่า ธรรมฝ่ายใดเป็นสิ่งที่ควรกระทำ สิ่งใดที่เป็นอกุศล ควรละเว้น โดยอริยาคัยของท่านเอง นี่ตั้งแต่เด็ก แต่ว่าในระหว่างนั้น ก็ไม่มีใครที่จะพ้นจากโลภะ หรือตัณหาได้ แต่อวิชชาอันนั้นเอง เป็นปัจจัยให้เกิดสังขารที่เป็นทั้งกุศลและอกุศล

เพราะฉะนั้นแม้ว่ายังไม่ได้ดับอวิชชา ยังมีตัณหา แต่ก็ยังมีพื้นของจิตใจที่จะให้เกิดกุศลกรรมด้วย ไม่ใช่มีแต่อกุศลกรรมเท่านั้น และเมื่อเจริญเติบโตขึ้น ก็ไม่ใช่ว่าตัณหาจะหมดไปตามวัย แต่ว่าตราบติดที่ยังไม่ได้อบรมเจริญธรรมที่จะขัดเกลาอกุศล อกุศลทั้งหลายก็ยังมีอยู่เต็ม

เพราะฉะนั้นในชีวิตการงานของแต่ละบุคคล ซึ่งทุกท่านก็จะพิจารณาได้ว่า ระหว่างที่มีชีวิต ตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งถึงวัยที่ประกอบกิจการงาน อกุศลของท่านมีมากติดตามมา หรือว่ากุศลที่เป็นพื้นของจิต ก็สามารถที่จะเกิด ประคับประคองให้กิจการงานของท่านดำเนินไปพร้อมด้วยกุศลจิตได้ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่า

จะเป็นการประกอบกิจการงานใดทั้งสิ้น ย่อมเจริญกุศลได้ทั้งนั้น แต่ว่าทุกท่านจะต้องพิจารณาว่า ท่านมีกุศลเกิดด้วยหรือมีแต่อกุศล ในขณะที่ประกอบกิจการงาน

ทุกท่านต้องมีผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา มีการเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุข ช่วยเหลือผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา หรือว่ามีมิตรสหายหรือเปล่า หรือว่าถ้าเป็นข้าราชการ ก็มีการช่วยเหลือผู้ที่มาติดต่อด้วยดี ให้ความสะดวกกับบุคคลอื่นหรือเปล่า

ซึ่งนี่เป็นชีวิตจริง ๆ ไม่ว่าจะประกอบกิจการใด ถ้าเป็นผู้ที่มีจิตใจสะสมในทางกุศล กุศลสามารถจะเกิดได้มาก ไม่ใช่ว่าเมื่อเป็นผู้ที่มีตัณหาแล้ว จะไม่สามารถทำกุศลกรรมได้เลย แต่ว่าทั้ง ๆ ที่ตัณหาที่ยังมี อวิชชาที่ยังมี ก็ยังมีการสะสมพื้นฐานของจิต ที่จะทำให้อกุศลจิตเกิด

ชีวิตประจำวันของแต่ละท่านจริง ๆ ยังมีอวิชชา ยังมีตัณหา แต่ก็ยังมีกุศลเกิดได้มากหรือน้อย แล้วแต่การเห็นประโยชน์ของกุศลกรรม

อวิชชาคืออะไรเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา

ผู้ถาม เรื่องของปฏิจจสมุปบาทธรรม วัฏฏะ ๓ นี้ ก็เลสวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์ คล้าย ๆ กับว่าหมุนเวียนเป็นวงกลม แต่ปฏิจจสมุปบาทธรรมนี้ มีอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ชาติ ชรา มรณะ อยากจะถามว่า อวิชชาคืออะไรเป็นปัจจัยให้เกิดจะได้เป็นวงกลม

ส. ที่ทรงแสดงไว้ คือ “อาสวะ” ซึ่งเป็นกิเลสที่เกิดขึ้น อย่างบางเบา สืบต่อกันไป เกือบจะไม่ขาดสาย โดยที่จะไม่รู้เลยว่า เป็นกิเลส

ก็เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ว่า อาสวะมีอะไรบ้าง

“อาสวะ” ที่ทรงแสดงไว้ บางแห่งมี ๓ บางแห่งมี ๔ บางแห่งมี ๕ บางแห่งมี ๖ บางแห่งมี ๗ โดยนัยของพระสูตร

แต่โดยนัยของพระอภิธรรมแล้ว ทรงแสดงอาสวะ ๔ คือ

กามาสวะ ความยินดีพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ ๑

ภวาสวะ ความยินดีพอใจในภพ คือ การเกิดขึ้นของขันธ ๑

ทิฏฐาสวะ ความเห็นผิดต่าง ๆ ๑

อวิชชาสวะ คือความหลง ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ๑

เป็นอาสวะเพราะหมักดอง สะสม ไหลอยู่เป็นประจำ

ส. ที่ว่าเป็น “อาสวะ” เพราะว่า หมักดอง สะสม ไหลอยู่เป็นประจำ เหมือนกับแผล ซึ่งย่อมมีเลือด หรือหนองไหลออก

เพราะฉะนั้นเวลาที่มีตา เป็นทางไหลออก มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ เป็นทางออกของกิเลส คือ ทันทิที่เห็น “รูป” หยดยังความยินดีพอใจ ในสิ่งที่ปรากฏไม่ได้ เพราะมีอวิชชาซึ่งเป็นอาสวะ ๑ ในอาสวะ ๔

เพราะฉะนั้นกามาสวะ ความยินดีพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ หมักดอง แล้วสะสมพอกพูนอยู่ พร้อมทั้งจะไหลอยู่ทุกขณะ ที่ได้เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้ลิ้มรส ที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส นั้นเป็น “กามาสวะ”

ซึ่งเป็นความจริง ทุกท่านพิสูจน์ได้ เวลาที่หลงลืมสติ ไปแล้วกับความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ภวาสวะ คือ ความพอใจในภพ ในความเป็นอยู่ ซึ่งแม้ว่าผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคลละความยินดีพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ สามารถที่จะดับกามาสวะ ความพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะเป็นสมุจเฉท คำว่า “เป็นสมุจเฉท” คือ ไม่มีเชื้อที่จะเกิดขึ้นได้เลย ที่พระอนาคามีบุคคลจะพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้นพระอนาคามีดับกามัตถ์หา คือ ความยินดีพอใจในรูป ซึ่งปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น ในการกระทบสัมผัสซึ่งปรากฏทางกาย

เพราะฉะนั้นพระอนาคามียังมีความพอใจในอะไรอยู่ ลองคิดถึงสภาพของจิตที่ต่างกัน จากความเป็นปุถุชน ซึ่งพอใจไปหมดทุกอย่างที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกระทั่งถึงความเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามี สามารถที่จะดับสนิท ซึ่งความยินดีพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

เพราะฉะนั้นเวลาเห็นนี้ ปุถุชนยินดีแล้ว พอใจแล้ว เป็นอาสวะ เกิดขึ้นแล้วไหลไปแล้วทันที แต่พระอนาคามีไม่มีอนุสัยกิเลสที่จะทำให้เกิดความยินดีพอใจ ซึ่งเป็นกามาสวะเลย เพราะฉะนั้นในขณะนั้นจึงเป็นกุศลจิต ไม่ใช่เป็นอกุศล

แต่ถ้าเป็นวิถีจิตของผู้ที่เป็นปุถุชน เวลาเห็นแล้ว โภสมูลจิตเกิด ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่น่าพอใจ หรือ โทสมูลจิตเกิด ประกอบด้วยความรู้สึกไม่แช่มชื่นเกิด ถ้าขณะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ หรือ โมหมูลจิตเกิด ถ้าขณะนั้นไม่ประกอบด้วยโลภะและโทสะ

คือ ถ้าในขณะนั้นไม่เป็นไปกับกุศลซึ่งเป็นทาน หรือเป็นศีล หรือเป็นความสงบของจิต หรือเป็นสติปัญญา ก็ต้องเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด

แต่พระอนาคามีไม่มีความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา เสียงที่ปรากฏทางหู กลิ่นใด ๆ ที่ปรากฏทางจมูก รสที่ปรากฏที่ลิ้น สิ่งใด ๆ ที่กระทบสัมผัสกาย เพราะฉะนั้นย่อมเป็นโมหมูลจิตในบางครั้ง ถ้าเป็นอกุศล แต่ว่าไม่มีโทสมูลจิตเกิดอีกต่อไป และก็ส่วนใหญ่อีกจะเป็นกุศลจิต ซึ่งเมื่อเป็นกุศลแล้ว ย่อมสงบ

เพราะฉะนั้นพระอนาคามีบุคคลยังยินดีพอใจในกุศลซึ่งเป็นความสงบ แม้เมื่อมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะเหตุว่าพระอนาคามียังไม่ได้ดับภวาสวะ ความยินดีพอใจในภพ ในชาติ ในการเกิดขึ้นของจิต ในการเป็นไปในระหว่างที่ยังไม่จุติ

นี่คือความต่างกัน เพราะฉะนั้นอาสวะจึงมี ๔ ได้แก่ กามาสวะ ภวาสวะ ภิกขุสาสวะ ความเห็นผิด และอวิชชาสวะ ความไม่รู้ ซึ่งมีอยู่ในขณะที่ไม่ได้บรรลुकุณธรรมถึงขั้นเป็นพระอรหันต์ อวิชชาสวะก็ยังคงมีอยู่

แต่ถ้าผู้ที่เป็นพระโสดาบันแล้ว ดับภิกขุสาสวะ ผู้ที่เป็นพระอนาคามีแล้ว ดับกามาสวะ ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ดับอาสวะและกิเลสทั้งหมด

อาสวะหมายถึงอกุศลจิตทั้งหมดหรือไม่

ผู้ถาม ก็หมายความว่า อาสวะนี้หมายถึงอกุศลจิตทั้งหมด ใช่ไหม ถ้าขณะใดเป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะในขณะนั้น

ส. โทสะไม่เป็นอาสวะ ต้องทราบว่า โลภะเป็นอาสวะ ๒ คือ กามาสวะ และภวาสวะ ทิฏฐิเป็นอาสวะหนึ่ง คือ ทิฏฐึสสวะ อวิชชาเป็นอาสวะหนึ่ง คือ อวิชชาสวะ กิเลสอื่นไม่ใช่อาสวะ

ผู้ถาม โทสะไม่ใช่อาสวะ โทสะไม่ได้ทำให้อวิชชาเกิดอย่างนั้นหรือ

ส. ที่ทรงแสดงไว้ อาสวะซึ่งเป็นธรรมที่สะสม หมักดอง มอมเมาทำให้เป็นไปในอกุศล ในขณะที่มีการเห็น การได้ยิน มีเพียง ๔ ส่วน อกุศลธรรมอื่น ก็เป็นประเภทอื่นไป เป็นกิเลส เป็นสังโยชน์ เป็นนิวรณ์ธรรม เป็นต้น หรือว่าเป็นอนุสัย

เพราะฉะนั้นเรื่องของธรรม เป็นเรื่องที่ละเอียดที่จะต้องพิจารณา และค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แต่ไม่ใช่ว่าเพียงขั้นเข้าใจที่จะจำว่า นี่คือ อภิธรรม แล้วก็อยากจะเรียนพระอภิธรรม จบ ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เป็นเรื่องชีวิตแต่ละขณะ ซึ่งเป็นอภิธรรม เป็นธรรมที่พร้อมที่จะให้เข้าใจได้ทันทีว่า ขณะใดที่ยังไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ขณะนั้นเป็นอวิชชา ถ้าไม่ปรากฏลักษณะที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองเป็นกิเลส ขณะนั้นก็เป็นประเภทของอาสวะ

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

ผู้ถาม แล้วอีกเรื่องหนึ่ง พุดถึงเรื่อง “ตัณหา” มี ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา แต่ส่วนใหญ่ผมได้ยินพระท่านพุดว่า กามตัณหา เป็นความยินดีติดใจในกามอารมณ์

ขณะที่มีความยินดีติดใจในกามอารมณ์ ขณะนั้นเป็น “กามตัณหา” และภวตัณหา มีความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ขณะนั้นเป็น “ภวตัณหา”

และ “วิภาตถนา” ก็คือ ความไม่ย่อได้ ไม่ย่อมี ไม่ย่อเป็น เช่น ไม่ย่อเป็นคนหุนวก ตาบอด ง่อยเปลี้ยเสียขา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นวิภาตถนา

ซึ่งผมเห็นว่า พุทธเช่นนี้ไม่ตรงกับที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ก็อยากให้อาจารย์แสดงว่า ตัณหาทั้ง ๓ นี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้อย่างไร

ส. โดยสั้น ๆ ก็คือว่า กามตัณหา คือ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ภาวตัณหา มี ๒ คือ ความยินดีในภพหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง คือ ความยินดีที่เกิดพร้อมด้วยความเห็นผิดว่าเที่ยง คือ สัสสตทิฏฐิ

สำหรับวิภาตถนา หมายถึงความยินดีพอใจในอุจเฉททิฏฐิ ความเห็นว่าสูญ นี้เป็นตัณหา ๓ ที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎก

ชื่อว่าจิตเพราะเป็นกรรมกิเลสสังสมวิบาก

อรรถที่เป็นลักษณะของจิตประการที่ ๓ ที่ว่า ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก

แสดงให้เห็นว่า ในชีวิตตามความเป็นจริงแต่ละขณะ บางขณะเป็นกิเลส บางขณะเป็นกรรม บางขณะเป็นวิบาก

ซึ่งถ้าเข้าใจชัดเรื่องของวิจิต ก็จะเป็นปัจจัยทำให้สติสามารถที่จะเกิดระลึกรู้ลักษณะของกิเลส กรรม และวิบากได้ เช่น ขณะที่เราเห็น ปัญจทวาราวชชนจิตไม่ใช่วิบากจิต แต่ว่าจักขุวิญญาณเป็นวิบาก สัมผัสจิตนั้นเป็นวิบาก สันตึระณะเป็นวิบาก โวภูมิจิตไม่ใช่วิบาก กุศลและอกุศลไม่ใช่วิบาก ตทาลัมพณะเป็นวิบาก

มีประโยชน์อะไรที่จะรู้อย่างนี้ หรือว่าไม่มีประโยชน์ เสียเวลา ทำไมจะต้องรู้ถึงความละเอียดว่า ในการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ ขณะใดเป็นวิบาก และขณะใดไม่ใช่วิบาก เพราะเหตุว่าธรรมที่เป็นเหตุ ไม่ใช่ธรรมที่เป็นผล อกุศลทั้งหลายหรือกุศลก็ตามเป็นเหตุแต่ไม่ใช่เป็นวิบาก

เพราะฉะนั้นขณะใดที่เป็นวิบากจิต ขณะนั้นเป็นผล ซึ่งเกิดเพราะเหตุ ไม่ใช่เป็น
ตัวเหตุ ในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ ถ้ารู้ว่าเป็นวิบาก เป็นผลของกรรมในอดีต ทำให้
วิบากจิตเกิดขึ้น จะคิดใหม่ว่า มีตัวตนที่สามารถที่จะบันดาลให้วิบากใด ๆ เกิดขึ้นก็ได้

จะคิดอย่างนั้นใหม่ ถ้ารู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะใดที่เห็น ไม่ว่าจะเห็นสิ่งใดก็
ตาม เป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว เพราะฉะนั้นตามความเป็นจริง
แล้ว เมื่อเหตุในอดีตมีพร้อมด้วยปัจจัยที่จะให้วิบากเกิดขึ้นในขณะใด วิบากจิตก็เกิดขึ้น
แล้ว เช่นในขณะนี้ เป็นต้น เป็นวิบากจิตซึ่งเกิดขึ้นแล้ว เพราะมีปัจจัยในอดีตที่ได้กระทำ
แล้ว ไม่มีตัวตนซึ่งจะไปบังคับ แต่ให้ทราบว่าเป็นวิบากนี้เกิดขึ้นเพราะกรรมในอดีตเป็น
ปัจจัย

ถ้ามีความรู้จริง ๆ อย่างนี้ ก็จะเป็นอนัตตาในขณะที่จะเห็น ในขณะที่ได้
ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ได้ลิ้มรส ในขณะที่จะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และจะเป็นปัจจัยให้
สติระลึกรู้ในขณะที่จะเกิดวิบากจิตเกิดขึ้น กระทำกิจทางหนึ่งทางใด รู้ว่านั่นเป็นสภาพธรรม
ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นผลของกรรมในอดีต

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม ก็เกื้อกูลให้สติระลึกรู้ใน
ขณะที่กำลังเห็นในขณะนั้นได้ว่า เป็นสภาพธรรมประเภทซึ่งเกิดขึ้น เพราะได้ปัจจัยที่
พร้อมที่จะเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกาย
บ้าง เป็นผลของกรรม

กลัวว่าวิบากจะไม่เกิดหรือกลัวจะหมดวิบากบ้างหรือไม่

มีท่านผู้ใดกลัวว่า วิบากจะไม่เกิดบ้างไหม หรือว่าจะหมดวิบากแล้ว ไม่ต้องกลัว
ไม่ว่าวันไหนทั้งสิ้น จะเป็นวันนี้ เย็นนี้ พุธนี้ วันต่อ ๆ ไป เดือนต่อ ๆ ไป ปีต่อ ๆ ไป ชาติ
ต่อ ๆ ไป ไม่ต้องห่วงเรื่องที่จะเกิดวิบากจะไม่เกิด เพียงแต่วิบากที่จะเกิดนั้น จะเป็นวิบาก
ประเภทไหน เป็นผลของกรรมอะไร ซึ่งในชาตินี้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์วิบากแล้วว่า แต่ละคน
มีวิบากของกุศลกรรม หรือว่ามีวิบากของอกุศลกรรม มากน้อยแค่ไหน

แม้แต่จะให้ใครสนใจฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้าก็ยากเสียแล้ว

ผู้ถาม ผมเคยคิดว่า ความจริงแล้ว การทำบาป ผลจะต้องมี ทั้งนี้เพราะเรามีพื้นในเรื่องการศึกษาธรรมบ้าง แต่ถ้าเราพิจารณาถึงบุคคลทั่ว ๆ ไป ที่เขาศึกษาบ้าง ไม่ได้ศึกษาบ้าง หรือศึกษานิด ๆ หน่อย ๆ เขาจะต้องปฏิเสธว่า ผลกรรมนี้ไม่มี เขาอาจจะเจาะเข้าถึงปัญหา

เช่นปัญหาของท่านพระองค์ลีมาลเถระ ทำบาปตั้งมากมาย แต่ผลที่สุดแล้ว บาปนั้นไม่ได้ให้ผลเลย เพราะฉะนั้นก็แสดงว่าคำสอน หรือข้อปลีกย่อยอะไรต่าง ๆ เป็นเพียงส่วนประกอบ ซึ่งความจริงนั้นวิบากไม่มี เขาอาจจะเข้าใจเหมา ๆ หรือสรุปรวม ๆ อย่างนี้ได้

ที่ผมพูดนี้ ผมหมายถึงว่า เราไม่อยากจะเอาตัวรอดคนเดียว คือ คิดถึงคนทั้งหลายอื่น ๆ ที่ทำให้บ้านเมืองเรายุ่ง ๆ อยู่อย่างเดี๋ยวนี้ ก็เพราะเขามีความคิดตามแนวทำนองอย่างนี้ แล้วเราจะทำอย่างไรกับคนพวกนี้ ซึ่งทำให้บ้านเมืองเรายุ่งไม่สิ้นสุดเสียที อย่างน้อยก็ให้ค่อยยังชั่วลงบ้าง

สุ. ยากนะคะ เพราะว่าเพียงแต่อยากจะทำให้ผู้ใดสนใจ แม้แต่จะรับฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วทรงแสดงไว้ ก็ยากเสียแล้ว เพราะว่าบางท่านอาจจะเห็นว่า ไม่เป็นประโยชน์ บางท่านอาจจะเห็นว่าคร่ำครึ ไม่ทันสมัย เพราะว่าโดยความเป็นจริงแล้ว ไม่รู้เลยว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องของธรรมซึ่งเกิดปรากฏ ทุกยุค ทุกกาลสมัย ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังที่หวังดีต่อคนอื่น ท่านก็ศึกษาให้มาก ๆ จนกระทั่งเข้าใจละเอียด สามารถที่จะเป็นปัจจัยให้ประพฤติปฏิบัติตามได้จริง ๆ เพิ่มขึ้น และเป็นตัวอย่างของบุคคลอื่น และถ้าสามารถจะเกื้อกูลบุคคลอื่นในด้านใด รวมทั้งในการแสดงธรรมด้วย ตามกาลเทศะที่สมควร ก็จะเป็นประโยชน์

เพราะฉะนั้นสำหรับตัวท่านผู้ฟัง เชื้อแนในเรื่องของกิเลส กรรม วิบากหรือยังว่า ไม่ต้องห่วงเลยเรื่องวิบากว่าจะไม่เกิดขึ้น หรือจะหมดแล้ว จะหมดวิบาก ไม่มีทางจะ

หมดได้ เพราะว่ากิเลสยังไม่หมด เมื่อกิเลสยังไม่หมด กรรมก็ต้องไม่หมด เมื่อกรรมไม่หมด แล้ววิบากนั้นจะหมดได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นในชีวิตตามความเป็นจริง ท่านแสวงหาวิบากหรือเปล่า แม้ว่าท่านรู้ว่า ท่านไม่หมดวิบาก ทุกคนจะต้องมีวิบากตลอดไป จนกว่าจะตาย ถึงตายแล้วก็ยังต้องมีวิบากทำกิจปฏิสนธิในภูมิต่าง ๆ ต่อไปอีก ยังจะไม่จบ ยังต้องมีวิบากต่อไปอีก

กำลังแสวงหาวิบากหรือเปล่าหรือว่ารู้แล้วว่าแล้วแต่เหตุ

เพราะฉะนั้นในขณะนี้ตามความเป็นจริง ท่านกำลังแสวงหาวิบากหรือเปล่า หรือว่ารู้แล้วว่า แล้วแต่เหตุ เพราะฉะนั้นจึงควรที่จะประกอบกรรมดียิ่งขึ้น ไม่ควรที่จะคิดว่าพอแล้ว

ท่าน เป็นการกระทำโดยสละวัตถุปัจจัย เพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่นเพียงเล็กน้อย ไม่มาก เพราะไม่มีใครสามารถที่จะสละได้หมด หรือว่าไม่มีใครสามารถที่จะสละได้มากอย่างที่หวัง ถึงแม้ว่าจะมีภิกษา หรือคำที่พรรณนาเรื่องของการให้ทาน และอานิสงส์ของท่านสักเท่าไรก็ตาม ก็ไม่ใช่ว่าสามารถที่จะทำให้ท่านเกิดได้ทันทีเสมอไป หรือว่ามากเท่าที่ควรจะเป็น แม้แต่เรื่องของท่านยังเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเรื่องของกุศลประการอื่น ๆ ก็ควรที่จะทราบว่า ควรที่จะอบรมเจริญโดยไม่ประมาทจริง ๆ

เมื่อเป็นผู้ที่ต้องการผลที่ดี คือ อริยธรรม ไม่มีใครต้องการอริยธรรมเลย สิ่งที่ไม่น่าพอใจ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไม่มีใครปรารถนา แต่ทุกคนไม่รู้ว่าวันไหน อริยธรรมจะเกิดขึ้น ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย จึงเป็นผู้ที่ไม่ควรประมาท

เพราะฉะนั้นการเข้าใจเรื่องเหตุและผล เรื่องของกิเลส เรื่องของกรรม เรื่องของวิบาก ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้ได้รับทุกข์จากสังสารวัฏน้อยลง

นอกจากนั้นถ้าเข้าใจวิถีจิตละเอียดว่า ในขณะที่เห็นครั้งหนึ่ง วิบากจิต เช่น จักขุวิญญาณที่กำลังเห็นก็ดี สัมผัสจิตขณะที่รับอารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณก็ดี สันตிரณะที่พิจารณาอารมณ์ต่อจากสัมผัสจิตขณะที่ดี วิบากจิตทั้งหมด ไม่สามารถที่จะกระทำ

กรรมใด ๆ ได้เลย ทุกท่านที่จะทำกุศลกรรมประการหนึ่งประการใด ให้ทราบว่าเป็นขณะนั้นเป็นชวนวิถิจิต เป็นกุศลชวนวิถิจิต วิบากจิตที่เห็นนี้ทำอะไรไม่ได้

เสียงที่ได้ยิน แม้ว่าจะได้ยินเสียงที่น่าพอใจสักเท่าไร วิบากจิตก็เพียงเกิดขึ้นได้ ยิน รับเสียงนั้นต่อ แล้วก็พิจารณาเสียงนั้น แต่ทำอะไรไม่ได้เลย

เวลาที่กลืนที่ดีปรากฏทางจมูก จิตที่เป็นวิบากจิตเกิดขึ้น รู้กลิ่นนั้น สัมผัสภูมิจันนะรับกลิ่นนั้น สันติระณะพิจารณากลิ่นนั้น แต่ทำกุศลใด ๆ ไม่ได้ ทำกรรมใด ๆ ไม่ได้

เพราะฉะนั้นในขณะที่กำลังเห็น อาจจะมีบางท่านที่กำลังยกมือ กำลังเขียน กำลังจด แต่ให้ทราบว่า ในขณะที่เขียน ในขณะที่จด ไม่ใช่วิบากจิตที่เห็น ไม่ใช่วิบากจิตที่ได้ยิน ไม่ใช่วิบากจิตที่ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่เป็นชวนวิถิจิต ซึ่งแล้วแต่ว่าการเคลื่อนไหวนั้นจะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต แต่การเคลื่อนไหวทั้งหมด การพูด การเดิน การประกอบกิจการงาน การกระทำ ทางกาย วาจาใด ๆ ก็ตาม ทั้งหมดไม่ใช่วิบากจิต

เพราะฉะนั้นการที่รู้อย่างนี้ จะเกื้อกูลสติให้ระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แม้ในขณะที่เห็น ก็เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่ในขณะที่รู้สึกยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น หรือว่าในขณะที่รู้สึกไม่ยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น หรือไม่ใช่ในขณะที่มีความคิดเรื่องสิ่งที่เห็น

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นว่า เป็นจิตต่างประเภทกัน ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ก็จะไม่เป็นปัจจัยให้สติปัฏฐานระลึกได้ในขณะที่มีการกระทำ ด้วยกาย ด้วยวาจา เช่น ในขณะที่กระทำการเคลื่อนไหวทางกาย อย่างท่านที่คิดจะอ่านพระไตรปิฎก ก็เดินไป หยิบพระไตรปิฎกที่จะอ่าน ในระหว่างที่เดินไปนั้น เห็น เป็นวิบากจิต แต่ไม่ใช่ในขณะที่เดิน ไม่ใช่ขณะที่หยิบ

เพราะฉะนั้นเวลาที่สติเกิด ระลึกได้ ในขณะนั้นจะรู้ลักษณะของจิตที่เป็นกุศล ที่มีความต้องการในการที่จะเดินไป เพื่อที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อที่จะเข้าใจธรรมด้วยการอ่านพระไตรปิฎก แต่ถ้าไม่รู้อย่างนี้ สติไม่เกิด หลงลืมสติ ในขณะที่กำลังเดิน เห็นสิ่ง

หนึ่งสิ่งใด เกิดพอใจแล้วในสิ่งที่เห็น ระหว่างที่ยังเดินไม่ถึงหนังสือพระไตรปิฎก หรือว่าเสียงหนึ่งเสียงใดเกิดขึ้น ก็เกิดความยินดีบ้าง ยินร้ายบ้างในเสียงที่ปรากฏ

แต่ถ้ารู้จริง ๆ ว่า ในขณะที่กำลังเดิน ไม่ใช่วิบากจิต จิตที่เห็นเดินไม่ได้ เคลื่อนไหวไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ จิตที่ได้ยิน ก็เพียงแต่ได้ยินเท่านั้น เพราะฉะนั้นในขณะที่คิดนึก ในขณะที่กระทำกิจใด ๆ ก็ตาม ในขณะนั้นเป็นขณวิถิจิต เป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต

การรู้อย่างนี้ ย่อมเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้นพร้อมทั้งกุศลจิตเกิดด้วย ก่อนที่จะถึงพระไตรปิฎก แล้วก็หยิบขึ้นอ่าน ก็ยังเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดได้ แต่ถ้าไม่รู้ เห็นอะไรในระหว่างทาง ได้ยินเสียงอะไรในระหว่างนั้น อกุศลจิตก็ไหลไปแล้ว เพราะเหตุว่าเป็นอาสวะ ที่สะสมหมักดองมา พร้อมที่จะไหลไป เป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ ในอารมณ์ที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้นเวลาที่รู้อย่างนี้ ต่อไปนี้เวลาที่มีการกระทำ ทางกาย หรือว่าการเดิน การพูด การนั่ง การคู้ การล้ม การเหยียด แม้ในขณะที่รับประทานอาหาร เอื้อมมือไหวไป ก็ยังรู้แล้วว่า นี่เป็นจิตที่ไม่ใช่จิตเห็น ถ้าจะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมในขณะนั้น ตามความเป็นจริงว่า ในขณะนั้นมีความต้องการที่เป็นอกุศล หรือว่าเป็นกุศล

เวลาที่รับประทานอาหาร ตามความเป็นจริง จิตย่อมเป็นอะไร ที่เอื้อมมือไปตัก แล้วก็เคี้ยว จักขุวิญญาณ เป็นวิบาก เห็น ทำอะไรไม่ได้ โสตวิญาณก็ได้ยิน ถ้ามีเสียงเพลง มีเสียงอะไรในขณะนั้น แต่โสตวิญาณ และวิบากจิตทำอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นในขณะที่กำลังรับประทานอาหาร ซึ่งต้องมีการกระทำทางกาย การเคลื่อนไหวมือ เป็นต้น ขณะนั้น ระลึกรู้ใหม่ว่า เป็นจิตอะไร ตามความเป็นจริง ตามปกติ จิตอะไร เป็นโลกมูลจิต

เพราะฉะนั้นไม่ใช่หนีโลภะ แต่ต้องรู้โลภะตามความเป็นจริง จึงจะละได้

โลภะมีอยู่ประจำ แต่กุศลจิตก็มีโอกาสที่จะเกิดได้

โลภะมีอยู่ประจำ ตั้งแต่เล็ก ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งโต แต่ว่ากุศลจิตก็ยังมีโอกาสที่จะเกิดด้วย อย่าคิดว่าจะต้องเป็นโลภะไปเรื่อย ๆ แม้แต่การประกอบกิจการงานอาชีพ ส่วนใหญ่ก็เป็นโลภะ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ โลภะมากทีเดียว แต่อย่าลืมว่า กุศลจิตก็มีโอกาสที่จะเกิดได้ เมื่อเห็นประโยชน์ของกุศลจิต

ในขณะที่รับประทานอาหาร โลภะเกิดขึ้นชวนวิธีหนึ่ง แล้วก็ชวนวิธีต่อไป สติระลึกถึงลักษณะของจิต ที่ยินดีพอใจในขณะนั้น หรือระลึกถึงลักษณะของรูปธรรม แล้วแต่ว่าจะเป็นอาการของสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว หรือแม้แต่รสที่ปรากฏเวลากระทบลิ้น รู้ได้ทันที ในขณะที่ลิ้มรส ไม่ใช่ขณะที่กระทำอาการเคี้ยว หรืออย่างหนึ่งอย่างใด สภาพที่ลิ้มรสเป็นลักษณะของวิบากจิต ซึ่งทำอะไรไม่ได้เลย

ขณะที่เป็นภวังคจิตเป็นวิบากจิต นอนหลับสนิท ไม่มีการเคลื่อนไหวกระทำสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งการอบรมเจริญสติปัฏฐาน รู้ลักษณะของวิถีจิตอย่างละเอียด ก็จะทำให้รู้ว่า แม้ในขณะที่ยังไม่มีการกระทำใด ๆ ทางกาย ทางวาจา เพียงเห็น สติก็ยังสามารภที่จะรู้ขณะที่ต่างกันว่า สภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่สภาพที่ยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ แม้ว่า จะยังไม่มีมีการกระทำ ทางกาย ทางวาจา เพราะเหตุว่าโลกชวนวิธีก็เกิดต่อจากจักขุ วิทยญาณ สัมปฏิจจันนะ สันตிரณะ ไวญฐัพพะนะ หรือว่าในขณะที่ได้ยินเสียง ชวนวิธีซึ่งเป็นโลภะก็สามารถที่จะเกิดได้ต่อจากโสตวิทยญาณ สัมปฏิจจันนจิต สันตிரณจิต ไวญฐัพพนจิต

เพราะฉะนั้นย่อมเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง ถูกต้อง แล้วก็ไม่หลอกตัวเอง การอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้สภาพธรรม ตามปกติ ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นผู้ที่มีปัจจัยที่โลภะจะเกิดเป็นประจำ เป็นปกติ เวลาที่สติปัฏฐานเกิดขึ้น ก็ย่อมระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ที่เกิดปรากฏ ตามปกติ ตามความเป็นจริง

ไม่ใช่ว่าผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานนี้หมดโลภะ ไม่เห็นเลย มีแต่กุศลทั้งนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้อย่างไร เพราะว่า การอบรมเจริญปัญญา ต้องเริ่มระลึกถึงลักษณะของ

สภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ไม่ใช่เปลี่ยนหน้ามือเป็นหลังมือว่า เวลาปกติอย่างนี้ อย่างหนึ่ง แล้วก็ไปทำวิปัสสนา จากหน้ามือเป็นหลังมือ อีกอย่างหนึ่ง ไม่มีโลภะเกิดขึ้นเลย ไม่ใช่อย่างนั้น นั่นไม่ใช่การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้นย่อมไม่เห็น ว่า ตามปกติโลภะย่อมเกิด เพราะฉะนั้นการที่จะละโลภะ ไม่ใช่ละโลภะ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต บรพญาคือพระอนาคามีทันที แต่ว่าละโลภะที่เกิดพร้อมสัkkายาทิฏฐิ ที่ยึดถือการเห็นว่าเป็นเราเห็น เวลาที่ได้ยินเกิดขึ้น ก็ละการเห็นผิดที่ยึดถือสภาพที่ได้ยินว่า เราได้ยิน

เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญา จะเห็นได้ว่า ต้องละกิเลสตามลำดับขั้น สำหรับผู้ที่เป็นพระโสดาบันบุคคล โสตาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้น ดับสัkkายาทิฏฐิเป็นสมุจเฉท ไม่มีการเห็นผิด ที่จะยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่อย่างมีความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ยังมีโณภูมิจิตซึ่งเป็นทิฏฐิติดวิปยุตต์ ไม่เกิดกับมิจฉาทิฏฐิใด ๆ เลย แต่อย่างยังเป็นโณภูมิจิต จนกว่าจะถึงความเห็นพระอนาคามี จึงจะดับความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตได้

นี่เป็นเรื่องจริง

คำถามเกี่ยวกับสัkkายาทิฏฐิ

ผู้ถาม อยากจะขอให้อาจารย์ช่วยอธิบายที่ว่า พระโสดาบันละกิเลสได้ ๓ อย่าง คือ ราคะ สัkkายาทิฏฐิ วิจิกิจฉา คือ อยากทราบความหมายครับ เราทราบแต่ภาษาบาลีความหมายจริง ๆ อย่างวิจิกิจฉา หรือสัkkายาทิฏฐิ มีความหมายลึกซึ้งแค่ไหน

ส. สัkkายาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดในกาย คือนามธรรมและรูปธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว รูปารมณ คือ สิ่งปรากฏทางตา หาใช้สิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ ลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมที่ชื่อว่า “รูปารมณ” ที่ทรงบัญญัติว่า “รูปารมณ” หมายถึง สภาพธรรมที่สามารถปรากฏทางตาแก่จักขุวิญญาณ หรือจักขุทวารวิถิจิต

รูปารมณฺ์ สิ่งทีปรากฏทางตา ยาวหรือสั้น ลองคิดดู รูปารมณฺ์ หรือวณฺณะ สิ่งทีปรากฏทางตา ยาวหรือสั้น โดยตรง รูปารมณฺ์ หรือวณฺณะ รูปายตนะ ยาวหรือสั้นไม่ได้ แต่อาศัยวัตถุซึ่งเป็นที่ตั้ง เป็นเครื่องกำหนดวัดว่า ยาวหรือสั้น

ต้องเข้าใจลักษณะของรูปารมณฺ์ หรือว่ารูปายตนะ หรือวณฺณะให้ถูกต้อง ว่าทีเคยเข้าใจมานั้น ถูกหรือผิด ทีเห็นเป็นโต๊ะ แล้วกำหนดหมายรู้ว่า ยาวหรือสั้น ทีทีจริงแล้ว รูปายตนะ คือ สี สิ่งทีปรากฏทางตา ไม่ยาว ไม่สั้น แต่ว่าอาศัยวัตถุซึ่งเป็นที่ตั้งของสี เป็นเครื่องกำหนดว่า ยาว หรือสั้น แต่เฉพาะรูปารมณฺ์ รูปายตนะ หรือวณฺณะเอง ยาวสั้นไม่ได้ เพราะเหตุว่าอาศัยปฐฺวีธาตุ เป็นอุปาทยารูป เพราะฉะนั้นอาศัยธาตุซึ่งเป็นที่ตั้งของรูปายตนะ หรือรูปารมณฺ์นั่นเองเป็นเครื่องกำหนดว่า ยาวหรือสั้น แต่รูปายตนะแล้วไม่ยาว ไม่สั้น ใครจะคิดอย่างนี้บ้าง แต่ผู้ทีประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรม ตามความเป็นจริง รู้ชัด ถูกต้องตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ทีจะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด

เพราะฉะนั้น“สักกายทิฏฐิ” คือ ความเห็นผิดในกาย ในสิ่งทีประชุมรวมกัน ยึดถือว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น ยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ซึ่งลักษณะทีแท้จริงของสิ่งทีปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสภาพธรรม ทีเพียงปรากฏทางตาเท่านั้น

ถ้ารูปารมณฺ์ หรือรูปายตนะ หรือสีสั้นวณฺณะต่าง ๆ ไม่ปรากฏ จักขุวิญญาณจะไม่มี ไม่มีสภาพธรรมทีจะเกิดขึ้นเห็นสิ่งทีปรากฏทางตา เพราะฉะนั้นก็จะมีสภาพธรรม ทีรู้สิ่งทีปรากฏทางตา หรือว่าถ้าจะกล่าวโดยนัยอ้อม ก็คือ จักขุวิญญาณไม่สามารถจะรู้อะไรได้ ซึ่งหมายถึงว่า จักขุวิญญาณย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อจิตเกิดขึ้น จิตเป็นสภาพรู้ ต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด

เพราะฉะนั้นในขณะนี้ ทีกำลังเห็น เป็นสภาพธรรมทีจริง เป็นสังขธรรม เป็นสภาพรู้สิ่งทีกำลังปรากฏ และต้องระลึก ทีจะรู้ว่า สิ่งทีปรากฏ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ยาว ไม่สั้น แต่ว่าอาศัยวัตถุซึ่งเป็นที่ตั้งเป็นเครื่องกำหนด ความยาว ความสั้น เพราะฉะนั้นตัวสีสั้นวณฺณะจริง ๆ นั้น เป็นแต่เพียงรูป ทีสามารถปรากฏทางตาเท่านั้น จึงจะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุใด ๆ ได้

รูปหรือสีที่ปรากฏทางตาต่างจากขณะคิดว่าสีเขียว

ส. นิมนัตเจ้าคะ

พระ อาตมาฟังธรรมของโยมมานาน คำว่า “รูป” หรือ “สี” สิ่งทั้งหมดที่ปรากฏทางตา เรียกว่า สี แต่ขณะที่สิ่งที่ปรากฏทางตาสีเขียว สภาพที่ปรากฏทางตา เรียกว่าสี แต่ที่ว่าสีเขียว นามธรรมเห็น ดับ อาตมาพิจารณาจะถูกต้องเปล่า เช่น สิ่งที่ปรากฏทางตาดับไป จึงจะรู้ว่า สีเขียว จิตถึงคิดว่าเป็นสีเขียว

ส. ทางมโนทวารวิถี อาศัยสัญญาความจำ เกิดขึ้นนึกถึงสีนั้นเจ้าคะ

พระ คือว่า สภาพทั้งหมดในโลกนี้เรียกว่า สิ่งที่ปรากฏ ที่เรียกว่าสี คือสมมติขึ้น สัญญาจำว่าสี แต่เป็นสภาพจริงทั้งหมด สิ่งที่ปรากฏได้ทางตาเรียกว่ารูป จะสีเขียว สีแดงเกี่ยวกับการนึกคิด สัญญาทางใจ อย่างนี้ถูกไหมครับ

ส. ถูกเจ้าคะ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ และจักขุวิญญาณที่เพียงเห็น อย่าลืมคะ เพียงเห็น จักขุวิญญาณไม่รู้อะไรเลย จักขุวิญญาณเท่านั้นไม่รู้ว่ากำลังเห็นอะไร เพราะเหตุว่าจักขุวิญญาณทำกิจเห็น เพียงเห็นเท่านั้นเอง แต่การที่จะรู้ว่า สิ่งที่เห็นเป็นอะไร ไม่ใช่จักขุทวารวิถี แต่ต้องเป็นมโนทวารวิถีหลังจากที่จักขุทวารวิถีดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้นการที่จะฟังธรรมโดยละเอียดมีประโยชน์เกื้อกูลแก่การที่จะรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรม โดยไม่คลาดเคลื่อน

ความปรารถนาลามกที่ทำอาการต่างๆ ให้นมนุษย์เลื่อมใส

ซึ่งข้อความใน สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาพุทธทศกัณฑ์ ปาปิฉนตานิเทศ อธิบาย “ความปรารถนาลามก” ซึ่งทำอาการต่างๆ ให้นมนุษย์เลื่อมใส มีข้อหนึ่งที่ว่า

แม้ผู้มีปัญญาทราวม ก็จะไม่ในท่ามกลางอุปัฏฐากทั้งหลาย กล่าวอยู่ว่า “เราย่อมสละปริยัติ” ดังนี้ เป็นต้น ด้วยคำว่า

เมื่อเราตรวจดูหมวด ๓ แห่งธรรม อันยังสัตว์ให้เนิ่นช้าในมัชฌิมนิกายอยู่ มรรคนั้นแหละมาแล้วพร้อมด้วยฤทธิ ชื่อว่า “ปริยัติ” ไม่เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากสำหรับพวกเรา การสนใจในปริยัติย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์

นี่คือผู้ที่มีปัญญาทราวม แต่ด้วยความปรารถนาลามก ก็ปรารถนาที่จะให้บุคคลอื่นเห็นว่า ตนเป็นผู้ที่มีปัญญา เพราะฉะนั้น ก็กล่าวว่า

ชื่อว่า “ปริยัติ” ไม่เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากสำหรับพวกเรา การสนใจในปริยัติย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ เพราะเหตุว่าแสดงว่า ตนเองปฏิบัติ และมรรคนั้นแหละมาแล้วพร้อมด้วยฤทธิ ชื่อว่า “ปริยัติ”

นี่เป็นผู้ที่มีปัญญาทราวม แต่ปรารถนาจะให้คนอื่นเห็นว่า “ต้องปฏิบัติ แล้วสละปริยัติ” เพราะเหตุว่าการสนใจในปริยัติ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ ดังนี้

ย่อมแสดงซึ่งความที่ตนเป็นคนมีปัญญามาก โดยการกล่าวอย่างนั้น ก็เมื่อภิกษุหนึ่งกล่าวอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า “ย่อมทำลายพระศาสนา” ชื่อว่า “มหาโจรเช่นกับบุคคลนี้ย่อมไม่มี” เพราะว่าบุคคลผู้ทรงพระปริยัติ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ หามีไม่

ท่านผู้ฟังเห็นประโยชน์ของการศึกษาปริยัติ หรือเห็นว่าไม่สมควรจะศึกษา

ผู้ถาม คำพูดอันนี้ผมได้ยินมาที่เดียว แต่เพิ่งจะรู้เมื่ออาจารย์ยกอรรถกถาขึ้นมาว่า ผู้ที่พูดเช่นนี้ เป็น “มหาโจรปล้นพุทธศาสนา” แท้ที่จริงมีพระสายกัมมัฏฐานมากรูปที่เดียวว่า ผู้ที่จะพ้นทุกข์นี้ จะต้องปฏิบัติอย่างเดียว ปริยัตินี้ทำให้พ้นทุกข์ไม่ได้ คำพูดอย่างนี้มีอยู่ในพระสายกัมมัฏฐานมากมาย และท่านพูดบ่อยเสียด้วย

พระ ที่อาตมาศึกษามาตั้งแต่เป็นฆราวาสทุกสำนัก อาตมาฟังวิทยุ สำนักไหนดี ไป เข้าไม่ได้โยม เต็ม ลำบาก ทำจนหมดปัญญา สุดปัญญา สมารถทำจนเป็นไข้มาลาเรีย ไม่รู้ เอาเลือดเข้าแลกเพื่อให้ได้สมาธิ ทำจนหมดปัญญา คิดว่า ศาสนาไม่มีอะไรเลย ต่อมาฟังอาจารย์กิตติ นิยายอิงธรรม

อาจารย์สุจินต์ก็ฟังไม่รู้เรื่อง แต่ก็ทนฟังจนเข้าใจ เมื่อเข้าใจก็หมดปัญหา ชีวิตอาตมาเท่าที่ผ่านมา เกิดชาติใดฉันใด บุญกุศลที่ทำ ขอให้เจอนักปราชญ์ แล้วก็เจอจริง ๆ ชีวิตอาตมาปลื้มใจที่สุดเจออาจารย์สุจินต์ ชุบชีวิตอาตมาขึ้นมา ปลื้มใจมาก เพราะลำบากมาก ไปทุกสำนัก เพราะว่าอาตมาเกิดมาเป็นคนโลภมาก กลัวตาย สาเหตุ

ที่ไปเพราะกลัวตาย ยังสร้างกุศลน้อย อยากจะสร้างบุญเยอะ ๆ ไปทุกสำนัก ทำเท่าไร ๆ ก็ไม่ได้ เป็

ที่มาได้นี้อาศัยโยมอาจารย์สุจินต์ อาตมาก็ไม่รู้จะทดแทนอะไร จะทดแทน คือ ปฏิบัติตาม วันพระ ๑๕ คำ ทุกวันอุโบสถ ก็อุทิศส่วนกุศลให้ ทั้ง ๆ ที่อาจารย์ก็ยังมีชีวิต อยู่ ก็แผ่เมตตาให้อาจารย์ประสบพบความสุข เพราะชีวิตอาตมาอาศัยอาจารย์จึงรอด มาได้

สุ. ขอกราบนมัสการอนุโมทนาเจ้าค่ะ

ผู้มีปัญญาทราบบอกกล่าวว่าเราย่อมสละปริยัติ

สุ. จากข้อความในสัมโมหวิโนทนี อรรถกถาขุททกวัตตฤวิงค์ ปาปิจฉตานิเทศ อธิบาย “ความปรารถนาลามก” ที่เป็นเหตุให้ทำอาการต่าง ๆ ให้พวกมนุษย์ เลื่อมใส ตามที่ได้กล่าวถึงแล้วในข้อที่ว่า

แม้ผู้มีปัญญาทราบบอก ก็จะนั่งในท่ามกลางอุปัฏฐากทั้งหลาย กล่าวอยู่ว่า “เราย่อมสละปริยัติ” เพราะเมื่อเราตรวจดูหมวด ๓ แห่งธรรม อันยังสัตว์ให้เนิ่นช้าในมัชฌิมนิกาย มรรคนั้นแหละมาแล้วพร้อมด้วยฤทธิ์ ชื่อว่า “ปริยัติ” ไม่เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก สำหรับพวกเรา การสนใจในปริยัติย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์

มีผู้ที่กล่าวอย่างนี้ แต่ว่าผู้ที่กล่าวอย่างนี้ เป็นผู้มีปัญญาทราบบอก ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า มีใครที่จะคิดว่า ท่านรู้ทุกอย่างที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง โดยไม่ต้องศึกษา บ้างไหม เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไหม ที่ใครจะกล่าวว่า การปฏิบัติธรรมนั้นไม่ยาก และบรรลุได้เร็ว ซึ่งผู้มีปัญญาทราบบอกกล่าวว่า “เราย่อมสละปริยัติ”

เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ตามปกติ ตามความเป็นจริง ที่กำลังเกิดดับ ลองคิดดู ขณะนี้ทางตาที่กำลังเห็น สภาพธรรมที่แท้จริงที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และกำลังเกิดดับ

ในขณะที่กำลังเห็น เมื่อศึกษาเรื่องวิถิจิต ก็ทราบได้ว่า ขณะเห็นเป็นวิบากจิต และเมื่อจักขุวิญญาณดับไป สัมปฏิจฉันนจิตดับไป สันตிரณจิตดับไป ซึ่งเป็นวิบาก ไวญฐัพพนจิตเกิดขึ้นเป็นกิริยา แล้วต่อจากนั้นเป็นชวนวิถิจิต เป็นกุศล หรืออกุศล ถ้าไม่ใช่กุศล ก็ต้องเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด คือ เป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือถ้าไม่ประกอบด้วยโลภะ หรือโทสะ ก็เป็นโมหมูลจิต

รู้ใหม่ว่า กำลังเห็นนี้ รู้จริง ๆ ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ธาตุรู้ ไม่ใช่สภาพรู้ แต่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ปรากฏกับจิตซึ่งเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ เป็นการเห็นสิ่งที่ปรากฏ และสภาพรู้ก็ดับ และสิ่งที่ปรากฏก็ดับ แล้วก็ไม่ใช่มีแต่เห็น ที่คิดว่าเห็นนี้ แท้ที่จริงมีกุศลหรืออกุศลที่เป็นชวนวิถิ เกิดต่อจากจักขุวิญญาณ สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ ไวญฐัพพนะ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

การที่จะประจักษ์ลักษณะของนามธรรม รู้ชัดว่า เป็นเพียงธาตุรู้ อากาธรู้ การที่จะประจักษ์ลักษณะของรูปธรรมที่ปรากฏ รู้ว่า ไม่ใช่นามธรรม ไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ธาตุรู้ และทั้งนามธรรมและรูปธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน มีใครที่จะบอกว่า ไม่ยาก และสามารถที่จะรู้ได้เร็ว เพราะฉะนั้นถ้าใครกล่าวอย่างนั้น จะเป็นผู้มีปัญญา หรือว่าเป็นผู้มีปัญญาทรม

โดยเฉพาะในยุคนี้ สมัยนี้ ไม่ใช่ยุคสมัยของผู้ที่สามารถจะบรรลุเร็ว ที่เป็นอุคฆฏิตัญญบุคคล หรือวิปัลลิตัญญบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถจะได้ยินได้ฟังพระธรรมเพียงสั้น ๆ แล้วก็รู้แจ้งอริยสัจธรรม แท่งตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติในขณะนี้ซึ่งเกิดขึ้น และดับไปอย่างรวดเร็ว

ถ้าเป็นในลักษณะนั้น บุคคลนั้นเป็นอุคฆฏิตัญญบุคคล หรือวิปัลลิตัญญบุคคล แล้วยุคนี้สมัยนี้ จะเป็นสมัยของอุคฆฏิตัญญบุคคล และวิปัลลิตัญญบุคคลหรือเปล่า

แม้แต่เพียงได้ยินคำว่า นามธรรม สภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอากาธรู้ ในขณะที่เห็นในขณะนี้เอง ในขณะที่ได้ยินในขณะนี้เอง ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะทีลิ้มรส ในขณะที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ในขณะที่กำลังคิดนึก เพียงแต่ที่จะให้รู้ลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้จริง ๆ ทีละอย่าง โดยไม่ปรากฏรวมกัน ต้องอาศัยการ

ฟังและพิจารณา เมื่อเข้าใจแล้ว สติก็จะได้อะไร ๆ เกิดขึ้น ระลึกถึงลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก ทีละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่ว่าจะสามารถระลึกได้มากเลย

จุดประสงค์ของการฟังธรรมเพื่อเป็นอาหารให้สติเกิด

เพราะฉะนั้นจุดประสงค์ของการศึกษาธรรม ไม่ว่าจะเป็นการฟัง ไม่ว่าจะเป็นการอ่าน ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา ทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะให้ เป็นอาหารให้สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริงนั่นเอง ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้เพื่อทรงเกื้อกูลอนุเคราะห์บุคคลซึ่งไม่ใช่อุคฆฏิตัญญูปุคคล และไม่ใช่วิปริตจิตตัญญูปุคคล แต่เป็นผู้ที่เป็นเนยยบุคคล คือ เป็นผู้ที่สามารถจะอบรมเจริญปัญญาที่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้โดยช้า ไม่ใช่โดยเร็ว

แต่ละวิปัสสนาญาณที่จะเกิดขึ้นได้ ก็จะต้องอบรมเจริญนานจริง ๆ กว่าที่จะถึงวิปัสสนาญาณที่ ๑ ซึ่งเป็นการประจักษ์สภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเป็นนามธาตุ เป็นรูปธาตุ ทางมโนทวารทีละลักษณะ หมดความสงสัย ในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรม และรูปธรรม ทางมโนทวาร

และวิปัสสนาญาณไม่ใช่มีแต่เพียงนามรูปปริจเฉทญาณ ซึ่งก็แสดงให้เห็นกำลังของกิเลสซึ่งสะสมมามากเหลือเกิน ทำให้ไม่รู้ถึงลักษณะของสภาพธรรม แม้ที่กำลังเผชิญหน้าในขณะนี้ ทุกคนมีตาที่กำลังเห็น กำลังเผชิญหน้ากับปรมาตมธรรม สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน กำลังได้ยิน เสียงเป็นของจริง เป็นปรมาตมธรรม เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ กำลังเผชิญหน้ากับเสียง มีสภาพรู้เสียง ในขณะที่เสียงปรากฏ แต่โมหเจตสิก หรืออวิชชา เป็นสภาพธรรมที่ไม่สามารถจะรู้ แม้สิ่งที่กำลังเผชิญหน้าอยู่

เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญาสำหรับผู้ที่เป็นเนยยบุคคลนี้ ก็จะเห็นได้ว่าต้องเป็นผู้ที่อดทนและรู้จริง ๆ ว่า การอบรมเจริญปัญญานั้นไม่ใช่สิ่งที่ยาก ถ้าใครกล่าวว่ายาก ผู้นั้นจะพุดผิดหรือพุดถูก

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า อกุศลนี้มีมากมายหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องของความต้องการ เรื่องของโลภะ ในลาภบ้าง ในยศบ้าง ในสักการะบ้าง ในชื่อเสียง ด้วยความยึดมั่นในความเป็นตัวตน ต้องการทุกอย่างเพื่อตัว แม้แต่การที่จะให้บุคคลอื่นกล่าวชม ก็เป็นสิ่งที่พอใจ

นี่ก็แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในขันธ ซึ่งได้แก่นามธรรมและรูปธรรมซึ่งยึดถือว่าเป็นเรา เป็นตัวเรา หรือว่าเป็นของเรา แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดตลอด ๔๕ พรรษา เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้นผู้ที่เห็นพระมหากรุณาคุณของพระผู้มีพระภาคจริง ๆ ก็ต้องเป็นผู้ที่ฟัง พิจารณา ไตร่ตรอง เมื่อเข้าใจแล้ว ก็ประพฤติปฏิบัติตามด้วย เพราะเหตุว่าผู้ที่ไม่ใช่สาวก ฟัง แล้วไม่ปฏิบัติตาม เพราะฉะนั้นแต่ละท่านก็ยังต้องพิจารณาว่า ท่านอยู่ในประเภทไหนแล้ว คือ เป็นผู้ที่ไม่ใช่เพียงฟัง แล้วก็สนใจ แต่ว่านอกจากจะฟังพิจารณา เข้าใจ สนใจแล้ว ยังน้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย

ตลอด ๔๕ พรรษา เป็นเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การเห็น สิ่งที่ปรากฏทางตา เกิดความยินดี หรือยินร้าย หรือกุศล เป็นชีวิตประจำวันทุกขณะ การได้ยิน เสียงที่ปรากฏ เกิดความยินดี หรือยินร้าย หรือว่าเป็นกุศล เป็นสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นผู้ที่ฟัง แล้วพิจารณา แล้วเข้าใจ แล้วน้อมประพฤติปฏิบัติตาม คือระลึกในขณะที่จะเห็น เพื่อที่จะศึกษา ให้ประจักษ์จริง ๆ ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพรู้ ธาตุรู้สิ่งปรากฏทางตา และจึงจะเข้าใจคุณประโยชน์ของพระธรรมที่ทรงแสดง เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยละเอียด ว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะสละบริยัติเพราะเห็นว่า ผู้ที่ศึกษาหรือสนใจบริยัติยอมไม่พ้นไปจากทุกข์

ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด จะมองไม่เห็นตัวเองตามความเป็นจริง

ขอล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความปรารถนาลามกลักษณะอื่น ๆ ซึ่งพระธรรมทั้งหมดนี้จะเกื้อกูลอุปการะ ถ้าบุคคลใดยังมีกิเลสซึ่งแฝงลึกอยู่ในจิตใจ ซึ่งถ้าไม่ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด คงจะไม่มีใครรู้จักตัวเองตามความเป็นจริง มักจะมองเห็นบุคคลอื่นมากกว่าตัวเอง แต่พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ นอกจากจะเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่ชัดเจนแล้ว ยังไม่เลือกที่จะเป็นแต่เฉพาะบุคคลอื่น แม้แต่ตัวเองถ้ารู้ว่า ขณะใดเป็นอกุศล การรู้สภาพธรรมถูกต้องด้วยปัญญาตามความเป็นจริง ย่อมเห็นโทษของอกุศลนั้น แล้วละได้

ข้อความในสัมโมหิโนทนี อรรถกถาขุททกวัตตวิภังค์ ปาปิจจนานิทเทศ อธิบายความปรารถนาลามก ซึ่งทำให้เกิดอาการต่าง ๆ ให้บุคคลอื่นเลื่อมใส มีข้อความว่า

สำหรับคนที่ไม่มีศรัทธา แต่ว่าพอถึงวันที่พวกภิกษุทั้งหลายไปวัด ก็ปิดกวาดลานพระเจดีย์ ล้างอาสนะ เกลี่ยทราย รดน้ำมหาโพธิ์

ปกติไม่มีศรัทธาเลย แต่พอถึงวันที่พวกภิกษุทั้งหลายไปวัด ก็กระทำการซึ่งทำให้คนอื่นเห็นว่า เป็นผู้ที่มีศรัทธาในการปิดกวาดลานพระเจดีย์ ล้างอาสนะ เกลี่ยทราย รดน้ำมหาโพธิ์

นี่ก็เป็นลักษณะหนึ่ง สำหรับบางท่าน

แม้ผู้ทุศีล ก็ยังเข้าไปหาพระวินัยธร และเล่าเรื่องที่รังเกียจว่า บางครั้งเดินไปทำให้โคตกใจ ทำให้หญ้าขาด หรือว่าบางครั้งก็เผลอสติ บ้วนน้ำลาย ทำให้แมลงที่อยู่ในที่นั้นย่อมตาย เพราะฉะนั้น ก็กราบเรียนถามพระวินัยธรว่า เป็นอกุศลกรรมหรือเปล่า ซึ่งพระวินัยธรท่านก็ต้องยกเจตนาขึ้นว่า

ในขณะนั้นมีเจตนาหรือไม่ เมื่อไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์ ขณะนั้นก็ไม่ใช่อกุศลกรรม เพราะฉะนั้นบุคคลนั้นก็ดีใจว่า ตัวเองได้กระทำการที่ปราศจากเจตนา

เพราะฉะนั้นก็ดูเหมือนเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องของวินัย ถึงกับไปกราบเรียนพระวินัยธรให้ทราบถึงความประพฤติ ซึ่งก็ทำให้มนุษย์ทั้งหลายมีความเลื่อมใส ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่มีความสนใจในพระวินัย

แม้ผู้ที่ศึกษาน้อย แต่ว่ามีความปรารถนาลามก ก็อ้างว่าบุคคลนั้น บุคคลนั้น บุคคลนั้น เป็นศิษย์

นี่ก็เป็นสิ่งซึ่งอาจจะเกิดขึ้น กับใคร ในวันไหน อย่างไร เมื่อไร ก็ได้ทั้งนั้น ตามการสะสมของกิเลส

แม้ผู้ที่ยินดีด้วยหมู่คณะ ก็ทำเป็นไม่ยินดีในหมู่คณะ ไปพักกลางวันเสียที่โคนไม้ สุดเขตแดนแห่งวิหาร

แม้ผู้ที่เกียจคร้านก็ยังอ้างว่า มีแสงสว่างใหญ่ในเวลาจงกรมในมัชฌิมนิยาม พุดได้ทุกอย่าง จะเห็นกำลังของอกุศลว่า เวลาที่มีความปรารถนาลามกเกิดขึ้น จะมีการกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ต่าง ๆ ที่จะทำให้บุคคลอื่นเสื่อมใส

แม้ผู้หลงลืมสติก็ยังอ้างว่า เรียบพระสูตรนิกายนั้น ๆ ในกาลนั้น ๆ ในสมัยนั้น ๆ

ส่วนภิกษุอื่นยังปากให้ส่ายเพื่อถามปัญหา เป็นราวกะแพะ ก็ยังว่าคนอื่นต่อไปอีก เวลาที่บุคคลอื่นถามปัญหา และสำหรับผู้ที่ แม้มีจิตไม่ตั้งมั่น ก็ถามถึงเรื่องการเจริญสมณะ เช่น อุปะจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ และแสดงว่าได้สมาบัติ

ต้องแสดงไหม ใครได้อะไร ถ้าใครแสดง น่าคิดไหม แสดงทำไม จุดประสงค์อะไร หรือว่า เพื่ออะไร และโดยเฉพาะสำหรับผู้ที่ถูกกล่าวหา การสนใจในปริยัติ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ เป็นผู้ที่ย่อมสละปริยัติ เพราะว่าไม่เห็นคุณค่าของปริยัติ

แต่ว่าสำหรับท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า การศึกษาธรรมโดยละเอียด จะทำให้ระลึกถึงข้อความที่ได้ยิน ได้ฟัง และก็ไม่ใช่เพียงแต่ระลึกถึงเท่านั้น ยังเป็นปัจจัยให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ พร้อมทั้งการสำเนียง สังกต ค่อย ๆ เกิดขึ้น จนกว่าจะเป็นปัญญาที่ถึงขั้น ที่จะแทงตลอดในลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมได้

ต้องค่อย ๆ เป็นไป ตามปกติ ตามความเป็นจริง ตามชีวิตจริง ๆ ของแต่ละคน จึงจะเป็นการอบรมเจริญปัญญาที่ถูกต้อง

ผู้ที่ฟังธรรมโดยย่อแล้วบรรลุอรหัตรู้ทั่วถึงธรรมของพระพุทธเจ้าหรือยัง

ผู้ถาม ในพระไตรปิฎกท่านมักจะกล่าวว่า ให้รู้ทั่วถึงธรรมของพระพุทธเจ้า ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่บุคคล มีอุคฆฏิตัญญูเป็นต้น เสร็จแล้วท่านก็บรรลุเป็นพระอรหัต

อยากจะถามว่า พระอรหัตที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยย่อ แล้วได้บรรลุความเป็นพระอรหัตนั้น รู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วหรือยัง

ส. ธรรมของพระผู้มีพระภาค จะเกินตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีไหม

บุคคลนั้นมีตา กำลังเห็น มีหูที่ได้ยิน มีจมูกที่ได้กลิ่น มีลิ้นที่ลิ้มรส มีกาย มีใจ เหมือนบุคคลในครั้งนี้อย่างไร ก็ล่วงปีก็ตาม เพราะฉะนั้นเมื่อมีตากำลังเห็น รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา สภาพธรรมใดเป็นสังขารธรรมเกิดขึ้น แล้วดับไป เมื่อประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สามารถที่จะดับกิเลสได้ ก็ชื่อว่า ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เท่านั้นจริง ๆ

ผู้ที่บรรลุโดยไม่ได้ศึกษาพระอภิธรรม ท่านรู้เรื่องวิถิจิตติหรือไม่

ผู้ถาม ผมเคยได้ยินนักศึกษาพระอภิธรรมบางคนกล่าวว่า พระอรหันต์ในครั้งพุทธกาล บางทีปัญญาของท่านยังน้อยไป เพราะว่าท่านไม่ได้ศึกษาเรื่องของพระอภิธรรม เพราะฉะนั้นอยากจะถามว่า ผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ในครั้งพุทธกาล โดยที่ไม่ได้ศึกษาพระอภิธรรม พระอรหันต์ทั้งหลายเหล่านั้นท่านรู้เรื่องของวิถิจิตติไหมครับ

ส. พระอภิธรรมคืออะไรคะ

ผู้ถาม ก็คือธรรมครับ

ส. ค่ะ ที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย พระอภิธรรม ไม่ใช่อยู่ในหนังสือ ไม่ใช่ตำราเป็นเล่ม ๆ หรือเป็นหน้า ๆ แต่เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่เมื่อผู้ที่เป็นเนยยบุคคลไม่สามารถจะเข้าใจได้ทันที พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรม ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอภิธรรมโดยละเอียด เพื่อทรงอนุเคราะห์เกื้อกูลให้ สติของบุคคลที่ได้ฟังโดยละเอียดเกิด ระลึกได้

ผู้ที่เป็นเนยยบุคคล กับ ความเข้าใจกรรม กิเลส สังสมวิบาก

อย่างในคราวก่อนได้พูดถึงอรรถ คือ ลักษณะของจิตประการที่ ๓ ที่ว่า “เป็นธรรมชาติซึ่งกรรม กิเลส สังสมวิบาก”

ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก

สั้น ๆ แค่นี้ พอไหม เข้าใจไหม เกื้อกูลให้สติระลึก รู้ ประจักษ์แจ้งแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏหรือยัง สำหรับผู้ที่เป็นเนยยบุคคล ผู้ที่เป็นเนยยบุคคล ต้องไม่ใช่ผู้ที่เป็นปทปรมะด้วย

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟัง ก็ยังต้องรู้ความต่างกันว่า สำหรับผู้ที่เป็นเนยยบุคคลนั้น คือ ผู้ที่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้โดยช้า แต่รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ผู้ใดถึงจะสอนมาก ถึงจะฟังมาก ถึงจะแสดง หรือกล่าวธรรมมาก แต่ไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นปทปรมบุคคล

เพราะฉะนั้นผู้ที่เป็นเนยยบุคคลต้องฟังมาก เพราะเพียงฟังว่า “ชื่อว่า จิต เพราะว่าเป็นธรรมชาติที่กรรม กิเลส สังสมวิบาก” ไม่สามารถที่จะประจักษ์แจ้งการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้ ซึ่งเป็นจิต กิเลสก็มี ไม่ใช่ว่าหมด วิบากก็มี ไม่ใช่ว่าหมด กรรมก็มี ไม่ใช่ว่าหมด แล้วทำไมไม่ประจักษ์แจ้ง เพียงฟังว่า “ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติที่กรรม กิเลส สังสมวิบาก”

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของกิเลสโดยละเอียด ทรงแสดงเรื่องของกรรมโดยละเอียด ทรงแสดงเรื่องของวิบาก คือ วิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรม โดยละเอียด ทรง

แสดงเรื่องปัจจุสมุปบาท คือ กิเลสวัฏ โดยละเอียดย กัมมวัฏ โดยละเอียดย วิปากวัฏ โดยละเอียดย

ทรงแสดงว่าในขณะที่หนึ่ง ซึ่งสภาพธรรมใดที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมเกิดขึ้น สภาพนามธรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีปัจจัยอะไรทำให้เกิดขึ้น และรูปนั้นมีปัจจัยอะไรบ้างทำให้เกิดขึ้น

ที่กำลังเห็นแต่ละขณะนี้ กว่าที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงธาตุรู้ สภาพรู้เท่านั้นจริง ๆ ดับไปแล้ว ที่กำลังพูดถึงการเห็นนี้ ก็ไม่รู้นามธรรมก็ประเภทได้ดับไปแล้ว และการเห็นแต่ละขณะที่จะเกิดได้ ก็มีปัจจัยหลายปัจจัยที่จะทำให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส วิปากจิต ประเภทต่าง ๆ อุกุศลจิตประเภทต่าง ๆ หรือกรรมประเภทต่าง ๆ มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้น

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด เพื่อให้คนที่เป็นเนยบุคคลฟัง ฟังแล้วก็ฟังอีก และก็พิจารณาเพื่อที่จะไม่หลงลืม เพราะเหตุว่าถ้าไม่อาศัยการฟัง ทุกคนไม่พ้นความคิด เพราะฉะนั้นก็ต้องคิดเรื่องอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องอภิธรรม ไม่ใช่เรื่องของธรรมที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่เมื่อฟังเรื่องของอภิธรรม หรือธรรมที่มีจริงที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มากขึ้น บ่อยขึ้น ก็เป็นปัจจัยให้ไม่หลงลืมที่สติจะเกิดระลึกศึกษา เพื่อรู้ชัดลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นแม้แต่ปัจจุสมุปบาทโดยย่อ ที่เป็นกิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏ ไม่ใช่เพียงให้เข้าใจว่า เมื่อกิเลสยังมี กรรมก็ต้องมี เมื่อกรรมยังมี วิปากซึ่งเป็นผลของกรรมก็ต้องมี และเมื่อกิเลสไม่หมด ก็เป็นปัจจัยให้เกิดกรรมอีก และเมื่อกรรมมี ก็เป็นปัจจัยให้วิปากเกิดขึ้นอีก

เข้าใจเท่านี้ไม่พอ เพราะเหตุว่าต้องเข้าใจโดยละเอียด แม้แต่ในขณะที่เห็นครั้งหนึ่ง หรือวาระหนึ่ง กิเลสเมื่อไร วิปากเมื่อไร กรรมเมื่อไร ต้องรู้ชัด และก็สามารถที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพที่เกิดดับจริง ๆ ในขณะนี้ได้ แล้วจึงจะเข้าใจพระธรรมที่ทรงแสดง

ไว้ว่า เป็นประโยชน์เกื้อกูลที่จะทำให้บุคคลที่ได้ฟังอบรมเจริญปัญญาสามารถที่จะรู้แจ้ง อริยสัจธรรมได้

แต่ถ้าไม่อาศัยการฟัง เพียงแต่ได้ยินได้ฟังบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วก็เข้าใจบ้าง นิด ๆ หน่อย ๆ ไม่มีทางที่ผู้ที่เป็นเนยยบุคคล จะสามารถอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ชัดใน ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะแม้แต่การที่จะรู้ลักษณะของกิเลสวัฏ หรือ กัมมวัฏ หรือวิปากวัฏ ก็ไม่ใช่ในขณะอื่น ไม่ใช่ว่าพอเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นที่ กิวิปากแล้ว นี่ เป็นผลของกรรม ก็จะต้องเป็นผลของอกุศลกรรมหนึ่งในอดีต พอถึงเวลาที่ได้ความสุข ได้ลาภ ได้ยศ ก็บุญแล้ว เป็นผลของกรรมในอดีต กรรมใด กรรมหนึ่ง ซึ่งเป็นกุศลให้ผล

แต่ว่าขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ขณะที่กำลังได้ยินเดี๋ยวนี้ นี่คือปฏิจจสมุปปาต เพราะเหตุว่าการที่จะรู้ชัดจริง ๆ ในวิปาก ถ้าไม่ใช่ขณะที่เห็น ไม่ใช่ในขณะที่ได้ยิน ไม่ใช่ ในขณะที่ได้กลิ่น ไม่ใช่ในขณะที่ยลิ้มรส ไม่ใช่ในขณะที่ยกระทบสิ่งที่ปรากฏทางกาย แล้ว จะเป็นขณะไหน เพราะเหตุว่าวิปากทั้งหมด คือ ในขณะที่ยเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยิน เสียงที่ปรากฏทางหู ได้กลิ่นที่กระทบทางจมูก ลิ้มรสที่กระทบทางลิ้น รู้สิ่งที่กำลังกระทบ สัมผัส

เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าใจปฏิจจสมุปปาตให้ละเอียดลึกซึ้งขึ้น ต้องในขณะที่ย สติ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ไม่ใช่เพียงการเข้าใจผิด ๆ หรือย่อ ๆ ว่า กิเลสเป็นเหตุให้เกิดกรรม กรรมเป็นเหตุให้เกิดวิปาก แต่ขณะที่กำลังเห็น ไม่รู้ว่าเป็นวิปากอย่างไร

เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้าใจธรรมจริง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด ทุกประการ หมดความสงสัยได้ คือ ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจนชำนาญ จน คล่องแคล่ว จนมีปัจจัยที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม ทางตา หรือ ทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้ และก็จะรู้ชัดขึ้นใน ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมว่า ขณะใดเป็นวิปาก ขณะใดเป็นกิเลส ขณะใดเป็น กรรม

ผู้ที่กล่าวว่าพ้นทุกข์ได้โดยไม่ต้องศึกษาเป็นโจรปล้นศาสนาอย่างไร

ผู้ถาม ผมยังติดใจคำพูดในอรรถกถาที่อาจารย์ได้ยกมากล่าวว่า ผู้ที่จะพ้นทุกข์ ไม่ต้องอาศัยการศึกษา ปฏิบัติอย่างเดียว เพราะว่าผู้ที่ศึกษานั้นไม่สามารถที่จะพ้นทุกข์ได้ คำพูดแค่นี้ เป็นโจรปล้นศาสนา ผมไม่เข้าใจว่า “ปล้น” อย่างไรครับ

ส. สำหรับบุคคลที่กล่าวอย่างนั้น ท่านผู้ฟังต้องพิจารณาว่า เป็นผู้ที่มีปัญญา หรือว่ามีปัญญาทรม ที่จะกล่าวอย่างนั้น พุทธถูกหรือพุทธผิด มีใครสามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่ศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงได้

ผู้ถาม ก็มีครับ ครั้งพุทธกาล ผู้ที่ศึกษาโดยย่อ ฟังธรรมนิดหน่อย

ส. ก็ยังเป็นผู้ที่ศึกษาอยู่นั่นเอง และเพราะเหตุว่าได้อบรมเจริญปัญญาในอดีต พร้อมทั้งจะประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม โดยเพียงทรงแสดงสั้น ๆ ไม่ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงเหน็ดเหนื่อย เหมือนอย่างผู้ที่เป็นเนยบุคคล เพราะเหตุว่าเพียงคาถาสั้น ๆ เทศนาสั้น ๆ ก็สามารถที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม

ผู้ถาม อันนี้ผมก็ว่า ท่านอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวถูก เพราะว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมก็ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ ตั้งแต่ปฏิเวธเสื่อมไป ปฏิบัติเสื่อมไป ปริยัติเสื่อมไป ลิงคะเสื่อมไป ธาตุเสื่อมไป พุทธศาสนาจะหมดก็หมดด้วยอย่างนี้

ทีนี้ถ้าบุคคลกล่าวว่า ไม่ต้องศึกษา ก็หมายความว่า ทำให้ปริยัติเสื่อมเร็วกว่าปกติ เพราะฉะนั้น ที่ท่านกล่าวว่า เป็นโจรปล้นพระพุทธศาสนา ก็ด้วยประการนี้กระมังครับ

ส. พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณา แสดงพระธรรมเทศนาตลอด ๔๕ พรรษา แล้วก็ไม่มีใครศึกษา สมมติว่า ค่อย ๆ หายไป เลือนไป แล้วพระพุทธศาสนาจะอยู่ที่ไหน ในเมื่อไม่มีพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ เพราะฉะนั้นชื่อว่าเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาหรือเปล่า ถ้าเห็นว่าการศึกษาไม่สำคัญ และถ้าไม่ศึกษาแล้ว ใครจะเข้าใจธรรมได้ถูกพอที่จะกล่าวว่า ไม่ต้องศึกษา หรือว่าการปฏิบัตินั้นไม่ยาก ไม่ยากได้อย่างไร กำลังเห็นอย่างนี้ เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ทางตา ไม่ใช่ทางหู ไม่ใช่ทางใจ เป็นแต่ละขณะซึ่งเกิดขึ้น แล้วก็ดับไปเท่านั้นเอง อย่างนี้หรือจะไม่ยากที่จะประจักษ์ ใครจะบอกได้ว่า ไม่ยาก ถ้าใครบอกว่าไม่ยากนั้น ผิดหรือถูก ขอให้แสดงหนทางปฏิบัติว่า ปฏิบัติอย่างไรจึงจะไม่ยาก ทำอย่างไรจึงจะไม่ยาก วิธีไหนที่จะไม่ยาก

เพราะไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ถูกต้อง จึงได้กล่าวอย่างนั้น เพราะฉะนั้นบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีความปรารถนาอย่างมาก เป็นผู้ที่มีปัญญารวม แต่ก็ยังนั่งในท่ามกลางอุปปิฐากทั้งหลายกล่าวอยู่ว่า เราอย่าละประเพณี ซึ่งเท่ากับสละพระธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงตลอด ๔๕ พรรษา เพื่อทรงอนุเคราะห์แก่ผู้ที่เป็นเนยยบุคคล หรืออุปัทรมะที่จะอบรมไป จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ผู้ที่กล่าวอย่างนั้นจะสามารถรู้ลักษณะของนามธรรม ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่ตามปกติได้ไหมว่า เป็นสภาพรู้ ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกไม่ว่าจะได้กลิ่นอะไร ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัส ทางใจที่กำลังคิดนึก พร้อมทั้งรู้ปฏิจาสมุปาท ไม่ใช่โดยเข้าใจ แต่ในขณะที่กำลังเห็นนี้เอง ขณะไหนเป็นกิเลสวัฏ ขณะไหนเป็นกัมมวัฏ ขณะไหนเป็นวิปากวัฏ

การเข้าใจข้อปฏิบัติผิด ไม่ได้มีแต่เฉพาะในสมัยนี้

สำหรับการเข้าใจเรื่องข้อปฏิบัติผิด ไม่ได้มีเฉพาะในสมัยนี้ และก็ไม่ใช่มีเฉพาะในสมัยที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ยังไม่ปรินิพพาน แม้ในสมัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ นั้น ก็มีการสะสมความเห็นผิด ความเข้าใจผิดในข้อปฏิบัติ

ประโยชน์ของการรู้ลักษณะของจิตประการที่ ๓

สำหรับลักษณะประการที่ ๓ ของจิต ที่ว่า “ชื่อว่า จิต เพราะกรรมและกิเลสสังสม วิบาก” ประโยชน์ที่รู้อย่างนี้ ก็เพื่อที่จะให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เพื่อที่จะได้ เข้าใจจริง ๆ ว่า กำลังเห็น เป็นวิบาก ไม่ลืม ที่สติจะระลึก และรู้จริง ๆ ว่า กำลังเห็น เป็น วิบาก กำลังได้ยิน เป็นวิบาก กำลังได้กลิ่น เป็นวิบาก กำลังลิ้มรส เป็นวิบาก กำลังรู้สิ่งที่ กระทบสัมผัส เป็นวิบาก

แต่ว่าขณะที่เกิดความต้องการ ยินดี พอใจในสิ่งที่เห็น ไม่ใช่วิบากจิต ขณะนั้น เป็นกิเลส เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน คือ ในขณะที่เข้าใจเรื่องของกิเลส กรรม และวิบากว่า ไม่ใช่ขณะอื่น เมื่อเข้าใจแล้วก็ปฏิจจให้สติระลึกเพื่อที่จะรู้ชัดใน ลักษณะของธรรมที่ได้ยินได้ฟังว่า เป็นวิบากอย่างไร เพราะเหตุว่าเวลาที่เสียงเกิดขึ้น ก่อนนั้นไม่เคยรู้เลยว่า เสียงนั้นจะเกิด จะปรากฏ แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยให้ได้ยินเสียงหนึ่ง เสียงใด ขณะนั้นรู้ว่าไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เมื่อพร้อมด้วยปัจจัยที่จะให้ได้ยิน เสียงใดเกิดขึ้น ขณะนั้นก็ เป็นวิบากจิตที่เกิดขึ้น เพราะกรรมเป็นปัจจัย ซึ่งจะรู้ชัดยิ่งขึ้น เวลาที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามความเป็นจริง

กรรม กิเลส วิบาก เป็นปัจจัยแต่ละประเภท

ลักษณะของจิตประการที่ ๓ ของจิตที่ว่า “ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติอัน กรรม กิเลส สังสมวิบาก”

มีคำว่า กิเลส มีคำว่า กรรม และมีคำว่า วิบาก ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยแต่ละอย่าง แต่ละประเภท

“กิเลส” เป็นสภาพธรรมที่ไม่บริสุทธิ์ เศร้าหมอง “เศร้าหมอง” ในที่นี้หมายความว่า ถึง “ความไม่ผ่องแผ้ว ไม่บริสุทธิ์” เช่น เวลาที่เกิดความยินดี ความพอใจ ความปรารถนา ความต้องการเกิดขึ้น

สบายหรือไม่สบายในขณะนั้น กำลังอยากได้สิ่งหนึ่งสิ่งใด สบายหรือไม่สบาย ถ้าไม่อยากได้ ไม่เกิดโรคจะสบายกว่านั้นอีก ไม่ต้องปรารถนา ไม่ต้องต้องการ ไม่ต้องพอใจ ไม่ต้องติด ไม่ต้องอยากได้

แต่เวลาที่กำลังอยากได้ กำลังพอใจ อวิชชาไม่สามารถที่จะเห็นได้ว่า ขณะนั้น เป็นสภาพที่เศร้าหมอง ไม่บริสุทธิ์ ไม่สบาย เตือนร้อนแล้ว เพราะความพอใจ ไม่ว่าจะเกิดความสุขใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้ทราบว่าเป็นความติด เป็นความเศร้าหมอง เป็นความเดือดร้อน ซึ่งอวิชชาไม่สามารถจะรู้ได้ บางที บางท่านเข้าใจว่า เป็นศรัทธา แต่ถ้าสติปัญญาไม่เกิด ปัญญาไม่พิจารณา จะไม่รู้ว่าเป็นโลกะ หรือเป็นศรัทธา

ลักษณะของความติดความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ

ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าของบรรพชิต หรือของฆราวาส ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ จะพ้นไปจากโลกะได้ไหม ครอบครองอยู่เสมอ ไม่ว่าสิ่งใดจะปรากฏ ลืมตา เห็นเกิดขึ้น พอใจแล้ว ต้องการแล้ว ตราบใดที่ความรู้สึกยังไม่ปรากฏว่า เป็นความไม่เหมาะสม หรือเดือดร้อนกระสับกระส่าย ขณะนั้นก็จะเป็นลักษณะของอาการของความติดหรือความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ

ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สำหรับคฤหัสถ์ ฉันทะ บรรพชิตที่ยังเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ จะต่างกันไหม ฉันทะนั้น

เพราะฉะนั้นแต่ละชีวิต ก็จะต้องมีปัญญาที่ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะมีความพอใจในชีวิตแบบใด ก็จะต้องพิจารณาตามความเป็นจริงว่า ขณะนั้นเป็นด้วยศรัทธาจริง ๆ หรือว่าเป็นด้วยโลกะ ความชอบ ความพอใจในชีวิตอย่างนั้น

การที่จะเป็นผู้ที่เจริญในธรรมวินัยได้ ต้องเป็นผู้ที่ตรง และลักษณะที่ตรงนั้น เป็นลักษณะของปัญญา พร้อมการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติ ตามการสะสม ตามเหตุปัจจัยจริง ๆ

กุศล อกุศลที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ไม่ใช่เป็นการสะสมเปล่า ๆ

เพราะฉะนั้นผู้ที่ยังเป็นปุถุชนมีทั้งกรรมฝ่ายกุศลและอกุศล ที่สั่งสมมามากมาย เหลือเกิน เวลานี้สภาพกรรมใดยังไม่เกิดขึ้นปรากฏให้เห็น ให้รู้ว่า สะสมมา ก็อาจจะคิดว่า ไม่มี หรือว่า หหมดไปแล้ว แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว ถ้ามีปัจจัยพร้อมที่จะปรุงแต่งให้เกิดขึ้นขณะใด ก็เกิดขึ้น ปรากฏให้เห็นตามความเป็นจริงว่า ยังมีอยู่ แม้อกุศลอย่างนั้น ๆ หรืออกุศลนั้น ๆ ที่ได้สะสมมา

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่จะต้องรู้สภาพกรรมตามความเป็นจริงว่า เมื่อมีการเกิดขึ้นของกุศลและอกุศล ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นการสะสมเปล่า ๆ แต่ว่า “ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติ อสังขาร กิเลส สังขารวิบาก”

กิเลสที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ไม่ว่าจะเป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ ถ้ามีมาก ๆ แล้ว จะปรากฏเป็นทุจริตกรรม ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ถ้าไม่มีกิเลสต่าง ๆ เหล่านั้น อกุศลกรรม ทางกาย ทางวาจา เหล่านี้ก็เกิดขึ้นไม่ได้เลย และเมื่อกรรมได้กระทำไปแล้ว ถึงแม้ว่ากรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นร่วมกันกระทำกรรมนั้นสำเร็จลงไปแล้ว ดับลงไปแล้วก็จริง แต่ว่าการเกิดดับสืบต่อ ๆ กันของจิตทุก ๆ ขณะต่อไป เจตนาที่กระทำ กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมที่สะสมอยู่นั้น เป็นกัมมปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่จะทำให้ผล คือ วิบากเกิดขึ้น เป็นวิบากปัจจัย แต่ละขณะนี้มีปัจจัยจริง ๆ

ทุก ๆ ขณะที่กำลังเรียนเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป ให้ทราบว่า มีปัจจัยอยู่ด้วย ทุกขณะ ไม่ใช่เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเอง แต่ว่าเป็นสภาพธรรมที่อาศัยปัจจัยหลายอย่างเกิดขึ้น เช่น กำลังเห็นขณะนี้ ไม่ใช่กิเลส เพียงเห็น แต่เมื่อจิตนั้นดับไปแล้ว ความพอใจซึ่งเป็นโลภะก็เกิด หรือความไม่พอใจ ซึ่งเป็นโทสะก็เกิด หรือว่าผู้ที่สะสมกุศลมา มาก กุศลก็เกิด หรือว่าผู้ที่สะสมสติปัญญาอยู่เสมอ สติก็ระลึก รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เมื่อมีความยินดี พอใจ สะสมสืบต่อ กระทำกรรมแล้ว กรรมนั้นดับไปแล้ว แต่ว่าเป็นปัจจัยให้เกิดวิปากจิตและเจตสิก ในขณะที่เกิดขึ้น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ยลัมรส ในขณะที่ยรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

เพราะฉะนั้นต้องทราบว่า ขณะใดเป็นกิเลส ขณะใดเป็นกรรม ขณะใดเป็นวิบาก

กำลังเห็น เลือกไม่ได้เลย ทุกคนอยากจะเห็นสิ่งที่น่าพอใจ เเท่าไรก็ไม่พอ เห็นแล้วก็อยากจะเห็นอีก ทุกวันไป แต่ว่าเลือกไม่ได้ แล้วแต่ว่าจะเห็นสิ่งที่น่าพอใจ หรือไม่ น่าพอใจ แม้ว่าทุกคนจะมีจักขุปสาทที่เกิดเพราะกรรม เป็นปัจจัย แต่ว่าสิ่งที่ปรากฏกับ จักขุวิญญาณโดยกระทบกับจักขุปสาท แล้วแต่กัมมปัจจัย จะเป็นปัจจัยให้เกิดการเห็น สิ่งที่ดี เป็นผลของกุศลกรรม เห็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นผลของอกุศลกรรม

การได้ยินเสียง ก็เหมือนกัน ได้ยินเสียงที่ดี เป็นผลของกุศลกรรม ได้ยินเสียงที่ไม่ดี เป็นผลของอกุศลกรรม สภาพที่เป็นผลของกรรมนี้ ชื่อว่า “วิบาก” หรือภาษาไทยใช้คำว่า “วิบาก” เป็นผลของกรรม แล้วแต่ว่าใครจะมีกุศลวิบากมาก หรือว่าอกุศลวิบากมาก ขณะต่อไปทราบไหมว่า จะได้ยินเสียงอะไร แล้วแต่กรรมเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้นกรรมนั่นเอง เป็นปัจจัย โดยเป็นกรรม จึงเป็นกัมมปัจจัย และปัจจัย ทั้งหมดก็มีเพียง ๒๔ ปัจจัย ถ้าจะค่อย ๆ ศึกษาไป เข้าใจไป พร้อมทั้งสติระลึกรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ก็ยิ่งจะเข้าใจชัด ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่มีจริง แล้วควรรู้ และต้องรู้ ปัญญาจึงจะเจริญขึ้น ถึงความแก่กล้าที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ แต่ถ้ายังไม่รู้ ๆ อยู่ ก็ไม่มีการที่จะดับกิเลส ได้ และความรู้ก็รู้ขึ้น ๆ ค่อย ๆ รู้ขึ้น ๆ

อย่าพอใจว่ารู้แล้ว เพราะไม่แล้วเลย ถ้าแล้ว ก็คือ พระอรหันต์ แต่ว่าผู้ที่ยังไม่ใช่ พระอรหันต์ ก็จะมีรู้ขึ้น ๆ ตั้งแต่ขั้นการฟัง และขั้นเข้าใจในสิ่งที่ได้ฟัง แล้วก็ขั้นที่สติระลึกรู้ในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง และขั้นที่ปัญญาน้อมพิจารณา ที่ค่อย ๆ เข้าใจ ในสิ่งที่กำลังปรากฏ เพิ่มขึ้น

วิบากเป็นจิตและเจตสิก ที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย

สำหรับวิบาก ได้แก่ ขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นจิต และเจตสิกที่เกิดขึ้นเพราะกัมมปัจจัย ไม่มีใครบังคับได้ แต่ว่ากรรมที่ได้กระทำแล้วเป็น ปัจจัยทำให้มีการเห็นเกิดขึ้น มีการได้ยินเกิดขึ้น มีการได้กลิ่นเกิดขึ้น มีการลิ้มรสเกิดขึ้น มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเกิดขึ้น ใครไม่ให้เห็นได้ ถ้าในขณะนี้เห็นแล้ว มีการได้ยินแล้ว

ใครจะไม่ได้ยินได้ ไม่มีความสามารถที่จะเป็นตัวตน ที่จะบังคับ ที่จะยับยั้งได้ เพราะฉะนั้นให้ทราบว่า จิตและเจตสิกที่กำลังรู้อารมณ์ที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นวิบากจิตและเจตสิก ที่เกิดร่วมกัน โดยเป็นวิปากปัจจัย จำเป็นต้องเกิดเป็นวิบาก เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เป็นกุศลก็ไม่ใช่ เพราะในขณะนั้นเกิดขึ้น เป็นวิบาก เป็นผลของกรรม จิตที่เกิดพร้อมเจตสิก เป็นวิปากปัจจัยของเจตสิก เจตสิกที่เกิดพร้อมจิต เป็นวิปากปัจจัยของจิต ทั้งจิตและเจตสิกเกิดขึ้นพร้อมกัน เป็นวิปากทั้งสองอย่าง และเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยต่างก็เป็นวิปากปัจจัยแก่กันและกัน

รูปไม่ใช่วิบาก

รูปไม่ใช่วิบาก รูปเกิดขึ้นเพราะกรรม แต่เพราะรูปไม่รู้อะไร เพราะฉะนั้นรูปไม่ใช่วิบาก แต่ที่เห็นนี้ เป็นสภาพรู้ จึงเป็นวิบากของนามธรรมซึ่งเป็นกรรม เพราะฉะนั้นก็ต้องแยกว่า กัมมปัจจัยเป็นอดีตปัจจัย แต่วิปากปัจจัยเป็นปัจจัยในปัจจุบันกาล เพราะเหตุว่าเกิดพร้อมกัน เห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย พร้อมกัน ทั้งจิตและเจตสิก

นี่คือขณะที่เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่จะรู้ว่า เป็นผลของกรรม หรือว่าเป็นวิบาก ไม่ใช่เป็นกิเลส ไม่ใช่เป็นกรรม

ปัจจัย - ปัจจุปปัน - ปัจจนิกกรรม

ผู้ถาม กรรม กับ วิบาก เกิดพร้อมกันหรือเปล่า

ส. ไม่พร้อมกัน กรรมดับไปก่อน เป็นปัจจัยในอดีต ที่ว่าเป็นปัจจัยในอดีต คือ ปัจจัยนั้นต้องดับเสียก่อน ไม่ใช่เกิดพร้อมกับปัจจุปปัน

สำหรับปัจจัยนี้มีคำที่คู่กัน คือ ปัจจัย ปัจจุปปัน และปัจจนิกกรรม ได้แก่

“ปัจจัยธรรม” คือ ธรรมที่เป็นปัจจัย ที่ทำให้สภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

“ปัจจุปปัน” คือ สภาพธรรมที่เกิดเพราะมีปัจจัยอื่นทำให้เกิดขึ้น

และ “ปัจจนิกธรรม” คือธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัย และปัจจัยยุบกันของกันและกัน

เพราะฉะนั้นเวลาที่กำลังเห็น เดียวนี้ จิตและเจตสิกที่ทำกิจ ที่เกิดขึ้นเห็น เป็นจักขุวิญญาณ พร้อมทั้งเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ๗ ดวง เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จิตและเจตสิกเป็นวิปากปัจจัยซึ่งกันและกัน เพราะเหตุว่ามีกัมมปัจจัยซึ่งเป็นอดีตปัจจัย ทำให้วิปากปัจจัยเกิดขึ้น

วิปากปัจจัยเป็นปัจจุบัน เป็นปัจจัยโดยเป็นปัจจุบัน เพราะเหตุว่าเกิดพร้อมกัน เป็นวิปากที่เกิดขึ้นเพราะกรรมเดียวกัน

ผู้ถาม

ส. กัมมปัจจัยได้แก่เจตนา

ผู้ถาม

ส. แล้วแต่เหตุ บางทีก็ภายใน ๗ วัน บางทีก็ภายในชาตินั้น บางทีก็ชาติต่อไป บางทีก็หลาย ๆ ชาติข้างหน้าโน้น แล้วแต่ปัจจัยอื่นอีก ไม่ใช่มีเพียงปัจจัยเดียวที่จะทำให้ผลเกิดขึ้น แล้วแต่คติสมบัติ คติวิบัติ อุปติสมบัติ อุปธิวิบัติ เป็นเรื่องที่จะละเอียดซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน แต่ก็จะต้องค่อย ๆ รู้ขึ้น ทีละเล็กทีละน้อย

วิปากคือทุกขณะที่กำลังเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้กระทบสัมผัส

ในคราวก่อนกล่าวถึงอรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิต ประการที่ ๓ มีข้อความที่ว่า “ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังขมวิปาก”

เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่เห็นยาก เพราะเหตุว่าเป็นการกระทำที่สำเร็จแล้ว เสร็จสิ้นแล้ว ในอดีต แล้วก็ให้ผลในปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิปาก เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะได้พิจารณาสภาพธรรมที่เป็นวิปากให้ละเอียดขึ้นว่า ธรรมชาติที่เป็นวิปาก ได้แก่ นามธรรม คือ จิตและเจตสิก ซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้นโดยทั่วไปนี้ เวลาที่มีใครประสบเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด แล้วมักจะพูดว่า เป็นกรรมของคนนั้น ซึ่งถ้าจะให้เข้าใจจริง ๆ ควรจะบอกว่า เป็นผลของ

กรรมที่ได้กระทำแล้วของบุคคลนั้น จะทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ขณะใดเป็นผลของกรรม และขณะใดเป็นกรรม

เพราะว่าถ้าพูดสั้น บางคนซึ่งไม่คุ้นเคยกับธรรมก็จะเข้าใจผิด เข้าใจคลาดเคลื่อน เอากรรมมาเป็นวิบาก หรือว่าเอาวิบากนั่นเองเป็นกรรม

แต่การศึกษาเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่เป็นจิต ซึ่งเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก จะทำให้เห็นชัดตามความเป็นจริงว่า ถ้าปราศจากทวาร คือทางรับอารมณ์ต่าง ๆ ได้แก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย จะไม่มีวิบากเกิดขึ้นรับผลของกรรมเลย

ถ้าไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย ก็ย่อมไม่มีทางที่จะรับผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าจะเข้าใจสภาพของธรรมที่เป็นวิบาก ที่เป็นผลของกรรมให้ชัดเจน ก็จะต้องระลึกไว้ในขณะที่มีการเห็น วิบาก คือ ในขณะที่เห็น

เวลานี้ยังไม่มีประสบการณ์เหตุการณ์ใด ๆ จะเป็นอุปบัติเหตุ หรือว่าลาภ ยศ อะไรก็ตามแต่ แต่ว่าเป็นชีวิตปกติประจำวัน เพราะฉะนั้นขณะใดที่เห็น ให้ทราบว่าเป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม ไม่ว่าจะมีความรู้ที่ไม่วิถีชีวิตประจำวันเกิดขึ้น พิเศษต่างหากไปจากชีวิตปกติชีวิตประจำวัน หรือแม้ว่าในขณะที่เป็นชีวิตปกติประจำวันตามธรรมดา ๆ อย่างเวลาที่ตื่นขึ้น ก็มีการเห็น มีการได้ยิน ในขณะที่นั้น ต้องไม่ลืมว่าเป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม อย่าไปคิดถึงว่าเป็นวิบากเฉพาะเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย หรือว่าได้ลาภ หรือว่าเสื่อมลาภ หรือว่าเป็นสุข หรือเป็นทุกข์เท่านั้น

แต่ถึงแม้เหตุการณ์เป็นปกติ การเห็นตามธรรมดา การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ขณะนั้นทั้งหมด สติสามารถที่จะระลึกถึงสภาพธรรมที่เป็นวิบากจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วท่านก็จะถือว่า เหตุการณ์ใหญ่ ๆ เป็นวิบาก

อย่างเวลาที่ประสบอุปบัติเหตุ ท่านก็บอกว่า เป็นกรรม ความจริงเป็นผลของกรรม ทางไหน ไม่ได้มีการแยกออกเลย รวม ๆ กันว่า เป็นผลของอดีตกรรม แต่ว่าการที่จะเป็นผู้ที่รู้สภาพธรรม ตรงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จะต้องรู้ว่าวิบาก ทุกขณะที่เห็น ไม่ว่าจะเห็นอะไร จะเป็นอุปบัติเหตุ หรือว่าเสื่อมลาภ หรือว่าได้ลาภ เป็นสุข เป็นทุกข์ ประการใดก็แล้วแต่ ไม่ว่าจะขณะใดก็ตามที่กำลังเห็น ขณะนั้นเป็นวิบาก ขณะใดที่กำลังได้ยิน ขณะนั้นเป็นวิบาก

เพราะฉะนั้นวิบากเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามเหตุในอดีตที่ได้กระทำแล้ว ซึ่งยากแก่การที่จะรู้ได้ว่า เห็น ๆ อย่างนี้ เป็นผลของอดีตกรรมอะไร หรือว่าได้ยิน เสียงระฆัง บ้าง เสียงเด็กเล่นฟุตบอลบ้าง เหล่านี้ จะเป็นผลของอดีตกรรมอะไร

เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่ยากที่จะรู้ได้ แล้วก็เป็นอย่างนี้ คือ เป็นสิ่งที่ไม่ควรคิด เพราะเหตุว่าถ้าใครคิด ก็จะไม่พ้นจากความบ้าและความเดือดร้อน เพราะคิดถึงสิ่งที่ไม่อาจจะรู้ได้ แต่ว่าวิบากมี ปรากฏ

สราคจิต – วิตรากจิต

ด้วยเหตุนี้ในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จะเห็นได้ว่า สำหรับจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานบรรพที่ ๑ คือ สราคจิต จิตที่ประกอบด้วยราคะ หรือโลภะ ความยินดี ความพอใจ ซึ่งมีเป็นปกติธรรมดา โดยที่ว่าท่านผู้ฟังอาจจะไม่เคยสังเกตลักษณะของโลภะ ความยินดี ความพอใจเลย แต่ด้วยเหตุใดสราคจิตจึงเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานบรรพที่ ๑ เพราะเหตุว่าเกิดขึ้นเป็นปกติ ประจำ

เมื่อมีการเห็นแล้ว อาจจะไม่รู้เลยว่า เวลาที่วิบากจิตซึ่งเห็นดับไปแล้ว โภภุมูลจิตเป็นสภาพที่ยินดี พพอใจในสิ่งที่เห็น เกิดสืบทอดอย่างรวดเร็ว อยู่เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น การที่จะดับกิเลสได้ ปัญญาจะต้องสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นเมื่อมีการเห็น แล้วก็มีโลภะ มีการได้ยิน แล้วก็มีโลภะ มีการได้กลิ่น แล้วก็มีโลภะ มีการลิ้มรส แล้วก็มีโลภะ มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แล้วก็มีโลภะ เป็นประจำ จึงเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน แล้วแต่ว่าสติจะระลึกรู้ลักษณะของวิบากจิต ซึ่งเป็นวิตรากจิต เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานบรรพที่ ๒

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมที่เกิด ปรากฏเป็นปกติ มีโภภุมูลจิตเป็นประจำ ถ้าสติปัฏฐานของใครจะระลึกรู้ได้ หรือมิฉะนั้นก็เป็นวิตรากจิต ซึ่งเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานบรรพที่ ๒ คือ จิตที่ปราศจากราคะ ได้แก่ กุศลจิต หรือ อัพยาทจิต ซึ่งก็ได้แก่ วิบากจิตและกิริยาจิต แต่เมื่อกิริยาจิตไม่ปรากฏ วิบากจิตมีปรากฏในขณะที่เห็น

เป็นวิบากจิต ในขณะที่ได้ยิน เป็นวิบากจิต ในขณะที่ได้กลิ่น เป็นวิบากจิต ในขณะที่ลิ้มรส เป็นวิบากจิต ในขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย เป็นวิบากจิต

เพราะฉะนั้นขณะนี้ มีวิบากจิตสลับกับกุศลจิต หรืออกุศลจิต ถ้าขณะใดที่เป็นอกุศลจิต ก็เป็นจิตตานุปปัสสนาสติปัฏฐานบรรพแรก เป็นสราคจิต เป็นจิตที่พอใจอยู่ตลอดเวลา ในการเห็น ในการได้ยิน ในการได้กลิ่น ในการลิ้มรส ในการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ถ้าขณะใดที่มีการระลึกได้ ก็รู้ว่า เห็น ไม่ใช่ความยินดีพอใจ ขณะที่ได้ยินเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสภาพรู้เสี่ยง ไม่ใช่ความยินดีพอใจในเสี่ยง

เพราะฉะนั้นในขณะนั้นลักษณะของวิบากจิต ซึ่งเป็นผลในปัจจุบันเกิดขึ้น เพราะเหตุในอดีตเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้นการที่จะรู้ลักษณะของวิบากจิต อย่ารู้หายาบ ๆ เฉพาะเวลาที่มีอุบัติเหตุ มีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น มีการได้ลาภหรือเสื่อมลาภ หรือว่ามีกำเป็นสุข เป็นทุกข์ ทางหนึ่ง ทางใดเกิดขึ้น

แต่ต้องรู้ว่า วิบากจิตทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นรับผลของกรรม ทางตา คือ ทุกขณะที่เห็น เป็นวิบาก ทุกขณะที่ได้ยิน เป็นวิบาก ทุกขณะที่ได้กลิ่น เป็นวิบาก ทุกขณะที่ลิ้มรส เป็นวิบาก ทุกขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย เป็นวิบาก

วิบากจิตของท่าน มีคนอื่นทำให้หรือไม่

วิบากจิตของท่านผู้ฟัง มีคนอื่นทำให้หรือเปล่า พร้อมทั้งจะโทษคนอื่นหรือเปล่าว่า บุคคลนั้นบุคคลนี้กระทำให้ หรือว่ารู้ชัดตามความเป็นจริงว่า เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งเกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ด้วยกรรมของตนเอง ที่ได้กระทำแล้วในอดีตเป็นปัจจัย

ตัวอย่างในพระไตรปิฎกก็มีเรื่องของบุคคล ที่ได้รับวิบากกรรมต่าง ๆ ในยุคนั้น สมัยนั้น และสำหรับสมัยนี้ ก็มีตัวอย่างของเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แต่ละบุคคลย่อมได้รับวิบาก คือ ผลของอดีตกรรม โดยที่ไม่มีใครคาดคิดว่า จะเป็นในลักษณะใด เพราะเหตุว่าไม่มีใครสามารถที่จะรู้ถึงเหตุในอดีตได้

ท่านผู้ฟังคงได้ทราบข่าวที่ว่า มีตึกทั้งหลังพังลงมาทับเจ้าของบ้านตาย ไม่ต้องอาศัยลูกกระเบิด ไม่ต้องอาศัยคนอื่นยิง หรือว่าทำร้าย แต่ว่าอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว เป็นปัจจัยที่จะให้ได้รับผลของกรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะโทษบุคคลอื่น แต่เป็นเรื่องที่สติจะระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ จึงจะรู้ว่า เป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นผลของอดีตกรรม ไม่ใช่ในขณะที่เป็นโลกะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นเหตุปัจจุบันที่จะให้เกิดผลในอนาคต

วิบากเป็นผลของอดีตกรรม สามารถจะรู้ได้เพราะปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม ซึ่งสามารถจะรู้ได้เพราะว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบัน ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยิน ในขณะที่กำลังได้กลิ่น ในขณะที่กำลังลิ้มรส ในขณะที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย

ยังมีข้อสงสัยอีกบ้างไหม ในการที่สามารถจะรู้ชัดได้จริง ๆ เมื่อสติระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรม ที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้ลิ้มรส ที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะเหตุว่าไม่ใช่มีในตำราเท่านั้น แต่ว่าเป็นสภาพธรรมที่กำลังมีจริง ๆ วิบากจิตในขณะนี้เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุปัจจัยในอดีต

การจะรู้ว่าสภาพนามธรรมที่เป็นวิบาก ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม ที่เป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม ก็เพราะเหตุว่าไม่มีใครสามารถที่จะรู้ขณะจิตต่อไปว่า ขณะนั้นจะเห็นสิ่งอะไร หรือว่าจะได้ยินเสียงอะไร หรือว่าจะได้กลิ่นอะไร หรือว่าจะลิ้มรสอะไร หรือว่าจะกระทบสัมผัสอะไร ไม่มีใครจะสามารถที่จะบอกได้เลย เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าเสียงอะไรที่ปรากฏเป็นผลของอดีตกรรม ที่ทำให้วิบากจิตและเจตสิกเกิดขึ้นได้ยินเสียงนั้น

เพราะฉะนั้นไม่ใช่เฉพาะเวลาที่มีอุบัติเหตุ หรือเหตุการณ์พิเศษ แต่ชีวิตปกติประจำวันก็เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และถ้ารู้ให้ละเอียดขึ้นว่า ถ้าสติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทันทีที่เห็น หรือทันทีที่ได้ยิน หรือทันทีที่ได้กลิ่น หรือทันทีที่ลิ้มรส หรือทันทีที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย จะมีความรู้สึกยึดถือสภาพธรรมนั้นว่า เป็นของเรา หรือว่าเป็นเรา

ท่านมีสมบัติมากไหม เป็นของท่านจริงๆ หรือไม่

ท่านผู้ฟังมีสมบัติมากไหม แต่ละท่านมีสมบัติมากไหม เป็นของท่านจริงๆ หรือเปล่า เป็นของท่านชั่วขณะที่ตาเห็น แล้วเกิดความยึดถือว่า นี่ของเรา หรือนี่สมบัติ พัสถานของเรา นี่แก้วแหวนเพชรนิลจินดาของเรา แต่แท้ที่จริงแล้ว สิ่งที่ปรากฏเป็นอารมณ์ของจักขุวิญญาณ

ชั่วขณะที่จักขุวิญญาณเห็น แล้วไม่ใช่ของจักขุวิญญาณจริง ๆ เพราะเหตุว่าปรากฏภายนอก ไม่สามารถที่จะเอาเข้ามาเป็นภายในว่า เป็นของเราได้ ไม่ว่าจะเป็นเพชรนิลจินดา เสื้อผ้าอาภรณ์ หรือสิ่งใด ๆ ก็ตามทั้งหมด ที่ปรากฏในขณะที่เห็น เป็นของสาธารณะกับทุกจักขุวิญญาณซึ่งเห็นสิ่งนั้น ไม่ใช่ของใครเลย แล้วแต่ใครจะยึดถือว่า ของฉัน ของเรา แต่โดยสภาพธรรมตามความเป็นจริงแล้ว สิ่งนั้นไม่ใช่ของใคร แต่ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏกับจักขุวิญญาณเท่านั้น

แต่ว่าเมื่อสิ่งนั้นปรากฏแล้ว “กิเลส” ความไม่รู้ ยึดถือทันทีว่า ของเรา ทั้งวัตถุภายนอก และทั้งรูปร่างกาย ซึ่งแม้รูปร่างกายนี้ เวลาปรากฏทางตา สูง ต่ำ ดำ ขาว ต่าง ๆ ก็ปรากฏชั่วขณะที่กระทบกับจักขุประสาทเท่านั้น ถ้าไม่มีการลืมตา ไม่มีการเห็นเกิดขึ้น จะไม่มีการนึกถึงรูปร่างสัณฐาน สูง ต่ำ ดำ ขาว ซึ่งยึดถือว่าเป็นของเราเลย

เพราะฉะนั้นสิ่งใด ๆ ทั้งภายใน คือ รูปร่างกายของตนเอง และวัตถุภายนอกทั้งหมด ตามสภาพความจริงแล้ว ไม่ใช่ของใครเลย แต่ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏเพียงชั่วขณะที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น แล้วก็ดับไป อย่างรวดเร็ว ทั้งสิ่งที่ปรากฏและสภาพรู้ คือ จักขุวิญญาณนั้น

เพราะฉะนั้นมีอะไรบ้าง ซึ่งควรที่จะยึดถือว่าเป็นของเรา เพราะเหตุว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบตา เป็นสิ่งที่ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบหู ดับไปหมดแล้ว ไม่มีของเราเลย

การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ตามปกติ ตามความเป็นจริง จึงจะทำให้ละการยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด และรู้ว่าขณะไหนเป็นวิบาก ขณะไหนเป็นกิเลส ขณะไหนเป็นกรรม

ชั่วขณะที่เห็นครั้งหนึ่ง ได้ยินครั้งหนึ่ง ได้กลิ่นครั้งหนึ่ง ลิ้มรสครั้งหนึ่ง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสครั้งหนึ่ง หรือคิดนึกต่าง ๆ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีจริง และสามารถที่จะเป็นสติปัญญา ให้ปัญญาศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้นวันนี้ ท่านผู้ฟังก็คงจะสำรวจดูทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่เคยมีมาก แต่ที่จริงแล้วก็ทั่วไปกับจักขุวิญญาณ เพราะเหตุว่าถ้าเข้าใจว่า มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่เห็นทรัพย์สมบัตินั้นเลย จะเกิดความรู้สึกว่า เป็นของเราได้ไหม หรือว่าจะมีประโยชน์อะไร ในเมื่อเป็นผู้ที่เข้าใจว่า เป็นผู้ที่มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสใด ๆ จากทรัพย์สมบัติทั้งหลายนั้น

เพราะฉะนั้นถ้ารู้ลักษณะของปรมาตมธรรม ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ จะมีความเสมอกัน เพราะเหตุว่าไม่มีเรา ไม่ว่าจะเป็นจักขุวิญญาณของใคร ก็เห็นสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้นไม่ควรที่จะยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นเรา หรือของเรา

เพราะฉะนั้นทุกคนนี้เท่ากัน โดยสภาพลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรมเหมือนกัน แต่ว่าการจะยึดถือสภาพธรรมที่มีปรากฏว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา ซึ่งเป็นกิเลสนั้นก็ย่อมมีมากน้อยต่างกัน

เพราะฉะนั้นท่านที่เคยยินดีในทรัพย์สมบัติของท่านมากมาย เริ่มรู้สึกหรือยังว่าท่านไม่มีทรัพย์สมบัติ เพราะเหตุว่าจักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น แล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าจักขุวิญญาณไม่เห็น ทรัพย์สมบัติของท่านอยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้นก็เพียงจักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ชั่วขณะเห็น แล้วจะยึดถือว่า เป็นทรัพย์สมบัติของท่านได้อย่างไร

ในเมื่อไม่สามารถที่จะเข้ามาสู่ตัวของท่าน สามารถที่จะปรากฏเพียงแค่ว่าจักขุทวาร หรือ จักขุปสาทเท่านั้น

เสียงก็เช่นเดียวกัน กลิ่นก็เช่นเดียวกัน รสก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่จะกระทบสัมผัส ก็ชั่วขณะที่กระทบสัมผัส กระทบกายปสาท จึงปรากฏว่า ลักษณะนั้น มี แล้วก็ไม่สมควรที่จะยึดถือลักษณะนั้นว่า เป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา

ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีสมบัติ จะดีหรือไม่

ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีสมบัติ จะดีไหม ไม่ดี ต้องมี หรือว่าแท้ที่จริงแล้ว จะมี หรือไม่มี เป็นเรื่องของวิบาก

ถึงแม้ว่าทุกท่านอยากจะมีทรัพย์สมบัติมาก ๆ ให้เท่า ๆ กัน ให้เหมือน ๆ กัน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ผลที่ปรากฏในปัจจุบันมาจากเหตุในอดีต เพราะฉะนั้นไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เพราะฉะนั้นการที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า วิบาก ได้แก่ ปรมัตถธรรม ในขณะที่เพียงเห็น เพียงได้ยิน เพียงได้กลิ่น เพียงลิ้มรส เพียงรู้สิ่งที่จะกระทบสัมผัส เป็นผลที่เกิดจากเหตุในอดีต

เพราะเหตุว่าแม้ใครก็ตามเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วก็อยากจะได้สิ่งนั้นมาก จะได้ หรือไม่ได้สิ่งนั้น แล้วแต่เหตุในอดีต ไม่ใช่เพราะด้วยกำลังของความปรารถนา ถ้าเป็นเพราะด้วยกำลังของความปรารถนาแล้ว ทุกคนที่ปรารถนา ย่อมได้

สมมติว่ามีเพชรนิลจินดาที่สวยงาม แล้วทุกท่านที่เห็นก็เกิดความอยากได้ การที่บุคคลใดจะได้วัตถุสิ่งนั้น ไม่ใช่ด้วยกำลังของความอยากได้ แต่การที่จะได้เห็นสิ่งนั้น บ่อย ๆ หรือสามารถที่จะถือกรรมสิทธิ์ มีวัตถุสิ่งนั้นไว้สำหรับให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เห็นบ่อย ๆ เป็นผลของอดีตกรรม มิฉะนั้นแล้วทุกคนที่อยากได้อะไร ย่อมได้ ถ้าสามารถที่จะได้ด้วยกำลังของความต้องการ

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังก็จะแยกวิถีจิตหนึ่งออกได้ว่า ชั่วในขณะที่เห็นทางตา เป็นวิบาก ส่วนความยินดี ความพอใจ ความต้องการในสิ่งนั้น จะมีมากน้อยสักเท่าไร ไม่ใช่

เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากได้ทันที ไม่ใช่ว่าผลจะเกิดขึ้นได้ทันที แต่ว่าการที่ผลต่อไปจะเกิดขึ้น อาศัยเหตุในอดีตทั้งนั้น

อจินไตย ๔ ประการ

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังก็จะแยกวิธีจิตหนึ่งออกได้ว่า ชั่วในขณะที่เห็นทางตา เป็นวิบาก ส่วนความยินดี ความต้องการ ความพอใจ ในสิ่งนั้นจะมีมากน้อยสักเท่าไร ไม่ใช่เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากได้ทันที ไม่ใช่ว่าผลจะเกิดขึ้นได้ทันที แต่ว่าการที่ผลต่อไปจะเกิดขึ้น อาศัยเหตุในอดีตทั้งนั้น

ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีผู้ใดที่สามารถจะพยากรณ์ได้ว่า ในขณะที่มีการเห็นแต่ละครั้ง หรือว่าการได้ยินแต่ละครั้ง เป็นผลของกรรมอะไร ซึ่งข้อความในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ อปัณณกวรรคที่ ๓ พระสูตรที่ ๗ ข้อ ๗๗

อจินติตสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย ๔ ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เดือดร้อน อจินไตย ๔ ประการเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๑ ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๑ วิบากแห่งกรรม ๑ ความคิดเรื่องโลก ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย ๔ ประการนี้แล ไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เดือดร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๗

ขณะนี้วิบากทางตา สติสามารถที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพรู้ สิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้น จะรู้เกินไปจนกระทั่งถึงว่า ที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เป็นผลของอดีตกรรมอะไร ในชาติไหน ย่อมไม่สามารถที่จะรู้ได้ แต่แม้กระนั้นในชั่วการเห็นขณะหนึ่ง ๆ สติปฏิฐานและปัญญาสามารถที่จะรู้ชัดว่า ขณะที่เห็นเป็นวิบาก ไม่ใช่

ขณะที่เกิดความพอใจ หรือความไม่พอใจซึ่งเป็นอกุศลจิต หรือกุศลจิตซึ่งเกิดขึ้นต่อจากขณะที่เห็น

นี่เป็นความรวดเร็วของวิถิจิต ซึ่งผู้ที่จะดับกิเลสได้ ต้องรู้ตรงตามความเป็นจริงว่า แม้แต่ชั่วขณะวาระหนึ่งของวิถิจิตที่เห็น มีวิบากจิตซึ่งเป็นผลของอดีตกรรมในอดีตเนิ่นนานมาแล้ว ไม่ทราบว่าเป็นผลของกรรมในชาตินี้ หรือว่าเป็นผลของกรรมในชาติก่อน หรือว่าเป็นผลของกรรมในชาติโน้น ๆ แต่ก็ไม่ต้องเสียเวลาคิด เพราะเหตุว่าเป็นอจินไตย

ถ้าคิด แล้วจะมีประโยชน์อะไร ตรงกันข้าม สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมศึกษาไว้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แล้วละการยึดถือว่าสภาพธรรมนั้นเป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา ก็เป็นประโยชน์แก่การที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะเหตุว่าเป็นสิ่งที่ปัญญาสามารถที่จะรู้ได้

เพราะฉะนั้นปัจจุสมุปบาท ชั่วในขณะที่วิถิจิตเกิดขึ้น วาระหนึ่ง วาระหนึ่งทางตา ขณะที่เห็น รู้ลักษณะที่ต่างกันของวิบากจิต และกุศลจิตหรืออกุศลจิต ซึ่งเกิดต่อทางหูก็เช่นเดียวกัน พร้อมกันนั้นก็รู้ว่า ไม่มีสมบัติ ไม่มีเรา ไม่มีของเรา เพราะเหตุว่าทุกสิ่งปรากฏ เวลาที่กระทบกับทวาร แล้วก็ดับไป ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

พิสูจน์อจินไตยจากกำลังเห็นขณะนี้ รู้ใหม่ว่าเป็นผลของกรรมอะไร

ผู้ถาม เรื่องกรรมและผลของกรรมนี้ ในสูตรนี้พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงว่า ไม่ควรคิด แต่บางครั้งพระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงไว้ว่า การกระทำอันใดเป็นผลให้เกิดอะไร เช่น การฆ่าสัตว์จะทำให้ชีวิตสั้น อย่างนี้เป็นต้น พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงไว้ แล้วก็ไม่ยอมให้คิด หมายความว่าอย่างไร

ส. มิได้ค่ะ หมายความว่า การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นวิบาก คือ สภาพธรรมที่เป็นจิตและเจตสิก ในขณะที่เกิดขึ้นเห็น ในขณะที่นั้นก็จะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็คือ รู้ลักษณะซึ่งเป็นสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งเป็นธาตุ

รู้ อากาธุรู้ และในขณะนั้นจะรู้ใหม่ว่า เป็นผลของกรรมอะไร พิสูจน์ได้จากขณะนี้ กำลังเห็น เป็นผลของกรรมอะไร

ไม่ใช่ไม่ยอมให้คิด รู้เรื่องได้ตามที่ทรงแสดงไว้ แต่ควรรู้ลักษณะของวิบาก

ผู้ถาม นี่มันก็จะเียบดเข้าไป ทีนี้ถ้าพูดถึงสิ่งใหญ่ ๆ เช่น ในพระสูตรหนึ่ง ที่สุกมาณพ ลูกของโตทยยพราหมณ์ ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุคคลทั้งหลายที่ปรากฏในโลกนี้ ทั้งหมดถาม ๗ คู่ มีอายุสั้น อายุยืน มีผิวพรรณทรมาม มีผิวพรรณงาม ร่ารวย ยากจน สูงศักดิ์ ต่ำศักดิ์ เกิดในตระกูลสูง เกิดในสกุลต่ำ มีปัญญา ปัญญาทรมาม อย่างนี้ที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ เพราะเหตุอะไร

พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมจำแนกไปตามกรรม มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นของของตน มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย สุขมาณพบอกว่า ฟังแล้วไม่รู้เรื่อง ขอให้ทรงจำแนกโดยพิสดาร พระพุทธองค์ก็เลยทรงแสดงว่า

ผู้ที่มีอายุสั้น มักจะไปฆ่าสัตว์บ่อย ๆ แล้วเกิดมาอีกชาติหนึ่งก็จะมีอายุสั้น ถ้าผู้ที่ไม่ได้ฆ่าสัตว์ หรือวิริติไม่ฆ่าสัตว์ โอกาสที่จะมาเกิดในชาติใหม่นี้ ก็มีอายุยืน

ผู้ที่มีความมักโกรธ คือ คนซึ่งโกรธนั่นเอง ก็จะมีผิวพรรณทรมาม ผู้ที่ไม่มักโกรธ ก็จะมีผิวพรรณงาม

คนที่อิจฉาริษยา เกิดมาก็จะไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ ไม่สูงศักดิ์ คนที่อิจฉาลาภของสมณพราหมณ์ ก็จะต่ำศักดิ์ คนที่ไม่อิจฉาริษยาลาภของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ก็จะสูงศักดิ์

คนที่มีการกราบไหว้ผู้ใหญ่ หรือกราบไหว้ลูกรับผู้ที่ควรกราบไหว้ ก็จะเกิดในตระกูลสูง คนที่ไม่กราบไหว้ต่อผู้ที่ควรกราบไหว้ ก็จะอยู่ในตระกูลต่ำ

ผู้ที่สอบถามธรรมกับบัณฑิตทั้งหลาย ก็จะมีปัญญา ผู้ที่ไม่สอบถาม ก็จะทรมปัญญา อย่างนี้เป็นต้น

พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงอย่างนี้ เรื่องของกรรม ผลของกรรม อดีตกรรม ก็แสดงไว้ชัด แต่ทีนี้ไม่ยอมให้คิด มันเรื่องอะไร

ส. ไม่ใช่ไม่ยอมให้คิด แต่เวลาที่บุคคลใดก็ตาม อายุสั้น รู้ได้ตามที่ทรงแสดงว่า เป็นผลของการเบียดเบียน หรือว่าการฆ่าสัตว์ซึ่งเป็นอดีตกรรม ไม่ใช่หมายความว่า ไม่ให้คิด ความคิดย่อมเกิดขึ้นเสมอ แต่การที่จะรู้ลักษณะของวิบาก ในขณะที่กำลังเกิดขึ้นปรากฏ โดยรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นวิบาก ไม่ใช่รู้เรื่องของวิบาก เป็นการรู้ลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเป็นวิตราคจิต เป็นวิบากจิต เป็นผลของอดีตกรรม ต้องในขณะที่เกิดขึ้น ทางหนึ่ง ทางใด ใน ๕ ทวาร คือ ทางตา เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด หลังจากนั้น จะคิดว่าเห็นอะไร ก็แล้วแต่ แต่การที่กำลังคิด ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น

เพื่อที่จะรู้ลักษณะของวิบาก เวลาที่เกิดโรคภัยไข้เจ็บ มีทุกข์เวทนาเกิดขึ้น และสติระลึก รู้ลักษณะสภาพซึ่งเป็นทุกข์ทางกายในขณะนั้น ที่จะรู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเป็นวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม ไม่ใช่ในขณะที่นึกถึงเรื่องอดีตกรรม

แต่ในขณะที่สติระลึกตรงลักษณะที่เป็นทุกข์เวทนาที่ปรากฏที่กาย จึงจะรู้ว่าขณะนั้น ที่กล่าวว่าวิบาก คือ ขณะที่กำลังรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใด ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

และขณะที่ได้ฟังเรื่องของวิบาก ไม่ใช่ในขณะที่สติกำลังระลึกรู้ลักษณะของวิบาก ขณะที่กำลังฟังเรื่องของผลของปาณาติบาต ขณะนั้นรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือเปล่า รู้ลักษณะของเสียง ที่ปรากฏทางหู รู้สภาพที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนั้นหรือเปล่าว่า ขณะนั้นไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ที่กำลังได้ยินเสียงนั้น เป็นผลของอดีตกรรมอะไร เพราะเหตุว่าอดีตกรรมในอดีต เป็นปัจจัยให้เกิดการได้ยินเสียงนั้น ส่วนการที่จะรู้เรื่องผลของปาณาติบาต นั้นไม่ใช่ในขณะที่ได้ยินเสียง

เพราะฉะนั้นการรับผลของกรรมนี้ จะต้องรู้ละเอียดว่า วิบากจิตเกิดขึ้นเป็นผลของอดีตกรรม ในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ส่วนในขณะที่กำลังฟัง คิดเรื่องของผลของกรรมต่าง ๆ ในขณะนั้น ไม่ใช่การระลึกรู้ลักษณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน

เรื่องธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด เพราะฉะนั้นการที่จะดับกิเลสได้ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมเจริญปัญญา และพิจารณาอย่างละเอียดด้วย

กรรมตอบสนองทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

ผู้ถาม เรื่องของวิบากนี้ รู้สึกว่าจะเข้าใจยากเหลือเกิน แต่ท่านอื่นจะเป็นอย่างไร ผมไม่ทราบ แต่ผมยังแยกไม่ออก อย่างที่ท่านอาจารย์บอกว่า ในขณะที่ได้เห็น ได้ฟัง รู้สึกละก็ เป็นวิบากแล้ว แต่ว่าเป็นวิบากของกรรมในอดีต อันนี้ก็หมายถึงว่า เป็นผลที่ให้สัตว์นั้น ๆ กลับมาเกิด เพื่อจะได้มีวิบากเหล่านี้ ไซ้ใหม่ เพราะไม่อย่างนั้น มันก็จะมองไม่ออกว่า ได้ยินเฉย ๆ นี่เป็นวิบากอย่างไร ไซ้ใหม่ ก็ยังไม่ทราบเลยว่า เป็นวิบากอย่างไร ถ้าคนทำกรรมไว้แล้ว กรรมนั้นต้องตอบสนอง อันนี้เห็นชัด

สุ. ตอบสนองทางไหน ถ้าไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย จะตอบสนองทางไหน

ผู้ถาม ก็ต้องตอบสนองทางใจ

สุ. มิได้ค่ะ ทางใจเป็นสภาพที่คิดนึก เพราะฉะนั้นขณะนั้นเป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต อย่างลึมนะคะ การเรียนเรื่องวิธีจิต ซึ่งรู้อารมณ์ทางใจแต่ละวาระ เฉพาะทางมโนทวารวิถีล้วน ๆ มีวิธีจิตเพียง ๓ วิธี คือ มโนทวาราวชชนจิต ซึ่งเป็นกิริยาจิต นึกถึงเรื่องนั้น เกิดก่อนกุศลจิตและอกุศลจิต

กุศลจิตและอกุศลจิตจะเกิดขึ้นทันทีไม่ได้ ต้องมีกิริยาจิตเกิดก่อนเสมอไปทุกครั้ง รำพึงถึง นึกถึงเรื่องนั้นทางใจ หรือว่าถ้าเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย กุศลและอกุศลจะเกิดทันทีก็ไม่ได้ ต้องมีโวกุฐัพพนจิต คือ จิตที่ตัดสินใจให้วิธีจิตต่อไป เป็นกุศลหรืออกุศลเกิดขึ้น เมื่อดับไปแล้ว กุศลจิต หรืออกุศลจิตจึงเกิดได้ แต่หลักที่จะจำก็คือว่า กุศลจิต และอกุศลจิต เกิดทันทีไม่ได้ ต้องมีกิริยาจิตเกิดก่อน

เพราะฉะนั้นทางมโนทวารวิถี ขณะที่คิดนึกเรื่องใด ๆ ก็ตาม ดูเหมือนว่าคิดนึกทันที แต่เพราะเหตุว่าจิตเกิดดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นมโนทวาราวชชนจิต ซึ่ง

เป็นวิถีจิตแรกทางมโนทวารเกิดก่อน จำพึง คือ นึกถึงเรื่องนั้น แล้วดับไป แล้วกุศลจิต หรืออกุศลจิต จึงคิดเป็นไปในเรื่องนั้นได้ ซึ่งไม่ใช่วิบาก

ทางมโนทวารมีวิบากจิตซึ่งเกิดต่อจากชวนวิถี แต่ไม่มีความหมาย ไม่มีความสำคัญอะไรเลย เพราะเหตุว่าเป็นแต่เพียงวิบากจิต ๒ ขณะ ที่เกิดต่อจากชวนวิถี เท่านั้น

เพราะฉะนั้นการรับผลของกรรม ที่ทุกคนปรารถนาจะได้รับผลของกุศลกรรม ทางตา ต้องการเห็นสิ่งที่ดี ทางหู ต้องการได้ยินเสียงที่ดี ทางจมูก ต้องการได้กลิ่นที่ดี ทางลิ้น ต้องการลิ้มรสที่ดี ทางกาย ต้องการกระทบสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ที่ดี ลองพิจารณาดูว่า ทุกท่านต้องการอย่างนี้หรือเปล่า ทุกท่านต้องการเพียงเท่านั้นหรือเปล่า คงจะไม่ต้องการเกินกว่านี้ ใช่ไหม เพราะเหตุว่าแค่นี้ก็เหลือจะมากแล้ว คือ ต้องการจะเห็นอะไรก็ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สวย ๆ งาม ๆ ไม่จบ เมื่อเห็นสิ่งนี้แล้ว ก็ยังอยากเห็นสิ่งอื่นต่อไปทันที ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นสิ่งที่ต้องการผลของกรรมที่ดี

วิบากมีแต่ในผู้นับถือพระพุทธศาสนาหรือไม่

ผู้ถาม พุดถึงเรื่องวิบาก เลยทำให้ต้องคิดกว้างขวางมากไปหน่อย เพราะถ้าเรา พุดในฐานะที่เราเป็นพุทธศาสนิกชนด้วยกัน ไม่น่าจะมีปัญหา แต่ทีนี้ถ้าพุดถึงว่า ผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็เป็นการปฏิบัติที่ตรงกับหลักศาสนาพุทธน้อยมาก แต่บุคคลเหล่านั้นก็ยังสมารถที่จะมีวิบาก เสวยความสุขอยู่ในโลกนี้ได้ ลักษณะนี้ใช่ไหม ที่ทำให้พระพุทธเจ้าท่านห้าม ไม่ต้องให้คิดว่า เขาทำกรรมอะไร เขาถึงความสุข

เพราะถ้าหากว่า ถ้าเราจะพุดตามหลักศาสนาพุทธแล้ว ก็หมายความว่า บุคคลเหล่านั้นน่าจะต้องเคยเกิดเป็นผู้ที่นับถือพุทธศาสนาในอดีตชาติมาก่อน เพราะฉะนั้นแล้วผลนี้ก็ไม่น่าจะมี ที่อยากจะพุดนี้ ก็อยากจะวิเคราะห์ในฐานะที่นับถือศาสนาด้วยกัน คริสต์ก็ดี ศาสนาอิสลามก็ดี ก็ยังค่อยยังชั่ว เพราะว่าเขายังมีโอกาสที่จะได้ทำความดีบ้าง แต่ผู้ที่ตรงกันข้ามกับศาสนาเลย เช่นผู้ที่นับถือลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างนี้ รู้สึกว่า การมองหาวิบากไม่ค่อยพบเลย เพราะบุคคลเหล่านี้สามารถจะมาครองความสุขอยู่

ได้ อย่างผู้บริหารของเขา อย่างนี้ก็เลยทำให้คิดไปคิดมา วิชาภนี้มีเฉพาะในเรื่องของผู้ที่นับถือศาสนาหรืออย่างไร

ส. ตากดี หูกดี จมูกดี ลิ้นดี กายก็ดี เป็นศาสนาอะไร ตา เป็นศาสนาอะไร เห็น เป็นศาสนาอะไร หู ได้ยิน เป็นศาสนาอะไร จมูก การรู้กลิ่น เป็นศาสนาอะไร ลิ้น สภาพธรรมที่ลิ้มรส เป็นศาสนาอะไร การกระทบสัมผัสสิ่งที่ปรากฏ เป็นศาสนาอะไร เป็นสภาพธรรมที่มีจริง สามารถที่จะพิสูจน์ได้ กล่าวถึงได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อแล้วแต่ว่าใครต้องการที่จะรู้สภาพธรรมที่มีจริง ๆ หรือไม่ต้องการที่จะรู้

ลักษณะของจิตประการที่ ๔ ชื่อว่าจิตเพราะเป็นธรรมชาติวิจิตร

นั่นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งทุกคนนี้ต่างกันตามลักษณะของจิตประการที่ ๔ ที่ว่า

อหนึ่ง จิตแม้นทุกดวง

เวลานี้จิตก็เกิดดับไปแล้วนับไม่ถ้วน แต่แม้กระนั้น **จิตแม้นทุกดวง ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตร ตามควรสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตธรรม** วิจิตร คือ ต่าง ๆ กันไป ตามสัมปยุตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย และการสังสมของแต่ละบุคคล

เพราะฉะนั้นที่จะให้เหมือนกันไม่ได้ ที่จะให้มีความคิดอย่างเดียวกัน เป็นศาสนาเดียวกัน เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เพราะเหตุว่าแม้แต่รูปร่างกายก็ไม่เหมือนกัน ความคิดนึกย่อมเหมือนกันไม่ได้ ความเห็น ความเชื่อต่าง ๆ ก็ย่อมเหมือนกันไม่ได้ เพราะฉะนั้นแม้ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคเอง ก็ไม่สามารถที่จะทำให้บุคคลทั้งหลายมีความเห็นถูกต้องทุกคน

เพราะฉะนั้นสำหรับผู้ที่จะสะสมเหตุปัจจัย ที่มีโอกาส ที่วิชาภจะเกิดขึ้น จะได้ยิน ได้ฟังพระธรรม ได้ศึกษา ได้อ่าน ได้พิจารณาพระธรรม ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ก็เป็นเพราะเหตุปัจจัยที่ได้สะสมมา และเมื่อได้ยิน ได้ฟังแล้ว จะพิจารณา

แล้วก็ใคร่ครวญ สอบสวน ให้รอบคอบ ละเอียดยิ่งขึ้น จนเป็นปัญญาสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรม ตรง ตามที่ทรงแสดงไว้ ก็แล้วแต่เหตุปัจจัยที่ได้สะสมมา

ความเห็นผิดไม่ได้มีแต่ในลัทธิอื่น แม้แต่ในผู้นับถือพระพุทธศาสนาก็มี

เพราะฉะนั้นความเห็นผิด ไม่ใช่มีแต่ในลัทธิอื่น แม้แต่ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ท่านผู้ฟังเองย่อมทราบว่ามีการศึกษาและมีการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ กัน ซึ่งไม่ใช่ของใหม่ แม้ในครั้งหลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๒ ภิกษุชาววัชชีซึ่งเป็นผู้ที่เป็นต้นเหตุให้กระทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ก็ได้ตั้งนิกายต่าง ๆ ตามความเห็นของตน เช่น ข้อหนึ่งที่ว่า ผู้ใดก็ตามที่จะบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ต้องเปล่งวาจาว่า “ทุกขหนอ ทุกขหนอ”

เพราะฉะนั้นไม่ใช่มีแต่สมัยนี้ที่จะมีการเข้าใจข้อประพฤติปฏิบัติผิดพลาดคลาดเคลื่อน มีมาตั้งแต่ในครั้งนั้น เพราะฉะนั้นในสมัยนี้ ๒,๕๐๐ กว่าปี ก็เป็นเรื่องที่ทุกท่านจะพิจารณา และก็เป็นผู้ที่ศึกษาโดยละเอียด เพื่อที่จะให้รู้ว่า การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมสำหรับบุคคลที่ไม่ใช่อุคคฆฏิตัญญบุคคล หรือวิปริณัจฉิตัญญบุคคล คือ ไม่ใช่บุคคลที่จะรู้เร็ว

แต่ว่าบุคคลในสมัยนี้ ถ้าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ต้องเป็นเนยบุคคลแน่นอน และถ้าไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แม้ว่าจะฟังมาก อ่านมาก สนทนามาก กล่าวธรรมมาก ก็เป็นปทปรมบุคคล

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ๔๕ พรรษา เพื่อทรงอนุเคราะห์ผู้ที่ เป็นเนยบุคคล และปทปรมะ เพราะฉะนั้นต้องศึกษา เพื่อที่จะได้รู้จริง ๆ ว่า การรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น คือรู้อะไร และหนทางที่จะรู้การเกิดขึ้น และดับไป ของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ได้จริง ต้องอบรมเจริญอย่างไร

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่คุณท่านจะต้องเป็นผู้ที่ศึกษา พร้อมกันนั้นก็เข้าใจว่า ประโยชน์ของการศึกษา เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ที่ทรงแสดงโดยละเอียด แม้แต่ลักษณะของจิตที่ได้กล่าวถึงแล้ว และวิบากจิตซึ่งกำลังเห็น ก็เป็นสติปัญญา เป็นสภาพธรรมที่สามารถที่จะประจักษ์แจ้งในความเป็นอนัตตา ในสภาพที่

เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล และกำลังเกิดดับ แต่ว่าต้องฟังโดยละเอียด และต้องพิจารณาโดยละเอียด เพื่อที่การระลึกรู้ จะได้ระลึกรู้ ได้ตรง ถูกต้อง โดยละเอียด

ทุกขณะในชีวิตประจำวัน ไม่พ้นวิบาก และ ไม่พ้นจากกิเลส

เพราะฉะนั้นทุกขณะในชีวิตประจำวัน ไม่พ้นวิบาก เพราะเหตุว่า เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่พ้นจากกิเลส เพราะเหตุว่าไม่ใช่เพียงแค่เห็น แค่ได้ยิน แค่ได้กลิ่น แค่ลิ้มรส แค่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ยังเกิดความยินดีพอใจ หรือว่าความไม่แถมขึ้น ไม่พอใจ ในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากข้างหน้า

เพราะฉะนั้นต้องแยกกันให้ตรง ความหวัง ความปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในขณะปัจจุบัน เป็นเหตุปัจจุบัน ที่จะให้เกิดวิบากข้างหน้า ตรงตามเหตุ คือ ถ้าเป็นอกุศลธรรมเกิดขึ้น ย่อมให้ผลเป็นอกุศลวิบาก เห็นสิ่งที่ไม่ดี ได้ยินเสียงที่ไม่ดี ได้กลิ่นที่ไม่ดี ลิ้มรสที่ไม่ดี กระทบสัมผัสสิ่งที่เป็นทุกข์ ถ้ากุศลจิตเกิด เมื่อเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้กลิ่นแล้ว ลิ้มรสแล้ว รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือคิดนึกเป็นกุศล ผลก็คือว่า จะได้เห็นสิ่งที่ดี ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร

เพราะฉะนั้นถ้าท่านหวังด้วยอกุศล ที่จะเป็นเศรษฐกิจมี มีสมบัติมากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ลักษณะนั้นเป็นอกุศล อย่าลืมนะว่า จะไม่ให้ผลเป็นกุศลวิบาก แต่ว่าจะให้ผลเป็นอกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็น ที่จะต้องระลึก รู้ลักษณะของอกุศล เพื่อที่จะละอกุศล เพราะเหตุว่า ถ้าไม่รู้ ก็ไม่ละ แต่ถ้ารู้ ย่อมละ และในขณะที่รู้นั้น เป็นกุศล เป็นปัญญา เพราะฉะนั้นย่อมเป็นเหตุที่จะให้เกิดกุศลวิบาก เมื่อทุกคนยังไม่สามารถที่จะดับกิเลสอกุศลได้ เพราะว่าพอเห็น ก็เกิดอกุศล โลภะบ้าง โทสะบ้าง ก็จริง แต่อย่าให้ถึงความรุนแรงที่จะให้เป็นทุจริตกรรม พร้อมกันนั้นก็เป็นผู้ที่ไม่ประมาทในการเจริญกุศลกรรม

และกุศลกรรมที่ควรเจริญอย่างยิ่ง ก็คือสติปัฏฐาน การระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที ขณะนี้ก็ได้ ลักษณะของนามธรรม หรือรูปธรรม ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ก็ได้ นั่นเป็นกุศลเหตุ ที่จะ เป็นเหตุให้ กุศลวิบากข้างหน้า เกิดขึ้น

วิบากเป็นผลของเหตุในอดีต กุศลหรืออกุศลเป็นเหตุให้เกิดวิบากข้างหน้า

เพราะฉะนั้นเหตุกับผล ต้องตรงกัน วิบาก ขณะเห็น เป็นผลของเหตุในอดีต แต่ กุศลหรืออกุศลในขณะปัจจุบันเป็นเหตุของวิบากข้างหน้า อย่าคิดว่า เวลาที่ปรารภนา สิ่งใดด้วยอกุศล แล้วได้สิ่งนั้น อย่าเข้าใจว่า นั่นเป็นผลของการหวัง เพราะเหตุว่าขณะที่ หวัง เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้นกุศลวิบากที่ได้รับ หลังจากหวัง ไม่ใช่ผลของอกุศล ที่หวัง แต่เป็นผล ของเหตุในอดีต แต่เพราะการเกิดดับสืบต่อกัน จนกระทั่งไม่รู้ความจริงว่า แท้ที่จริงเวลา ที่วิบากเกิดขึ้น ถ้าเป็นกุศลวิบากแล้ว ต้องเป็นผลของกุศลกรรมในอดีต ไม่ใช่เป็นผล เพราะความหวัง หรือความต้องการ เมื่อสักครู่นี้ หรือว่าเมื่อวันก่อน เพราะว่าเหตุกับผล ต้องตรงกัน

นี่ก็จะเป็นเหตุให้เจริญกุศลมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ควรที่จะละอกุศล แต่อกุศลก็ ละยากเหลือเกิน ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ก็ย่อมไม่สามารถที่จะละคลายอกุศล ได้เลย

สภาพธรรมที่เป็นวิบาก เป็นนามธรรมอย่างเดียว

ต้องทราบด้วยว่า สภาพธรรมที่เป็นวิบาก เป็นนามธรรมอย่างเดียว คือ เป็นจิต และเจตสิกซึ่งเป็นสภาพรู้อารมณ์ เช่นเดียวกับเหตุ คือ กุศลหรืออกุศล เมื่ออกุศลหรือ อกุศลเป็นนามธรรม เป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้อารมณ์ ผลของกุศลหรืออกุศลนั้น ก็ ต้องเป็นนามธรรม คือ เป็นสภาพที่รู้อารมณ์เช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้นวิบากทั้งหมดไม่ใช่รูปธรรมเลย วิบากทั้งหมด ได้แก่ นามธรรม คือ จิตและเจตสิก ซึ่งเป็นผลโดยตรงของเหตุซึ่งเป็นนามธรรม คือ กุศลธรรมและอกุศลธรรม

กุศลและอกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดรูปธรรมได้ เช่นเดียวกับกุศลและอกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดนามธรรมซึ่งเป็นวิบาก แต่ว่ารูปธรรมนั้นไม่ใช่วิบาก เป็นผลของกุศลหรืออกุศลได้ แต่ไม่ใช่วิบาก สำหรับจิตและเจตสิกเท่านั้น ที่เป็นวิบาก

อจินไตยไซ้ไหม ถ้ามีใครพยากรณ์จะเชื่อไหม

ผู้ถาม เรื่องของจิต เรื่องของวิบากนี้ ทำให้บุคคลบางคนนี้ดังไปหลายคน เช่น ในประเทศไทย มีหลายต่อหลายคนช่างคิด แล้วก็ไปเอาตัวอย่างตามความเป็นจริงในปัจจุบัน เอาบางบุคคลมาเป็นตัวอย่าง จริงบ้าง ไม่จริงบ้าง สมมติว่า คนที่ฆ่าหมูเป็นอาชีพอันจะตาย บางครั้งบางครั้งก็มีร้องเสียงเหมือนหมู บางครั้งบางครั้งก็คนที่ในชีวิตนี้ชอบฆ่าแมลงสาบ ตายแล้ว คนไปเปิดหีบศพของเขา พบว่ามีแมลงสาบทั้งหีบเลย อย่างนี้เป็นต้น ก็ถือว่า นั่นเป็นผลของชาติที่แล้ว หรือว่าคนที่ก่อนจะตาย มีเสียงร้องเหมือนหมู ก็เป็นผลของกรรมในชาตินั้น ที่ว่า เคยฆ่าหมู อย่างนี้เป็นต้น อย่างนี้จะตรงไหม

ส. อจินไตย ไซ้ไหมคะ

ผู้ถาม ก็คนทั่ว ๆ ไป เขาเชื่อว่า มันเป็นเรื่องอย่างที่เขาคิด

ส. คิด แต่ไม่ใช่การรู้แจ้ง หรือการประจักษ์ ไม่ใช่บุคคลที่มีพละญาณ คือ ปัญญาพิเศษที่มีกำลังสามารถที่จะรู้กรรมและวิบากจริง ๆ เป็นแต่เพียงการคาดคะเน และใครจะบอกได้ แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระอรหันต์ก็ตาม หรือผู้ที่ได้ทราบว่ามีใครได้รับผลของกรรมวิบากต่าง ๆ เกิดขึ้น ท่านเหล่านั้นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลถาม ทั้ง ๆ ที่ท่านอาจจะคิดเอาก็ได้ เหมือนอย่างคนในสมัยนี้ก็ยังคิดเอาก็ได้ ไซ้ไหมคะ ว่าคงจะเป็นผลของกรรมนี้ หรือผลของกรรมนั้น

เรื่องของความคิด คิดได้ แต่ว่าจริงหรือไม่จริง บุคคลในครั้งนั้น ไปเฝ้ากราบทูลถามพระผู้มีพระภาค แล้วบุคคลในครั้งนั้น จะเชื่อความคิดว่า จริง โดยที่ไม่มีโอกาสจะ

เฝ้ากราบทูลถามพระผู้มีพระภาค แต่พอที่จะทราบได้ว่า อกุศลวิบากทั้งหลายเป็นผลของอกุศลกรรม และตามที่ทรงแสดงไว้ว่า ผลของปาณาติบาตคืออะไร ผลของอทินนาทานคืออะไร ผลของกาเมศুমิจฉาจารคืออะไร ผลของมุสาวาทคืออะไร แต่ไม่สามารถที่จะพยากรณ์ได้ว่า ขณะที่วิบากนี้เกิดขึ้น เป็นเพราะกรรมอะไรในอดีต ในชาติไหน

ถ้ามีใครพยากรณ์ จะเชื่อไหม หรือว่าท่านเป็นผู้ที่เชื่อง่าย ใครว่าอะไรก็ถูก

วิบากหมายเฉพาะนามธรรมเท่านั้น รูปธรรมเป็นผลของกรรมแต่ไม่ใช่วิบาก

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงเรื่องของวิบากว่า หมายเฉพาะสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมเท่านั้น ข้อความในอัฐสาลินี อรรถกถาธัมมสังคณีปกรณ์อธิบายนิกเขปกัณฑ์ ว่าด้วยนิเทศวิปากติกะที่ ๓ ซึ่งขยายความวิปากธรรม มีข้อความว่า

เฉพาะนามธรรมที่มีอารมณ์เท่านั้น ตรัสเรียกว่า “วิบาก” เพราะเป็นเหมือนกับกรรม

เหตุผลที่ว่า เวลาที่กรรมให้ผล ทำให้วิบากจิตและเจตสิกเกิดขึ้น พร้อมกับรูปเฉพาะจิตและเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมเท่านั้น ที่เป็นวิบาก รูปเป็นผลของกรรมจริง แต่รูปไม่ใช่วิบาก เพราะเหตุว่านามธรรมที่มีอารมณ์เท่านั้น ตรัสเรียกว่า “วิบาก” เพราะเป็นเหมือนกับกรรม

อุปมาเหมือนผลไม้ ซึ่งเหมือนกันกับพืช ฉะนั้น จริงอยู่ เมื่อพืชข้าวสาลีอันเขาหว่านแล้ว แม้ในเมื่อออกหน่อและใบ เป็นต้นแล้ว เขาก็ยังไม่เรียกว่า “ผลข้าวสาลี” แต่เมื่อใครวงข้าวสาลีเป็นของสุกงอมแล้ว เมื่อนั้นข้าวสาลีซึ่งเหมือนกันกับพืชนั้นแหละ เขาย่อมเรียกว่า “ผลข้าวสาลี” ดังนี้ ส่วนหน่อและใบ เป็นต้น เขาเรียกว่า “พืชอันบังเกิดแต่พืช” ดังนี้ แม้รูปก็เช่นนั้นเหมือนกัน ควรจะเรียกได้ว่า “กัมมชะ เกิดแต่กรรม”

นี่เป็นความต่างกัน ของคำว่า “วิบาก” กับคำว่า “กัมมชรูป” ซึ่งเป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย กรรมเป็นปัจจัยให้เกิดจิตซึ่งเป็นวิบาก และเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก

และรูป แต่ว่ารูปนั้น ไม่ใช่วิบาก เป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น เพราะกรรมเป็นปัจจัย จึงเป็น “กัมมชะ” ได้แก่ รูป ซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย

สำหรับจิตและเจตสิกนั้นเป็นวิบาก เพราะเหตุว่าเหมือนกันกับกรรม โดยเป็นนามธรรมเหมือนกัน สามารถที่จะรู้อารมณ์ได้ เช่นเดียวกับนามธรรมซึ่งเป็นกรรม แต่ว่าเป็นผลของกรรม เพราะว่ารับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

เหตุใดจึงทรงแสดงแยกรูปธรรม กับ นามธรรมที่เป็นวิบาก ไว้โดยละเอียด

ท่านผู้ฟังคงจะสงสัยว่า ทำไมทรงแสดงแยกไว้โดยละเอียด เพราะเหตุว่าแม้รูปก็เกิดขึ้นเพราะกรรม แม้วิบากจิตและเจตสิกก็เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่ทำไมต้องแยกว่า รูปไม่ใช่วิบาก

ที่เป็นอย่างนี้ก็เป็นเพราะเหตุว่า เพื่อที่จะทรงแสดงให้เห็นความต่างกันอย่างชัดเจนของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมว่า สภาพธรรมที่เป็นนามธรรมไม่ใช่รูปธรรม และสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรมไม่ใช่นามธรรม จนกว่าจะเป็นความรู้ชัด จนกว่าจะประจักษ์ลักษณะของนามธรรมซึ่งไม่ใช่รูปธรรม และประจักษ์ในลักษณะของรูปธรรมซึ่งไม่ใช่นามธรรม จึงจะหมดความสงสัยและการยึดถือสภาพธรรมซึ่งไม่ปรากฏตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้

เพราะเหตุว่าเวลานี้ยังไม่ประจักษ์ชัดในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม อาจจะเป็นความเข้าใจ เพราะว่าได้ฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมมากพอสมควร แต่วยังไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ในลักษณะที่ต่างกันจริง ๆ ของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้นก็ได้ทรงแสดงไว้ทุกประการ เพื่อที่จะอนุเคราะห์เกื้อกูลให้อบรมเจริญปัญญา จนกว่าสามารถที่จะประจักษ์ในลักษณะของนามธรรม ซึ่งไม่ใช่รูปธรรม และในลักษณะของรูปธรรม ซึ่งไม่ใช่นามธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ไม่ใช่ทรงแสดงโดยไม่ให้ประพฤติกฎปฏิบัติตาม แต่ว่าทรงแสดงเพื่อทรงอนุเคราะห์
เกื้อกูลให้สติระลึก รู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะที่
ที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นต้น เช่น
ในขณะนี้ และเดี๋ยวนี้

นี่คือการจะเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตาที่กำลัง
เห็น และกำลังฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม

วิบากต่างกันเพราะความวิจิตรของกรรมและจิตที่สะสมมาต่าง ๆ กัน

สำหรับอรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิต

ประการที่ ๑ คือ ที่ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์

ประการที่ ๒ ชื่อว่า “จิต” เพราะสังสมสันดานของตน ด้วยสามารถชวนวิถึ

ประการที่ ๓ ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติ อันกรรม กิเลส สังสมวิบาก

ซึ่งทุกท่านก็จะเห็นได้ว่า วิบากที่เกิดขึ้นต่าง ๆ กันไป ตามการสังสมของกรรม
และกิเลส ซึ่งเนื่องกับลักษณะของจิตประการที่ ๔ คือ

อนึ่ง จิตแม้มักดวง ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดย
อำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

นี่เป็นอรรถ คือ ลักษณะของจิตประการที่ ๔ ซึ่งสืบเนื่องกับลักษณะประการที่
๓ ที่ชื่อว่า ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก

วิบากที่ปรากฏต่าง ๆ กันนี้ ต่างกันตามอรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของ
จิตประการที่ ๔ ที่ว่า ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดยอำนาจแห่ง
สัมปยุตตธรรม

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงครบถ้วนทั้งอรรถและพยัญชนะ “วิบาก”
ซึ่งเป็นผลในปัจจุบันของชาตินี้ของทุกท่านต่างกัน เพราะความวิจิตรของกรรม และจิตที่
สะสมในอดีตต่าง ๆ กัน

เพราะเหตุที่ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตร แปลว่าต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ที่วิจิตร คือ ต่าง ๆ ตามสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

ต้องมีเหตุที่ทำให้จิตต่างกัน เพราะฉะนั้น อะไรจะเป็นเหตุที่ทำให้จิตต่างกัน จิตเป็นสังขารธรรม เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง โดยเจตสิกเป็นธรรมชาติอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต และเกิดที่เดียวกับจิต เพราะฉะนั้นเจตสิกนั่นเอง เป็นสัมปยุตตธรรมที่เกิดกับจิต ที่ทำให้จิตต่าง ๆ กันไป

ในอดีต จิตของแต่ละท่านก็ต่างกันมาก จนกระทั่งทำให้ผล คือ วิบากในปัจจุบันต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นประชาชนจำนวนมากน้อยสักเท่าไรในโลก ย่อมต่างกันตามกรรม ตามความวิจิตรของเหตุ ตั้งแต่รูปร่างหน้าตา จนกระทั่งถึง การได้ลาภ การเสื่อมลาภ การได้ยศ การเสื่อมยศ สุข ทุกข์ นิินทา สรรเสริญ ซึ่งล้วนแต่เป็นผล ซึ่งมาจากเหตุในอดีต ซึ่งต่างกัน

เมื่อเหตุในอดีตทำให้วิบากในปัจจุบันต่างกันตั้งแต่เกิด ตลอดจนกระทั่งถึง แม้แต่จะสิ้นชีวิต ก็ยังไม่มีใครรู้ว่า แต่ละท่านจะจากโลกนี้ไป โดยอาการอย่างไร ในวันไหน นอกบ้าน หรือว่าในบ้าน บนบก หรือว่าในน้ำ ก็ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ ด้วยโรคภัยไข้เจ็บชนิดหนึ่งชนิดใด ก็ย่อมเป็นไปตามกรรมซึ่งเป็นเหตุในอดีต วิบากในปัจจุบันชาติที่เห็น ก็ต่างกันจริง ๆ และไม่ใช่ว่าเฉพาะวิบากในปัจจุบันที่ต่างกัน แม้เหตุ คือ ความวิจิตรของจิตในปัจจุบันชาตินี้เอง ก็ยังต่างกันออกไปอีก สำหรับที่จะให้เกิดวิบาก คือ ผลข้างหน้า ที่ต่างกันออกไป

เพราะฉะนั้น ความต่างกัน คือ ความวิจิตร ไม่มีที่สิ้นสุด ตามสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

สัมปยุตตธรรม

เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะได้ทราบความหมายของสัมปยุตตธรรมว่า ปรมาตมธรรม มี ๔ คือ จิตปรมาตม ๑ เจตสิกปรมาตม ๑ รูปปรมาตม ๑ นิพพานปรมาตม ๑

สำหรับจิตและเจตสิกเป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดร่วมกัน พร้อมกัน ปราศจากกัน ไม่ได้ แยกกันไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นพร้อมกันแล้ว ก็ดับพร้อมกัน มีอารมณ์เดียวกัน เกิดที่เดียวกัน นั่นคืออรรถของสัมปยุตตธรรม

ข้อความในอัฐฐสาลินี อรรถกถาธัมมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาตกัณฑ์ มีข้อความว่า

จริงอยู่ เมื่อรูปธรรมและอรูปธรรมเกิดร่วมกัน รูปย่อมเกิดร่วมกับอรูป แต่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่สัมปยุตต์กัน

อรูปก็เหมือนกัน คือ เกิดร่วมกับรูป แต่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่สัมปยุตต์กัน

และรูปก็เกิดร่วมกับรูป แต่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่สัมปยุตต์กัน

ส่วนอรูปโดยนิยามทีเดียว เกิดร่วมกันกับรูป เกี่ยวข้องกัน สัมปยุตต์กันทีเดียว

ที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ก็เพื่อที่จะให้ประจักษ์ชัดจริง ๆ ว่า นามธรรมไม่ใช่รูปธรรมนั่นเอง โดยขึ้นของการฟัง ซึ่งเป็นสังขารขันธ์ ที่จะค่อย ๆ ประจักษ์จนกว่าสติปัญญาจะเกิด แล้วก็น้อมระลึก พิจารณา รู้ลักษณะของนามธรรม รู้ลักษณะของรูปธรรม จนกว่าลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจะปรากฏ โดยสภาพที่แยกขาดจากกัน ไม่เกี่ยวข้องกัน ไม่สัมปยุตต์กัน แม้ว่าจะเกิดร่วมกัน

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังก็จะเห็นได้ว่า สำหรับนามธรรม คือ จิตและเจตสิกนี้ ใช้คำว่า “สัมปยุตตะ” เพราะเหตุว่าเข้ากันได้ และเกี่ยวข้องโดยเหตุ ๔ ประการ ท่านใช้คำว่า โดยประการต่าง ๆ คือ นอกจากจะเกิดร่วมกันแล้ว ก็ยังรู้อารมณ์เดียวกันด้วย

ดูเป็นเรื่องธรรมดา แต่ให้เห็นว่า สภาพของนามธรรมเป็นสภาพที่ละเอียดละเอียดกว่ารูปธรรม ซึ่งรูปธรรมก็แยกออกเป็นรูปหยาบและรูปละเอียด แต่แม้กระนั้น สภาพธรรมที่เป็นรูปละเอียด ก็ยังไม่ละเอียดเท่ากับนามธรรม

รูปสูตร

ข้อความในอิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๓ รูปสูตร ข้อ ๒๕๑ มีข้อความที่แสดงว่า รูปธรรมละเอียดกว่ารูปธรรม ข้อความในรูปสูตร มีว่า

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อรูป ละเอียดกว่ารูป นิโรธ คือ นิพพาน ละเอียดกว่าอรูป ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดเข้าถึงรูปภพ และสัตว์เหล่าใด ดำรงอยู่ในรูปภพ สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ชัดซึ่งนิโรธ เป็นผู้ยังต้องกลับมาสู่ภพใหม่ ส่วนชนเหล่าใด กำหนดรู้รูปภพแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในรูปภพ ชนเหล่านั้นย่อมหนีไปนิโรธ เป็นผู้ละมัจจุเสียได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาอาสวะมิได้ ถูกต้องอมตธาตุอันไม่มีอุปถัมภ์ด้วยนามกายแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งการสละคืนอุปถัมภ์ ย่อมแสดงบทอันไม่มีความไคย ปราศจากอณูลี ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

ซึ่งถ้าจะกล่าวถึงพระสูตรนี้ทั้งหมด ก็จะเกี่ยวข้องไปถึงเรื่องภพภูมิต่าง ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น ก็ควรที่ได้พิจารณาถึงข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“อรูป” ละเอียดกว่า “รูป” “นิโรธ” คือ นิพพาน ละเอียดกว่า “อรูป”

เพื่อที่จะได้เข้าใจจริง ๆ ในลักษณะของนามธรรม ประโยชน์ก็คือ สติจะได้ระลึกในขณะนี้ แล้วปัญญาสามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ละเอียดกว่ารูป

สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา – ความเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม

สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ท่านผู้ฟังไม่เคยประจักษ์ชัดว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะเหตุว่าขณะนี้ก็ยังเห็นว่า เป็นคน เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ขณะนั้นไม่ใช่ปัญญาที่รู้จริง ๆ ว่า ไม่มีคน ไม่มีโต๊ะ ไม่มีเก้าอี้ ในขณะที่สภาพนั้น ๆ กำลังปรากฏทางตา

สิ่งที่ปรากฏทางตาที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นรูปชนิดหนึ่ง เป็นของจริง กำลังปรากฏ ขอเพียงให้ปัญญาชัดจริง ๆ ว่า ไม่ใช่คน ไม่ใช่โต๊ะ ไม่ใช่เก้าอี้ เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ

สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น รู้แค่นี้ตามความเป็นจริง รู้ได้ไหม ยากหรือง่าย หยาบหรือละเอียด ที่จะรู้ว่า ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นรูปซึ่งมีจริง เพราะกำลังปรากฏ รูปที่กำลังปรากฏทางตา ที่จะรู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเลย หยาบหรือละเอียด ท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่าละเอียดแล้ว แต่ความจริงโดยนัยของรูป ๒๘ รูป สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่รูปละเอียด เป็นรูปหยาบ ทั้ง ๆ ที่เป็นรูปหยาบ ก็ยังไม่รู้รูปหยาบตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นการที่สติจะระลึก รู้ลักษณะของนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพเห็น ขณะนี้กำลังเห็นจริง ๆ มีสภาพเห็น เป็นนามธรรม ไม่ใช่รูปที่ปรากฏทางตา นามธรรม ก็เป็นสภาพที่ละเอียดกว่ารูป นามธรรมทั้งหมดเป็นสภาพที่ละเอียดกว่ารูป ทั้งจิตและเจตสิก เป็นสภาพที่ละเอียดกว่ารูป เพราะเหตุว่าข้อความในอัฐสาสนีมีว่า

ถึงแม้ว่ารูปจะเกิดพร้อมกับรูปก็จริง แต่รูปก็ไม่ได้เกี่ยวข้อง หรือว่าสัมปยุตต์กับรูปซึ่งเกิดร่วมกัน

ต้องพิจารณาให้ละเอียดเข้าไปอีก ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นมหาภูตรูป ๔ ต้องเกิดพร้อมกัน จะขาดรูปหนึ่งรูปใดไม่ได้ จะมีแต่ธาตุดินเกิดขึ้น โดยไม่มีธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ได้ จะมีแต่ธาตุไฟเกิดขึ้น โดยไม่มี ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ไม่ได้ จะมีแต่ธาตุลมเกิดขึ้น โดยไม่มีธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุน้ำไม่ได้ จะมีแต่ธาตุน้ำเกิดขึ้น โดยไม่มี ธาตุไฟ ธาตุดิน ธาตุลมไม่ได้ แต่ละธาตุนั้น แม้จะเกิดพร้อมกัน ร่วมกัน ดับพร้อมกันด้วยก็จริง แต่รูปทั้งหมดไม่เกี่ยวข้องกัน ไม่สัมปยุตต์กัน เพราะเหตุว่ารูปนั้นเป็นธรรมชาติที่หยาบกว่านามธรรม

ธาตุไฟไหม้ธาตุดิน ได้ไหม ธาตุไฟไหม้ธาตุน้ำ ได้ไหม ไม่ได้ เพราะเหตุว่าเราอาจจะมองเห็นวัตถุที่แปลงสภาพโดยถูกไฟเผา แต่ธาตุไฟนั้นไม่สามารถที่จะไหม้ธาตุดินได้ เพราะเหตุว่าทั้ง ๔ ธาตุ จะต้องเกิดร่วมกัน พร้อมกัน ถ้าธาตุไฟไหม้ธาตุดินซึ่งเกิดร่วมกัน จะยังเหลือธาตุดินไหม หรือถ้าธาตุไฟไหม้ธาตุดิน ก็จะต้องบอกว่า ธาตุดินนั้นมี

ลักษณะร้อน เพราะเหตุว่าธาตุไฟไหม้ แต่ธาตุดินไม่มีลักษณะร้อน ธาตุดินมีลักษณะ
แข็ง ธาตุไฟมีลักษณะร้อน ธาตุน้ำมีลักษณะเปียก กาย ธาตุลม มีลักษณะ
ไหว เคลื่อนไหว

เพราะฉะนั้นข้อความในพระไตรปิฎกแสดงว่า ภาวะ คือ ลักษณะที่ปรากฏของ
ธาตุ แปรเปลี่ยนได้ แต่ว่าลักษณะของแต่ละธาตุเปลี่ยนไม่ได้ แม้กระนั้นก็ไม่สัมปยุตต์
กัน ไม่เกี่ยวข้องกัน ไม่ใช่นามธรรม ไม่ใช่นามธาตุ

แต่นามธาตุ ถึงแม้ว่าจิตไม่ใช่เจตสิก และเจตสิกมีถึง ๕๒ ประเภท เจตสิกแต่ละ
ประเภทก็ต่างกันออกไปว่า ผัสสเจตสิก ไม่ใช่เวทนาเจตสิก ไม่ใช่สัญญาเจตสิก ไม่ใช่
เจตนาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะต่างหากก็จริง มีกิจการทำงานต่างกัน มีเหตุใกล้
ให้เกิดต่างกัน แต่เกิดร่วมกัน พร้อมกัน และเกี่ยวข้อง และสัมปยุตต์กัน เพราะเหตุว่ามี
อารมณ์เดียวกัน

ช่วงขณะที่จิตและเจตสิกเกิดขึ้นนี้สั้นมาก น้อยมาก ไม่มีใครสามารถจะเปรียบเทียบได้
เลยว่า การเกิดดับของจิตนี้เร็วสักแค่ไหน เร็วจนเกินกว่าที่จะอุปมาเปรียบเทียบถึง
ความเร็วทั้งหลายได้ เพราะเหตุว่าเพียงเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป มีอายุเพียง ๓ ขณะ คือ
ขณะเกิด เป็นอุปาทกขณะ จิตินขณะ ขณะที่ตั้งอยู่ คือ ขณะที่ยังไม่ดับไป และภังคขณะ
ขณะที่ดับ

๓ ขณะนี้เร็วเหลือเกิน และทันทีที่เกิด ทั้งจิตและเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมที่เกิด
ร่วมกัน พร้อมกันนี้รู้อารมณ์เดียวกัน จึงเกี่ยวข้อง และสัมปยุตต์กัน แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้นสำหรับคำว่า “สัมปยุตตธรรม” หรือ “สัมปยุตตปัจจัย” ใช้เฉพาะกับ
นามธรรม คือ จิตและเจตสิก ซึ่งเป็นนามธรรมที่รู้อารมณ์เท่านั้น

เพราะฉะนั้นต่อไปจะได้ทราบถึงปัจจัยของสภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ ไม่ว่า
นามธรรมหรือรูปธรรม ไม่ว่าจิต เจตสิก รูปที่เกิดขึ้น ล้วนมีปัจจัยให้เกิดขึ้น และปัจจัยก็
ไม่ใช่อื่น จิตนั่นเอง เป็นปัจจัยให้กับสภาพธรรมอื่นซึ่งเกิดร่วมกัน หรือว่าเกิดเพราะจิต
นั้นเป็นปัจจัย เจตสิกก็เป็นปัจจัย ให้จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกันนั่นเอง และรูปก็
เป็นปัจจัยให้รูปหรือนามธรรมเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นนามธรรม ก็เป็นปัจจัยให้นามธรรมอื่น เกิดขึ้น โดยสัมปยุตตปัจจัย แต่เวลาที่นามธรรมเป็นปัจจัยให้รูปธรรมเกิดขึ้น จะไม่ใช่คำว่า สัมปยุตตะ แต่ว่าจะเป็น โดยปัจจัยอื่น หรือว่ารูปธรรมก็เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้นได้ เป็นปัจจัยให้รูปธรรม เกิดขึ้นได้ แต่ไม่ใช่โดยสัมปยุตตปัจจัย

นี่คือการทรงแสดงลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง โดยละเอียด เพื่อทรง อนุเคราะห์ให้เวลาที่สติระลึก จะได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมได้ตรง ตามความเป็นจริงว่า นามธรรมเป็นแต่เพียงสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ส่วนรูปธรรมนั้น แม้ว่าจะปรากฏ แต่อวิชชาเป็นสภาพซึ่งไม่สามารถที่จะแทงตลอด หรือรู้ชัดแม้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ

รูปไม่ใช่สัมปยุตตธรรม ไม่เป็นสัมปยุตตปัจจัยเพราะเหตุใด

ผู้ถาม ดิฉันสงสัยบางคำ ที่กล่าวว่า รูปจะเกิดร่วมกันก็จริง แต่ไม่ใช่สัมปยุตตปัจจัย ดิฉันเคยได้พบข้อความที่บอกว่า ธาตุทั้ง ๔ นี้ไม่เคยแยกจากกันเลย ที่ใดมีธาตุ ดิน ที่นั่นก็มีธาตุลม ธาตุน้ำ ธาตุไฟ เพราะฉะนั้นจะต่างกับคำว่า “สัมปยุตต์” อย่างไร กล่าวทั้ง ๔ ธาตุ ที่ใดมีธาตุน้ำ ก็มีธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ที่ใดมีธาตุไฟ ก็มีธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุลม ที่ใดมีธาตุลม ก็มีธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุดิน คำว่า สัมปยุตตปัจจัยนี้ แตกต่างกันอย่างไรร

สุ. อย่างที่เรียนให้ทราบแล้วว่า แม้รูปธรรมจะเกิดร่วมกันและต่างก็มี ลักษณะของตนก็จริง อย่างเช่น ธาตุดินเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะแข็งแข็ง ถึงแม้ว่า จะมีธาตุไฟเกิดร่วมด้วยในที่นั้น ไฟก็ไม่ได้ไหม้ธาตุดิน ต้องแยกจากกัน แม้ว่าเกิด ร่วมกัน

โดยที่ท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่า เป็นรูปที่ละเอียดแล้ว แต่โดยนัยของรูป ๒๘ รูปใด ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งมีทั้งหมด ๗ รูปนั้น เป็นรูปหยาบ ไม่ใช่รูปละเอียด เพราะเหตุว่ายังปรากฏ ยังสามารถที่จะกระทบกับอายตนะ หรือประสาท แล้วก็มีการรู้เสีย ทางหู ซึ่งจิตและเจตสิกจะไม่ปรากฏทางหู จะไม่ปรากฏทางตา จะไม่ ปรากฏทางจมูก จะไม่ปรากฏทางลิ้น จะไม่ปรากฏทางกาย

เพราะฉะนั้นก็เป็นสภาพธรรมที่ละเอียด และที่เป็นสัมปยุตตธรรม ก็เพราะเหตุ
ว่า แม้ว่ารูปเกิดพร้อมกับรูป ดับพร้อมกันกับรูป ก็จริง ก็ไม่ใช่สัมปยุตตธรรม เพราะเหตุ
ว่ายังไม่พร้อมเพรียงกัน หรือร่วมกัน ละเอียดอย่างเดียวกัน เหมือนกับจิตและเจตสิก
ซึ่งนอกจากเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกันแล้ว ก็ยังรู้อารมณ์เดียวกัน นี่คือสภาพธรรมที่
ต่างกันระหว่างรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สัมปยุตตธรรม และนามธรรมซึ่งเป็นสัมปยุตตธรรม

เมื่อเกิดร่วมกันแล้ว ร่วมกันจริง ๆ ไม่ใช่รูปซึ่งสามารถแยกปรากฏแต่ละทวาร
อย่างเช่นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เป็นมหาภูตรูป ๔ ขณะที่เกิดขึ้นจะมีอุปาทาย
รูปอีก ๔ เกิดร่วมด้วย คือ เกิดพร้อมกัน คือ สี กลิ่น รส โอชะ ๘ รูปนี้ไม่แยกจากกันเลย
ใช้คำว่า “อวินิพโกรูป” คือ รูปซึ่งไม่แยกจากกัน แต่แม้กระนั้น สีปรากฏทางตา แยก
อาการที่ปรากฏ กลิ่นปรากฏทางจมูก รสปรากฏทางลิ้น โผฏฐัพพะ คือ เย็นหรือร้อน
อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ปรากฏทางกาย

แต่ว่านามธรรมเป็นสภาพซึ่งละเอียดกว่านั้น แล้วก็สัมปยุตต์กันจริง ๆ เพราะ
เหตุว่าแม้ว่าจะเกิดขึ้น แล้วดับไปโดยรวดเร็ว แต่ก็ยังมีอารมณ์เดียวกัน คือ รู้อารมณ์
เดียวกัน กระทำกิจในอารมณ์เดียวกัน นั่นคือความหมายของสัมปยุตตธรรม

เพราะฉะนั้นการศึกษาธรรม ถ้าศึกษาโดยละเอียด และก็ให้เป็นความเข้าใจที่
ชัดเจนจริง ๆ ก็ไม่ต้องท่อง เพราะเหตุว่าวันนี้ได้ยินคำว่า สัมปยุตตธรรม ซึ่งหมายความว่า
ถึงนามธรรม ได้แก่ จิตและเจตสิกเท่านั้น จิตและเจตสิกจะเกิดโดยไม่มีปัจจัยไม่ได้
เพราะฉะนั้นเมื่อจิตและเจตสิกเกิดร่วมกัน จิตเป็นสัมปยุตตปัจจัยให้เจตสิกที่เกิดร่วมกัน
เกิดขึ้น เจตสิกเป็นสัมปยุตตปัจจัยให้จิตซึ่งเกิดร่วมกันเกิดขึ้น

เป็นปัจจัยโดยปัจจุบัน หมายความว่า ปัจจัยและปัจจัยุบัน ธรรมซึ่งเกิดขึ้น
เพราะปัจจัยนั้น เกิดพร้อมกัน แล้วก็ดับพร้อมกัน แล้วก็สภาพธรรมที่ละเอียดกว่า
รูป เพราะเหตุว่ารู้อารมณ์เดียวกัน และเกี่ยวข้องกัน

ผัสสะกระทบอารมณ์ใด เวทนาารู้สึกในอารมณ์นั้น พร้อมกันทันที ไม่ได้
แยกกันเลย เกี่ยวข้องกัน สัมปยุตต์กัน ถ้าผัสสะดับไป แล้วเวทนาเกิดขึ้น เวทนาจะรู้ใน
อารมณ์ที่กระทบได้อย่างไร เพราะเหตุว่าเมื่อผัสสะกระทบแล้ว ดับไปแล้ว ถ้าเวทนาเกิด

ภายหลัง เวทนาจะไปรู้อารมณ์ที่ผัสสะกระทบดับไปได้อย่างไร เพราะฉะนั้นเวทนาและผัสสะเกิดพร้อมกัน รู้อารมณ์เดียวกัน เป็นปัจจัย คือ เป็นสัมปยุตตปัจจัยซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นเรื่องของปัจจัยก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังมี กำลังเป็น กำลังปรุงแต่ง เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น จะทราบหรือไม่ทราบก็ตามแต่ แต่ว่าสภาพธรรมทั้งหลาย ที่เกิดดับอยู่ทุกขณะจิตนี้ เป็นปัจจัย มีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น แล้วก็แยกตามสภาพของธรรมนั้น ๆ เช่น รูปธรรมไม่ใช่นามธรรม เพราะฉะนั้นรูปธรรมทั้งหมด ไม่ใช่สัมปยุตตธรรม เพราะฉะนั้นไม่เป็นสัมปยุตตปัจจัย

รูปธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรมโดยวิปยุตตปัจจัยได้

แต่เวลาที่รูปธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรม เช่น จักขุประสาทเป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ ถ้าไม่มีจักขุประสาท จักขุวิญญาณ การเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ จะมีไม่ได้ จะเกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้นรูปธรรมเป็นปัจจัยให้แก่นามธรรมเกิดขึ้นได้ แต่เป็นวิปยุตตปัจจัย ไม่ใช่สัมปยุตตปัจจัย

เพราะฉะนั้นความหมายของ “วิปยุตตปัจจัย” คือ นามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรม หรือรูปธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรม ชื่อว่า “วิปยุตตปัจจัย” เพราะเหตุว่าไม่ใช่ธรรมที่สัมปยุตต์กัน หรือเกี่ยวข้องกันอย่างนามธรรม

รูปเกิดพร้อมกับจิตเป็นอย่างไร

ผู้ถาม ดิฉันมีความสงสัยคำว่า รูปเกิดพร้อมกับจิตก็ได้ ขอให้อาจารย์กรุณาอธิบายยกตัวอย่างด้วยค่ะ

ส. จิตตชรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เกิดพร้อมกับอุปาทานะของจิต ที่กายของแต่ละบุคคลนี้ มีรูปเป็นกลุ่ม ๆ ที่เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน เกิดร่วมกันก็ได้ แต่เพราะเหตุว่าไม่ใช่ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ จึงไม่ใช่สัมปยุตตธรรม

เพราะฉะนั้น เมื่อแตกย่อยร่างกายออก เป็นส่วนที่ละเอียดที่สุด สำหรับร่างกายของสัตว์ บุคคลที่มีชีวิต จะมีกลุ่มของรูป มากมายหลายกลุ่ม บางกลุ่มเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เช่น กลุ่มของจักขุปสาขที่อยู่ตรงกลางตา เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ไม่มีใครสามารถที่จะสร้างจักขุปสาขารูปได้ ไม่มีใครสามารถที่จะใช้เครื่องมือใด ๆ ทั้งสิ้น เอารูปใด ๆ เอาธาตุทั้งหลาย มาปรุงแต่งที่จะให้เป็นโสตปสาขเกิดขึ้นก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้นบางกลุ่ม เป็นรูป กลุ่มที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน บางรูปเป็นกลุ่มที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน บางรูปเป็นกลุ่มที่เกิดเพราะธาตุ ความเย็น ความร้อน เป็นสมุฏฐาน บางรูปเป็นกลุ่มที่เกิดเพราะอาหารที่รับประทานเข้าไปเป็นสมุฏฐาน ทำไมย้มได้ ทำไมพุดได้ ทำไมเดินได้ ทำไมแสดงอาการต่าง ๆ ได้ เมื่อเป็นรูปของสัตว์บุคคล เพราะเหตุว่ามีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ให้เกิดการเคลื่อนไหว การกระทำทางกาย ทางวาจา

รูปเกิดพร้อมกับรูป แต่ไม่เกี่ยวข้องกัน รูปจึงไม่เป็นสัมปยุตตธรรม

ผู้ถาม คำหนึ่งที่บอกว่า รูปเกิดพร้อมกับรูปนี้ จะเป็นความเข้าใจถูกไหม คือว่า เรากระทบธาตุหนึ่งธาตุใด ก็แปลว่าไปกระทบธาตุทั้ง ๔ ด้วยกัน แต่ว่าความรู้สึกของธาตุใดที่จะเป็นอธิบดี หรือว่าเป็นใหญ่ปรากฏ

ส. มหาภูตรูป ๔ ไม่ได้แยกกันเลย แล้วแต่ว่าขณะนั้นรับรู้ลักษณะของรูปใด ถ้ารู้ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง ขณะนั้นก็ป็นกายวิญญานที่มีปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ถ้ารู้ลักษณะที่เย็นและร้อน ขณะนั้นก็มิเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ขณะที่รู้ลักษณะที่ตึงหรือไหว ขณะนั้นก็มิวาโยธาตุเป็นอารมณ์

ผู้ถาม ก็เข้าใจว่า มหาภูตรูปที่ว่ารูปเกิดร่วมกับรูปนั้น แต่สติระลึกได้ก็เพราะความที่รูปนั้นเกิดร่วมกันแล้ว แต่จะปรากฏได้ที่ละอย่าง

ส. แม้ว่าจะเกิดร่วมกัน ที่จะต้องเข้าใจในวันนี้ก็คือว่า ถึงแม้ว่ารูปจะเกิดร่วมกันและดับร่วมกัน พร้อมกันก็จริง แต่รูปทั้งหมดไม่ใช่สัมปยุตตธรรม เพราะเหตุว่า

ไม่ใช่สภาพธรรมที่รู้อารมณ์ และก็ไม่ใช่สภาพธรรมที่ละเอียดยกและเกี่ยวข้อกัน เช่น เวลาที่ผัสสะกระทบกับรูปารมณฺ์ จิตเกิดขึ้นเห็นรูปารมณฺ์ ผัสสะในขณะที่จิตเกิดขึ้นเห็นนั้นเอง กระทบรูปารมณฺ์ เวทนาที่เกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณที่เห็นรูปารมณฺ์นั้นเอง เป็นอุเบกขาเวทนา

เพราะฉะนั้นก็เกี่ยวข้อกันทั้งผัสสะ ทั้งเวทนา ทั้งจิต และทั้งสัญญา ซึ่งจำหรือหมายรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้นจึงเป็นสัมปยุตตธรรม เพราะว่าเกี่ยวข้องจริง ๆ สัมปยุตต์จริง ๆ รู้อารมณ์เดียวกันจริง ๆ ไม่เพียงแต่เกิดพร้อมกันและดับพร้อมกันเท่านั้น

รูปก็เกิดพร้อมกันและดับพร้อมกัน แต่รูปไม่ใช่สัมปยุตตธรรม เพราะเหตุว่าไม่เกี่ยวข้องกัน ไม่สัมปยุตต์กัน ไม่รู้อารมณ์

อนันตรปัจจัย

สำหรับความละเอียดของนามธรรม ซึ่งเป็นสัมปยุตตปัจจัย เป็นสัมปยุตตธรรม และนอกจากการเป็นสัมปยุตตปัจจัย ก็ยังมีประการอื่น ซึ่งถ้ากล่าวถึงแล้วก็จะทำให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาเห็นความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

ขอกล่าวถึง “อนันตรปัจจัย” ซึ่งท่านผู้ฟังก็ได้ทราบแล้วว่า เมื่อจิตเกิดขึ้น และดับไปแล้ว จิตที่เกิดและดับไปนั้น เป็นปัจจัยทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ไม่มีใครยับยั้งการเกิดขึ้นในขณะต่อไปของจิตได้เลย ตราบใดที่ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ และยังไม่ถึงจุติจิต ก็จะต้องมีจิตเกิดต่อจากจิตดวงที่ดับไป เพราะเหตุว่าจิตทุกดวงเป็นอนันตรปัจจัย เมื่อดับไปแล้วก็ทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น ซึ่งรูปธรรมไม่เป็นเช่นนั้น นี่เป็นความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

ท่านผู้ฟังอาจจะเห็นรูป ก็ไม่ได้สูญหาย อย่างจักขุปสาท รู้โดยการฟังว่าเกิดดับ จึงมีการเสื่อม มีโรคตา เพราะเหตุว่าถ้าเกิดมาอย่างไร คงอยู่อย่างนั้น ก็ต้องไม่มีโรคตาต่าง ๆ แต่เพราะแม้รูปธรรมก็เกิดดับ แม้ว่าจะช้ากว่าจิต แต่เมื่อรูปธรรมหนึ่ง

ดับไป การดับไปของรูปธรรมนั้น ไม่เป็นอนันตรปัจจัยให้รูปธรรมอื่นเกิดต่อ แต่ว่ารูปธรรมอื่นซึ่งเกิดต่อ เกิดเพราะสมุฏฐานของตนเป็นปัจจัย

เช่น ทุกท่านขณะนี้จักขุปสาทกำลังเกิดดับอย่างรวดเร็ว จักขุปสาทใดซึ่งเกิดแล้วยังไม่ดับ และกระทบกับรูปารมณ ก็เป็นปัจจัยให้จักขุทวารวิจิตรเกิดขึ้นเห็นรูปารมณ เพราะอาศัยจักขุปสาทที่ยังไม่ดับ แต่เมื่อจักขุปสาทดับไป การดับของจักขุปสาทนั้นไม่ใช่อนันตรปัจจัยที่จะให้จักขุปสาทต่อไปเกิดขึ้น แต่จักขุปสาทที่เกิดต่อจากจักขุปสาทนี้มีกรรมเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้นจักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย ถ้ากรรมไม่กระทำให้จักขุปสาทเกิด บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่ตาบอดทันที

เพราะฉะนั้นการดับไปของจักขุปสาท ไม่เป็นอนันตรปัจจัยให้จักขุปสาทต่อไปเกิดขึ้น แต่การดับไปของจิตและเจตสิกเป็นอนันตรปัจจัย ทำให้จิตและเจตสิกต่อไปเกิดขึ้น

นี่เป็นความต่างกันของสภาพธรรม ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

สมนันตรปัจจัย

นอกจากอนันตรปัจจัย ก็มีสมนันตรปัจจัย ซึ่งหมายความว่า การเกิดต่อไปของจิต ย่อมเป็นไปตามลำดับของปัจจัยด้วยดี เช่น เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นสมนันตรปัจจัย ให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น ถ้าขณะนั้นเป็นอารมณ์ที่กระทบจักขุปสาท แต่ถ้าเป็นเสียงที่กระทบโสตปสาท เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ปัญจทวาราวชชนจิตนั้นเป็นสมนันตรปัจจัย ให้โสตวิญญาณจิตเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นจิตแต่ละดวงซึ่งเป็นนามธรรมที่ละเอียด เป็นปัจจัย ให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น โดยประการต่าง ๆ คือ โดยเป็นปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งถ้าศึกษาโดยละเอียดแล้ว ก็ จะเห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา โดยที่ว่ามีใครที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงสภาพของธรรมนั้น ๆ ได้

เช่น เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไป จะไม่ให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น ถ้าเป็น
อารมณ์ที่กระทบกับจักขุปสาท เป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครที่สามารถจะไปยับยั้งได้เลย
เพราะอะไร เพราะปัญจทวาราวชชนจิตเป็นสมนันตตรปัจจัย ให้จักขุวิญญาณเกิด
หลังจากที่ปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว แต่รูปไม่เป็นเช่นนั้น

เพราะฉะนั้นสัมปยุตตปัจจัยก็ดี อนันตปัจจัยก็ดี สมนันตปัจจัยก็ดี เป็นปัจจัย
ที่เป็นนามธรรมเท่านั้น รูปธรรมทั้งหมดไม่ใช่สัมปยุตตปัจจัย ไม่ใช่อนันตปัจจัย ไม่ใช่
สมนันตปัจจัย

อาเสวนปัจจัย

สำหรับอาเสวนปัจจัยได้เคยกล่าวถึงแล้วในอรรถ คือ ความหมายที่เป็น
ลักษณะของจิตประการที่ ๒ ที่ชื่อว่า “จิต” เพราะสังสมสันดานของตน ด้วยสามารถ
ชวนวิถี

ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วว่า สำหรับจิตที่เป็นชวนวิถีนี้ เกิดดับซ้ำกัน ๗ ขณะ
ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๑ เป็นอาเสวนปัจจัย ให้ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๒ เกิดขึ้น
ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๒ เป็นอาเสวนปัจจัย ให้ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๓ เกิดขึ้น
ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๓ เป็นอาเสวนปัจจัย ให้ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๔ เกิดขึ้น
ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๔ เป็นอาเสวนปัจจัย ให้ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๕ เกิดขึ้น
ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๕ เป็นอาเสวนปัจจัย ให้ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๖ เกิดขึ้น
ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๖ เป็นอาเสวนปัจจัย ให้ชวนวิถีจิต ขณะที่ ๗ เกิดขึ้น

โดยเหตุ โดยผล หลังจากนั้นแล้ว ไม่ใช่ชวนวิถี เพราะฉะนั้นชวนวิถีที่ ๗ ไม่เป็น
อาเสวนปัจจัย เพราะไม่ทำให้ชวนวิถีที่ ๘ เกิดขึ้นได้

เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา แล้วก็เกิดดับอยู่ทุกขณะในขณะนี้ตาม
ความเป็นจริง

นัตถิปัจจัย

สำหรับนามธรรม ซึ่งละเอียดกว่ารูปธรรม เป็นสัมปยุตตปัจจัย อนันตรปัจจัย เป็นสมนันตรปัจจัย เป็นอาเสวนปัจจัย แล้วก็มีอีก ๒ ปัจจัย ซึ่งเฉพาะนามธรรมเท่านั้น คือ นัตถิปัจจัย และวิคตปัจจัย ซึ่งความหมายท่านผู้ฟังก็ทราบแล้ว เพียงแต่ว่าไม่ได้แสดงโดยสภาพของปัจจัยว่า เป็นปัจจัยอย่างไร

เช่น สภาพธรรมที่เป็นนัตถิปัจจัย ได้แก่ สภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัย เมื่อปราศไปแล้ว ถ้าตรวปใดที่จิตดวงหนึ่งยังตั้งอยู่ คือ ยังไม่ดับไป จิตดวงต่อไปจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ไม่มีจิตดวงใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นขึ้นมาได้อีก ๑ ดวง เพราะฉะนั้นการปราศไปของจิต เป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น โดยนัตถิปัจจัย หมายความว่า โดยสภาพที่ไม่มี เพราะหมดสิ้นไป ไม่ใช่ไม่มีเพราะไม่เกิดขึ้น

ความเหมือนและความต่างกันของอนันตรปัจจัย กับ สมนันตรปัจจัย

ผู้ถาม อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย ในอรรถกถาท่านกล่าวว่ามีสภาพธรรมที่เหมือนกัน ต่างกันตรงที่ว่า สมนันตรปัจจัยนั้นมีกำลังมากกว่าเท่านั้นเอง ผมก็คิดว่า ไม่น่าจะเหมือนกันเลย เพราะว่าปัจจัยทั้ง ๒๔ เป็นโดยย่อ แล้วก็ปัจจัยที่ใหญ่ ปัจจัยใหญ่ ๆ ไม่น่าจะเหมือนกันได้

ส. เหมือนกันโดยความหมายที่ว่า เวลาที่สภาพธรรมนั้นดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดต่อทันที โดยไม่มีระหว่างกัน จึงใช้คำว่า “อนันตระ” แต่เวลาที่ใช้คำว่า “สมนันตระ” ก็เพิ่มความหมายขึ้นมาอีกเล็กน้อย คือ ทำให้สภาพธรรมที่เกิดต่อเกิดต่อเป็นลำดับด้วยดี

อย่างไรก็ต้องเกิดต่ออยู่แล้ว เพราะฉะนั้นอนันตรปัจจัยกับสมนันตรปัจจัย ก็คือว่า เมื่อสภาพธรรมนั้นดับไป เป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอื่นเกิดต่อ แต่เมื่อเกิดต่อ ไม่ได้เกิดต่อแบบไม่มีระเบียบ หรือว่าตามใจชอบ หรือว่าตามใจใคร แต่ว่าการที่จะเกิดต่อขึ้นได้นั้น ต้องเป็นไปตามลำดับด้วยดีของปัจจัยนั้น เช่น เมื่อจักขุวิญญาณดับไป จะให้จักขุ

วิญญาณเกิดขึ้น หรือปัญจทวารารมณ์จิตเกิดต่อ เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่าจักขุวิญญาณทำกิจ เห็น คือ ทักขณิกแล้ว เพราะฉะนั้นจิตที่เกิดดวงต่อไป ก็เป็นสัมปฏิจฉันนจิต ตามลำดับโดยดี

ผู้ถาม อย่างนี้ก็แสดงความต่างกัน แล้วทำไมในอรรถกถาท่านจึงไม่แสดงอย่างนี้ ท่านบอกว่าเหมือนกัน

สุ. เหมือนกันโดยที่ว่า ไม่มีสภาพธรรมอื่นจะเกิดคั่นได้ จะต้องมีสภาพธรรมนั้นแหละ ตามปัจจัยนั้นเกิดต่อ

ผู้ถาม ถ้าอาจารย์อธิบายมีระเบียบอย่างนี้ ก็พอที่จะเข้าใจว่า จักขุวิญญาณเกิดขึ้นแล้ว จักขุวิญญาณจะเกิดขึ้นอีก หรือปัญจทวารารมณ์จิตจะเกิดต่ออีกไม่ได้ อย่างนี้มันก็มี ความต่างกันนี้ครับ ถ้าไม่ได้ฟังอาจารย์อธิบายอย่างนี้ เพียงอ่านในอรรถกถา ท่านก็บอกว่าเหมือนกัน ผมก็งง คิดแล้วไม่น่าจะเหมือนกัน เพราะปัจจัย ๒๔ นี้เป็นปัจจัยโดยย่อ ปัจจัยใหญ่ ๆ จะเหมือนกันได้อย่างไร ถ้าเหมือนกันแล้ว พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงอีกชื่อหนึ่งเพื่ออะไร ผมคิดว่ามันจะต้องมีความต่างกัน

สุ. สภาพธรรมที่มีจริง ๆ เป็นสิ่งที่ละเอียด สุขุม คัมภีระจริง ๆ ลึกซึ้งจริง ๆ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงตรัสรู้ และไม่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ย่อมไม่มีใครสามารถที่จะรู้ชัดถึงลักษณะที่ละเอียดและสุขุมของสภาพธรรมนั้น ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของปัจจัย บางครั้งท่านผู้ฟังอาจจะพิจารณาเพียงคำ และก็รู้สึกว่ายากคล้ายคลึงกันเหลือเกิน เช่น นามธรรมซึ่งเป็นปัจจัยแก่นามธรรม โดยเป็นนัตติปัจจัย และวิคตปัจจัย

นัตติปัจจัย คือ ความไม่มีนั้นแหละเป็นปัจจัยให้เกิดมีขึ้น และต้องไม่มีในขณะทั้ง ๓ คือ ทั้งอุปาทกขณะ จิตฺตขณะ และภังคขณะ ถ้าอุปาทกขณะไม่มี แต่จิตฺตขณะมี ภังคขณะมี นามธรรมอื่นยังไม่สามารถที่จะเกิดต่อได้

เพราะฉะนั้นความหมายของปัจจัยของจิตที่เป็นนัตติปัจจัย คือ

ความไม่มีนั้นแหละ เป็นปัจจัยให้เกิดมีขึ้น และ ต้องไม่มีในขณะทั้ง ๓ ถ้า นามธรรมนั้นไม่ดับไป นามธรรมต่อไป คือ จิตเจตสิกดวงต่อไป ไปก็เกิดไม่ได้

วิคตปัจจัย

สำหรับ “วิคตปัจจัย” ก็คือ จิตนั่นเอง แต่มีอรรถว่า ธรรมที่อุปการะโดยความเป็นผู้ปราศไป ไม่ใช่ว่าไม่มีเลย

สำหรับนัตติปัจจัย คือ ความไม่มีนั้นแหละเป็นปัจจัยให้เกิดมีขึ้น แต่ความไม่มีนั้น ต้องเข้าใจด้วยว่า ไม่มีโดยเป็นวิคตปัจจัย เพราะโดยความเป็นผู้ปราศไป ไม่ใช่ไม่มี โดยการไม่เคยเกิดขึ้น แต่ไม่มี เพราะเกิดแล้ว ปราศไป

เพราะฉะนั้นขณะที่ไม่มี เป็นปัจจัยหนึ่ง คือ นัตติปัจจัย ขณะที่ปราศไป เป็นวิคตปัจจัย

เพราะฉะนั้นก็คล้ายคลึงกัน และสำหรับรูปธรรมไม่ใช่ นัตติปัจจัยและวิคตปัจจัย เพราะเหตุว่ารูปธรรมทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะสมุฏฐานหนึ่งสมุฏฐานใดใน ๔ สมุฏฐาน คือ เพราะกรรมเป็นสมุฏฐานพวกหนึ่ง กลุ่มหนึ่ง เพราะจิตเป็นสมุฏฐานประเภทหนึ่ง เพราะอุตุเป็นสมุฏฐานอีกประเภทหนึ่ง เพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็ประเภทหนึ่ง แต่ไม่ใช่ว่าเมื่อรูปธรรม รูปหนึ่ง รูปใด ดับไป แล้วจะเป็นปัจจัยโดยให้รูปธรรมอื่นเกิดต่อ โดยอนันตรปัจจัย หรือสมันตรปัจจัย หรือนัตติปัจจัย หรือวิคตปัจจัย

นี่เป็นความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

ผู้ถาม ฟัง ๆ ดูแล้ว ๒ ปัจจัยนี้ไม่มีอะไรต่างกัน นัตติปัจจัยกับวิคตปัจจัย

ส. เพราะฉะนั้นถ้าเป็นคนธรรมดา ก็จะแสดงปัจจัยเดียว แต่เมื่อเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า นัตติปัจจัย คือ ความไม่มีนั้นแหละเป็นปัจจัยให้เกิดมีขึ้น ส่วนวิคตปัจจัย ความเป็นผู้ปราศไป ไม่ใช่ว่าไม่มีเลย แต่มี แล้วปราศไปหมดไป ต้องในขณะนั้น

อตติปัจจัย คู่ **นัตติปัจจัย** กับ **อวิคตปัจจัย** คู่ **วิคตปัจจัย**

ผู้ถาม ก็นั่นซิครับ นัตติปัจจัยก็เหมือนกัน เกิดขึ้นแล้วดับไป ที่ดับไปกับบอกว่าไม่มี วิคตปัจจัยก็อันเดียวกัน ฟังดูแล้วก็เหมือนกัน ทรงแสดงไว้ แล้วเราก็กังขาไม่เข้าใจอยู่

นั่นแล้ว นัตติปัจจัยกับวิคตปัจจัย ๒ ปัจจัยนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และอาจารย์อธิบาย เราก็ยังไม่เข้าใจ ซึ่งก็คิดว่าเหมือนกัน

ส. ถ้าอย่างนั้นก็คงจะต้องกล่าวถึงอีก ๒ ปัจจัย ซึ่งคู่กัน คือ อตติปัจจัยคู่กับนัตติปัจจัย อวิคตปัจจัยคู่กับวิคตปัจจัย แต่สำหรับอตติปัจจัยนั้น นามธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรม โดยที่ต้องเกิดพร้อมกัน เพราะสภาพธรรมหนึ่งมี จึงเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งมีขึ้น หรือเกิดขึ้นร่วมกัน นั่นเป็นอตติปัจจัย

แต่สำหรับอตติปัจจัยนั้นไม่ใช่แต่เฉพาะนามธรรมเท่านั้น รูปธรรมก็เป็นอตติปัจจัยด้วย เช่น เมื่อมหาภูตรูปหนึ่งมหาภูตรูปใด เกิดขึ้น มีขึ้น เป็นปัจจัยให้มหาภูตรูป ๓ เกิดขึ้น มีขึ้นพร้อมกันในขณะนั้น เพราะฉะนั้นสำหรับอตติปัจจัยนั้น ได้แก่ นามธรรมก็ได้ รูปธรรมก็ได้ แต่สำหรับนัตติปัจจัยนั้น เป็นเฉพาะนามธรรมอย่างเดียว

นี่คือความต่างกัน เพราะฉะนั้นก็ต้องเห็นว่า โดยความมีและโดยความไม่มี อย่างหนึ่ง โดยความปราศไปและโดยความไม่ปราศไป อีกอย่างหนึ่ง

มีกับหมด เหมือนกันไหม

ผู้ถาม ไม่เหมือน

ส. เมื่อไม่เหมือน อตติปัจจัย เพราะธรรมอย่างหนึ่งมี จึงเป็นปัจจัยให้มีธรรมอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น นั่นคือ มี

ส่วนหมด เพราะเหตุว่าสภาพธรรมหนึ่ง หมดไป ปราศไป จึงเป็นปัจจัยให้ธรรมอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

ถ้าเข้าใจว่าคล้าย ก็ดี จะได้ไม่สับสน พอนึกถึงนัตติปัจจัย ก็จะได้นึกถึงวิคตปัจจัยด้วย พอคิดถึงอตติปัจจัย ก็จะได้คิดถึงอวิคตปัจจัยด้วย

เหตุผลที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยประเภทต่างๆ

ส. ในคราวก่อนได้กล่าวถึงอรรถ ซึ่งเป็นลักษณะของจิตประการที่ ๔ ซึ่งมีข้อความว่า

อนึ่ง จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

นี่เป็นการที่ทรงแสดงให้เห็นถึงความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม เพื่อการที่สติจะระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง และรู้ลักษณะของรูปธรรมถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยประการต่าง ๆ

ข้อความในอัฐสุตตานิ จิตตูปาทกัณฐ์ มีข้อความที่กล่าวถึงเหตุผลที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยประเภทต่าง ๆ ว่า

การแสดงธรรมโดยประเภทต่าง ๆ ย่อมนำมาซึ่งการแยกความเป็นกลุ่มก้อน และเพื่อปฏิสัมภิทาญาณ

สภาพธรรมที่รวมกันอยู่ ทั้งนามธรรมและรูปธรรม ถ้าไม่ทรงแสดงโดยละเอียด โดยแยกเป็นประเภท นามธรรมประเภทต่าง ๆ รูปธรรมประเภทต่าง ๆ ก็ย่อมไม่สามารถที่จะเห็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะ โดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะเหตุว่าถ้าสภาพธรรมยังรวมกัน ก็ย่อมยึดถือว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นนามธรรม หรือรูปธรรม เช่น จิต เกิดพร้อมกับเจตสิก จิตก็เป็นสภาพธรรม ที่รู้ อารมณ์ เจตสิกแต่ละประเภท ก็เป็นสภาพธรรมที่รู้อารมณ์ เพราะฉะนั้นถ้าไม่แยกว่า สภาพของจิตเป็นอย่างไร สภาพของเจตสิกแต่ละประเภทเป็นอย่างไร ก็ยังรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก้อน เป็นนามธรรมซึ่งยึดถือว่าเป็นเรา แต่ว่าตามความเป็นจริง จิต ไม่ใช่เจตสิก และเจตสิก ไม่ใช่จิต

เพราะฉะนั้นธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นจิต เจตสิก หรือรูป ก็ย่อมเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยหลายปัจจัย แม้ว่าจิตเป็นสภาพรู้ ขณะที่เกิดขึ้น จิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ คือมีสิ่งที่จิตกำลังรู้ แม้ว่าลักษณะของจิตจะเป็นอย่างนั้น แต่จิตซึ่งเป็นนามธรรมนั่นเอง ก็เป็นปัจจัยให้แก่เจตสิกและรูปซึ่งเกิดร่วมกันได้

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า จิต เจตสิก และรูป เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ซึ่งปัจจัยทั้งหมดโดยประเภทใหญ่ ๆ มีถึง ๒๔ ประเภท แต่ยังไม่

จำเป็นที่จะกล่าวถึงปัจจัยทั้ง ๒๔ ปัจจัยในตอนนี เพราะเหตุที่กำลังศึกษา ลักษณะต่าง ๆ ของจิต เพื่อที่จะให้สติระลึก รู้ลักษณะของจิตเท่าที่สามารถจะระลึกได้ เพราะเหตุว่าเมื่อมีความเข้าใจในลักษณะอาการต่าง ๆ ของจิต ไม่ว่าจิตจะมีประเภทต่าง ๆ กันอย่างไร สติย่อมสามารถที่จะมีปัจจัยเกิดขึ้น ระลึกได้ว่า ขณะใดเป็นจิต เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้

สัมปยุตตปัจจัย

ส. ลักษณะของจิตซึ่งเป็นนามธรรม ก็เป็นปัจจัยแก่เจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน โดยสัมปยุตตปัจจัย เพราะเหตุว่าจิตและเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมนั้น เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันโดยสัมปยุตตปัจจัย ซึ่งจะต้องเข้าใจความหมายด้วย เวลาที่ใช้คำว่า “สัมปยุตต” ไม่ว่าจะ เป็นสัมปยุตตธรรม หรือสัมปยุตตปัจจัยก็ตาม เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดพร้อมกัน เป็นสภาพรู้เหมือนกัน แล้วก็ดับพร้อมกัน รู้อารมณ์เดียวกัน และเกิดที่เดียวกัน ในภุมิซึ่งอาศัยรูปเกิดขึ้น จิตจะเกิดขึ้นตามลำพัง โดยไม่มีรูปเป็นที่เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้นไม่ว่าขณะใดที่จิตเกิดขึ้น สัมปยุตตธรรม คือ ธรรมชาติซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งเกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต และเกิดที่เดียวกับจิตนั้น คือเจตสิก และเจตสิกเมื่อเกิดร่วมกับจิต เจตสิกแต่ละชนิดก็เป็นสัมปยุตตธรรม เป็นสัมปยุตตปัจจัยให้สภาพธรรมที่เกิดพร้อมกันนั้น เกิดร่วมกัน โดยเป็นธาตุรู้รู้ร่วมกัน

นี่เป็นความต่างกันของรูปธรรมและนามธรรม เพราะเหตุว่ารูปธรรมเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน จริง แต่รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ ไม่รู้อารมณ์เลย แต่นามธรรมนั้นเป็นสภาพที่ละเอียดกว่า เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ ไม่มีรูปอะไรเลย ไม่ว่าจะ เป็นสุขุมรูปที่ละเอียดสักเพียงไร ก็ไม่ใช่ลักษณะของนามธรรม เพราะเหตุว่าสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ นั้น ไม่ปะปนกันเลยกับรูป แม้ว่ารูปนั้นจะเป็นสุขุมรูป

เพราะฉะนั้นก็ต้องเข้าใจถึงอรรถของสภาพรู้ ธาตุรู้ ซึ่งเป็นเพียงอาการรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ และในขณะที่จิตเกิดขึ้น ก็ต้องมีเจตสิกเกิดร่วมกัน เป็นสัมปยุตตธรรม

อรรถของจิตประการที่ ๔ ชื่อว่าจิตตามสมควรโดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

อรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิตประการที่ ๔ ซึ่งมีข้อความว่า
อนึ่ง จิตแม้นทุกดวง ชื่อว่า “จิต” เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร วิจิตร คือ
ต่างกัน ตามสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

มีเจตสิก ๕๒ ประเภท แต่ว่าจิตดวงหนึ่ง ๆ ไม่ได้ประกอบด้วยเจตสิกพร้อมกันทั้ง
๕๒ ประเภท แล้วแต่ว่าอกุศลจิตจะประกอบด้วยอกุศลเจตสิกเท่าไร หรือว่ากุศลจิตจะ
ประกอบด้วยโสภณเจตสิกเท่าไร ซึ่งก็ทำให้จิตต่างกันไป โดยประเภทต่าง ๆ ซึ่งใน
การศึกษาเรื่องจิตโดยละเอียด ควรที่จะได้ทราบลักษณะที่ต่างกันของจิตโดยประเภท
ใหญ่ ๆ คือ

โดยชาติ คือ การเกิดขึ้น มี ๔ ชาติ ตามที่ได้เคยกล่าวถึงแล้วครั้งหนึ่ง คือ เป็น
กุศล ๑ เป็นอกุศล ๑ เป็นวิบาก ๑ เป็นกิริยา ๑

ในวันหนึ่ง ๆ ไม่ใช่มีแต่กุศลจิต หรืออกุศลจิตเท่านั้น มีวิบากจิตและกิริยาจิตด้วย
ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า โดยปรมาตมธรรม ซึ่งแสดงจิตโดยชาติเภท คือ โดยประเภทของ
ชาติ ไม่ได้หมายความว่าถึงชาติชั้นวรรณะ หรือว่าชาติจีน ชาติไทย ชาติแขก แต่
หมายความว่าถึงจิตประเภทที่เป็นกุศล ไม่ว่าจะเกิดที่ไหนกับใคร จิตนั้นเป็นกุศล ถ้าจิต
นั้นเป็นอกุศล ไม่ว่าจะเกิดกับใคร ไม่ว่าจะเกิดกับสมณะชีพราหมณ์ ชาติชั้นวรรณะ
ผิวพรรณใดทั้งสิ้น อกุศลก็เป็นอกุศล นั่นคือสภาพของปรมาตมธรรม เพราะประกอบด้วย
สัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เป็นอกุศล จิตจึงเป็นอกุศล หรือว่าประกอบด้วยโสภณ
เจตสิก จิตนั้นจึงเป็นกุศล

พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกลักษณะของนามธรรมแต่ละประเภท ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งนัก

สำหรับเรื่องของชาติทั้ง ๔ คือ กุศล อกุศล วิบาก กิริยา ที่ได้เคยกล่าวถึงแล้ว ไม่ทราบท่านผู้ฟังมีข้อสงสัยอะไรบ้างไหม

ข้อความในอัฐสุตตานิ อรรถกถาธัมมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาตกัณฑ์ มีข้อความว่า

ก็แลพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงจำแนกธรรมเป็นแผนก ๆ แล้วทรงยกบัญญัติขึ้นตรัส ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยาก น้ำหรือน้ำมันหลายชนิดที่ใส่ลงไปกวนในภาชนะเดียวกัน ตลอดวัน การมองดู ดมกลิ่น หรือลิ้มรส ก็อาจจะรู้ได้ว่า ต่างกันเพราะสี กลิ่น และรส ต่างกัน แม้จะเป็นได้ถึงอย่างนั้น การเช่นนั้นท่านก็พูดกันว่า ทำได้ยาก แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อทรงจำแนกธรรม คือ จิตและเจตสิก ซึ่งไม่มีรูป อยู่ในอารมณ์เดียวกัน คือ รู้ อารมณ์เดียวกันเหล่านี้ ออกเป็นแผนก ๆ แล้วยกบัญญัติขึ้นตรัส ชื่อว่า ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งนัก

เพราะเหตุว่านามธรรมเป็นสภาพที่ละเอียดยิ่งกว่ารูปที่ละเอียด แต่แม้กระนั้น พระผู้มีพระภาค ก็ทรงจำแนกลักษณะของนามธรรมแต่ละชนิดไว้ โดยลักษณะที่ปรากฏ โดยกิจของธรรมแต่ละประเภท โดยอาการที่ปรากฏ และโดยเหตุใกล้ให้เกิด ธรรมแต่ละประเภทนั้น ๆ

ลักษณะของผัสสะมีแน่ แต่ไม่ปรากฏ อยากให้ปรากฏหรือไม่

ผู้ถาม อันนี้ยากแน่ครับ ทั้ง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว เราจะมารู้ตามก็ยังยาก ทั้ง ๆ ที่อ่านไปแล้ว ก็เข้าใจแต่ว่าไม่ประจักษ์ลักษณะ มันยากอย่างนี้ ถ้าประจักษ์ลักษณะแล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไร เช่น ผัสสะเจตสิก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า รูปารมณ์ จักขุวิญญาณ จักขุประสาท ธรรม ๓ อย่างนี้ เมื่อประชุมกันเมื่อไร เป็นผัสสะ

อ่านดูแล้วก็เข้าใจ แต่ว่าลักษณะของผัสสะไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าใจแล้ว ก็ยังไม่รู้ผู้นั้นแหละ

ส. ลักษณะของผัสสะมีแน่ รับรอง แล้วก็ไม่ปรากฏแน่ด้วย อยากจะให้ปรากฏหรือเปล่า อยาก ผิดเสียแล้ว คือ อยาก สภาพธรรมใดก็ตามที่ปรากฏ สติควรที่จะระลึก รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเสียก่อน อย่าไปอยากรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ยังไม่ได้ปรากฏ อยากสักเท่าไรก็ไม่ปรากฏ และก็จะมีวันปรากฏเพราะความอยาก

ผู้ถาม ที่อยากให้อะไรปรากฏ เพราะรู้ว่ามี

ส. มีทั้งนั้น เจตสิกมีถึง ๕๒ ประเภท แต่ว่าขณะนี้เจตสิกอะไรปรากฏ ถ้าไม่ปรากฏ ก็อย่าอยาก แต่เริ่มรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเสียก่อน อย่างโลภะปรากฏเป็นประจำ รู้ด้วยใช่ไหมว่า ชอบสิ่งไหน ใครชอบอาหารอะไร ผลไม้อะไร สีอะไร เสียงอะไร ทุกคนก็รู้ แต่แม้อย่างนั้น สติก็ยังไม่ได้ระลึกในลักษณะของความยินดี ความติด ความพอใจ ความชอบ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ขณะที่เห็น หรือขณะที่ได้ยิน หรือในขณะที่ได้กลิ่น หรือในขณะที่ลิ้มรส หรือในขณะที่กระทบสัมผัส หรือในขณะที่คิดนึก

เพราะฉะนั้นแม้โลภะซึ่งมีอยู่เป็นประจำ แล้วก็ยังรู้ด้วยว่าเป็นความชอบ ความพอใจ แต่สติก็ยังไม่ได้ระลึกถึงตรงลักษณะของโลภะ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเสียก่อน ไม่ต้องอยากอะไรทั้งนั้น เพราะเหตุว่ามีสภาพธรรมปรากฏให้ระลึกถึง ซึ่งควรรู้ก่อน

การเจริญสติ เป็นปกติ ยากที่สุด เพราะความอยากต้องการจะรู้เกิดขึ้น

ผู้ถาม อันนี้ที่ผมเคยกล่าวว่าการเจริญสติเป็นปกตินี้ยากที่สุด เพราะว่ายังงี้ๆ ในเมื่อรู้ว่ามี ความอยาก ต้องการที่จะรู้ มันก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในขณะที่มันไม่เป็นปกติแล้ว ความต้องการ ความอยาก

ส. ก็รู้ความอยากนั้นเสียเลยว่า เป็นความอยาก เป็นสภาพธรรมที่อยาก รู้อย่างนั้นถูก เพราะเหตุว่ามีสภาพธรรมอื่นปรากฏให้รู้ต่อไป สภาพที่อยากรู้นั้นก็เกิด ปรากฏเพียงชั่วเล็กน้อย แล้วก็ดับ แล้วก็หมด

ปัญญาที่จะรู้ความต่างกันของจิตและเจตสิกมีอย่างไร

ผู้ถาม ที่นี้มีปัญหาอีกปัญหาหนึ่ง คือว่า เรื่องจิตกับเจตสิกนี้มันเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน รู้อารมณ์เดียวกัน เกิดในที่ตั้งที่อาศัยเดียวกัน ที่นี้ปัญญาที่จะรู้ความ ต่างกันของจิตและเจตสิกว่า นี่คือ จิต นี่คือ เจตสิก ข้อปฏิบัติที่จะรู้ความต่างกันของจิต และเจตสิกนั้น มีอย่างไรครับ

ส. จิตเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้ ในอัฐฐสาตินีอรรถกถา ัมมสังคณี ปกรณ์ จิตตูปปาทกัณห์ กล่าวว่า

จิตเป็นภูมิของสัมปยุตตธรรม

เช่น ความรู้สึกเป็นสุข ถ้าไม่มีจิต จะมีความรู้สึกเป็นสุขได้ไหม ไม่มีที่ตั้งของ ความรู้สึกเป็นสุข แต่ว่าขณะใดที่เกิดสุขเวทนา ความรู้สึกเป็นสุข ขณะนั้นสุขเวทนา เกิดกับจิต จิตเป็นภูมิ เป็นที่ตั้ง เป็นที่อาศัย เป็นที่เกิด เป็นที่อยู่ ของสัมปยุตตธรรม คือ สุขเวทนา

ถ้าไม่มีจิต ทุกขเวทนาจะมีได้ไหม ถ้าไม่มีจิต โทมนัสเวทนาจะมีได้ไหม ก็ไม่ได้เลย แต่แม้กระนั้นก็รู้ได้ว่า โทมนัสเวทนา ความรู้สึกเสียใจ ไม่สบายใจ น้อยใจ ไม่ใช่จิต เป็นสภาพความรู้สึกที่เกิดกับจิต โดยจิตเป็นภูมิ เป็นที่เกิดของสัมปยุตตธรรม คือของ เจตสิกนั้น ๆ

จิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน แต่บางครั้งกลับรู้ยากกว่า

ผู้ถาม ก็แปลกนะครับ จิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน แต่บางครั้งรู้ยากกว่า เช่น เห็นครั้งหนึ่ง เมื่อเห็นแล้ว บางครั้งก็พอใจ บางครั้งก็ไม่พอใจ บางครั้งก็เฉย ๆ โดย

การศึกษาก็รู้อยู่ว่า ขณะที่เราเห็นนั้น เป็นจิตเห็น โดยการปฏิบัติ จิตเห็นก็ปรากฏ แต่มันปรากฏไม่ชัด ขณะที่ความไม่พอใจเกิดขึ้น บางครั้งมันชัดกว่า เพราะฉะนั้นผมเห็นว่า จิตนี้ในบางครั้งกลับรู้ยากกว่า เจตสิกบางประเภทกลับรู้ง่ายกว่า

ส. จิตก็ดี เจตสิกก็ดี เป็นนามธรรม เป็นเพียงธาตุรู้ อากาโรรู้ แต่ว่าเจตสิกนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ตามประเภทของเจตสิก เช่น เจตนาเจตสิกเป็นสภาพที่จงใจ ตั้งใจ เวทนาเจตสิกเป็นสภาพที่รู้สึกเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ หรือดีใจ หรือเสียใจ ในสิ่งที่จิตรู้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นนามธรรม

เพราะฉะนั้นการที่จะประจักษ์ชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ต้องเข้าถึงอรรถที่เป็นลักษณะของนามธรรมทั้งจิตและเจตสิก เพราะว่าบางทีท่านผู้ฟังชินกับเรื่อง พอดีใจ ก็บอกว่าดีใจ แต่ว่าไม่ได้ระลึกรู้ ตรงลักษณะสภาพที่ดีใจ แต่บอกว่าดีใจ ชินกับเรื่อง เวลาที่โกรธ ก็บอกว่าโกรธ ชินกับเรื่องโกรธ ความโกรธ ชื่อโกรธ แต่ไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะที่เผา ที่ร้อน ที่ทำร้าย ที่กระด้างในขณะนั้นว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย จึงไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลทั้งสิ้น

ถ้าสติระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมแต่ละชนิด ก็ย่อมจะมีปัญญา ที่อบรมเจริญขึ้น ที่จะเห็นว่าสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม เป็นนามธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สภาพรู้ทางตา ก็เป็นแต่เพียงธาตุรู้ ไม่ใช่รูป จึงเป็นนามธรรม เพราะว่า เป็นสภาพที่นุ่มไปสู่อารมณ์ ความรู้สึกชอบในสิ่งที่เห็น ก็เป็นแต่เพียงสภาพที่นุ่มไปชอบในสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงความรู้สึกติด ด้วยความรู้สึกพอใจ จะต้องเข้าถึงอรรถ ซึ่งเป็นลักษณะของนามธรรม ซึ่งเป็นนามธาตุจริง ๆ

ต้องศึกษาสภาพนามธรรมให้เข้าใจโดยละเอียด ไม่ใช่แค่ชาตินี้ชาติเดียว

ผู้ถาม ช่วงนี้แหละครับที่จะทำให้คนเข้าใจผิดเกือบทั้งโลกเลย ที่ว่าถ้าเราไปบอกเขาว่า คุณนี่ไม่รู้จักความโกรธ ถ้าบอกเขาอย่างนี้ เขาจะต้องไม่พอใจว่า ทำไมเขาจะไม่รู้จักความโกรธ ไม่รู้จักความโลภ เขาจะต้องไม่พอใจ แท้ที่จริงเขาไม่พอใจ

จริง ๆ เขารู้แต่เพียงชื่อ อย่างอาจารย์ว่า รู้จักชื่อ รู้จักเรื่อง แต่ไม่รู้จักลักษณะว่า ความโกรธมีลักษณะร้อน มีลักษณะแผดเผา อย่างนี้เขาไม่รู้จัก เขารู้จักชื่อ รู้จักเรื่อง เพราะฉะนั้นถ้าเราจะบอกเขาว่า เขาไม่รู้จักความโกรธ เขาจะต้องไม่พอใจแน่

ส. เพราะฉะนั้นจะต้องศึกษาให้เข้าใจสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม โดยละเอียด ไม่ใช่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว ในอดีตชาติ ไม่ทราบว่ชาติ และยังในอนาคต ชาติ ไม่ทราบว่ชาติ เป็นกัป ๆ เพื่อที่จะให้ประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม และสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรม

เพียงเท่านี้ แต่ว่าสามารถที่จะรู้ตลอดหมดถึงลักษณะของนามธรรม ไม่ว่าจะ เป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกว่าจะหมดความสงสัย จนสามารถที่จะประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นดับ ของนามธรรมและรูปธรรม ตลอดไปจนกระทั่งสามารถที่จะรู้แจ้งชัดในลักษณะของนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมที่ดับกิเลส เท่านั้นเอง

คือ การที่จะรู้จริง ๆ ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ทั้งโดยการฟัง ทั้งโดยการคิด ทั้งโดยการตรึกตรอง ทั้งโดยการสนทนา ทั้งโดยการอ่าน ทั้งโดยการถาม ทั้งโดยการพิจารณา ทั้งโดยการระลึกถึงจนกว่าจะประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งมีอยู่เป็นประจำทุกขณะ

ผู้ที่ศึกษาธรรมไม่ละเอียด จะเข้าใจผิด

ผู้ถาม ในเมื่อเป็นอย่างนี้ ผู้ที่ไม่ได้ปฏิบัติธรรม มันก็จบกันแค่นี้ แต่ผู้ที่ปฏิบัติธรรม แต่ไม่รู้ลักษณะของสติ ที่นี้ผู้ที่หวังดีถ้าไม่มีจิตวิทยา ไปบอกว่า คุณนี้ยังไม่รู้จักลักษณะของสติ ก็จะไปทำให้ผู้นั้นโกรธอีกเหมือนกัน เขาเพียงรู้จักชื่อว่าสติ สติเป็นชื่อ ที่นี้ลักษณะของสติก็มีลักษณะของมัน ที่นี้ถ้าพูดถึงลักษณะ เขาก็ว่าเขาไม่รู้ สติก็แปลว่า ระลึกรู้ เขาก็อ้างว่า เขารู้จัก ก็เป็นชื่ออีกล่ะครับ เป็นกิจ ไม่ใช่เป็นชื่อ เป็นกิจของสติ ระลึกรู้ เพราะฉะนั้นผู้ที่ศึกษาธรรมแล้วไม่ละเอียด จะเข้าใจผิด ที่พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว มันก็เป็นอย่างนี้ล่ะครับ ส่วนใหญ่ผมไปถามว่า คุณรู้จักลักษณะของสติหรือเปล่า บางคนเขาก็ว่า ขณะนี้กำลังฟังธรรม ขณะนี้เรา

กำลังเรียนธรรม คิดว่าขณะนี้มีความสุข อย่างนี้ละครับ ส่วนใหญ่ก็ตอบโดยเดา ๆ แสดงว่าไม่รู้ลักษณะของสตินั้นเองครับ

ส. ก็มีสติหลายชั้น สติที่เกิดกับกุศลจิต ที่เป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในสมณะ คือ ความสงบของจิต เป็นไปในกัณโณระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่เป็นสติปัฏฐาน แต่ว่าที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ต้องเป็นขั้นสติปัฏฐาน ถ้ามีฉะนั้นจะหลงทาง การปฏิบัติจะผิด จะคลาดเคลื่อน เพราะเหตุว่าแท้ที่จริงแล้ว ไม่ใช่กุศล ไม่สงบ ก็เข้าใจว่าเป็นสมถภาวนา หรือเป็นวิปัสสนาภาวนา ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นอกุศล เป็นมิจฉามรรค ไม่ใช่สัมมามรรค

เพราะฉะนั้นจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะได้รู้ว่า จิตดวงใดเป็นชาติอะไร เพื่อการไม่สับสนที่สติจะระลึกได้ถูกต้อง ตามความเป็นจริง

ในเรื่องชาติทั้ง ๔ อย่างลืมไม่ว่าจะเป็นจิตดวงใด ต้องทราบว่าเป็นอกุศล หรือเป็นกุศล หรือเป็นวิบาก หรือเป็นกิริยา

เข้าใจประเภทก่อน เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่รู้ยากถ้าสติไม่ระลึกสภาพจิตจริง ๆ

ผู้ถาม อาจารย์ยังไม่ได้พูดถึงกุศลจิตมีเท่าไร อกุศลจิตมีเท่าไร วิบากจิตและกิริยาจิตมีเท่าไร อาจารย์ก็ยังไม่ได้ออก

ส. ขอให้เข้าใจประเภทไว้ก่อน และก็เข้าใจด้วยว่า เป็นสิ่งที่รู้ยาก ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของจิตจริง ๆ โดยมากมักจะถามกันว่า ทำอย่างนี้เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล หรือไม่ก็ถามว่า คิดอย่างนี้เป็นกุศล หรืออกุศล จะรู้ได้อย่างไรคะ จิตเกิดไปแล้วดับไปแล้ว แล้วกุศลจิตและอกุศลจิตก็เกิดดับสลับกันรวดเร็วมาก ถ้าไม่ศึกษาโดยเหตุโดยผลจริง ๆ ย่อมจะถืออกุศล เป็นอกุศลก็ได้ หรือย่อมจะถืออกุศล เป็นกุศลก็ได้ ซึ่งผู้ที่ศึกษาธรรมต้องเป็นผู้ที่ละเอียด เป็นผู้ที่ไม่ประมาท

เพราะเหตุว่าถ้าประมาทแล้ว จะเข้าใจสภาพธรรมผิด ซึ่งจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ผิด และจะทำให้เข้าใจว่าพ้น คือว่าหลุดพ้นจากกิเลสแล้ว แต่ว่าผิด เป็น

มิจฉาวิมุตติ มิจฉาญาณ เพราะเหตุว่าไม่สามารถทำให้ดับกิเลสได้จริง ๆ นี่เป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ

เพราะฉะนั้นเรื่องของกุศลและอกุศลเป็นเรื่องที่สำคัญ สำคัญถึงแค่ไหน สำคัญถึงขั้นที่ควรจะต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ที่จะรู้ลักษณะของจิตที่เป็นกุศลว่า ต่างกับจิตที่เป็นอกุศล มิฉะนั้นแล้ว อาจจะเข้าใจว่าเป็นกุศล ซึ่งความจริงไม่ใช่กุศล

เพราะฉะนั้นแทนที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะละอกุศล ก็กลับเพิ่มอกุศล เพราะเหตุว่าขณะนั้น เป็นอกุศล ไม่ใช่ เป็นกุศล เพราะฉะนั้นไม่ใช่เพียงแค่ จะรู้ชื่อว่า มีกิเลสหรือกิเลสประเภท อยางไร แต่ควรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเกิดขึ้น พร้อมสติสัมปชัญญะ

ถวายเป็นพระแก้วมรกต เป็นกุศล หรือ เป็นอกุศล

ส. ท่านผู้ฟังถามเรื่อง ถวายเป็นพระแก้วมรกต เป็นกุศลหรืออกุศล นี่ก็เป็นคำถามหนึ่งในหลาย ๆ คำถามว่า อย่างนั้นเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล ต้องพิจารณาใหม่ถึงจะทราบว่าเป็นกุศล หรืออกุศล หรือว่าตอบได้ง่าย ๆ

ผู้ถาม ผมก็จะตอบตามที่ได้อ่านของคุณนี้น่า ท่านก็พูดเป็นคนดีเหมือนกันว่า ขณะที่เอาไปถวายพระแก้วนั้น ไม่ได้บุญหรือครับ ไม่เป็นกุศลหรือครับ แต่ว่าที่เป็นบุญจริง ๆ ก็เพราะว่าขณะที่กราบไหว้พระแก้ว ขณะนั้นจะเป็นบุญ จิตเป็นกุศล เพราะขณะนั้นอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม

ส. พระแก้วมรกตชอบใจหรือไม่ คิดใหม่ คนที่จะเอาไปถวาย ก็ควรจะเริ่มคิดว่า ทำไมถึงจะถวายไป ต้องมีเหตุมีผล อยู่ดี ๆ ก็เอาไปถวาย ก็ต้องหมายความว่า ผู้นั้นเข้าใจว่าพระแก้วมรกตชอบใจ

ผู้ถาม เป็นอย่างนั้นครับ

ส. ถูกหรือผิด พระแก้วมรกตชอบใจ

ผู้ถาม ผิดครับ

ส. เพราะฉะนั้น จะเป็นกุศลหรืออกุศล

ผู้ถาม ขณะที่เอาไข่ไปถวายเป็นกุศล ขณะนั้นไม่เป็นกุศล เมื่อไม่เป็นกุศลแล้ว ก็ต้องเป็นอกุศลเท่านั้น แต่ขณะที่เป็นกุศลจริง ๆ คือ ขณะที่กราบไหว้ ขณะนั้นเป็นกุศล

ส. เพราะฉะนั้นต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ต้องมีเหตุผล มีพระแก้วมรกต แต่ต้องรู้ว่า คืออะไร

ผู้ถาม ถ้าไม่นึกว่า พระแก้วมรกตชอบไข่ ก็ไม่เอาไข่ไปถวายเป็นกุศล ถ้าไม่เอาไข่ไปถวายเป็นกุศลก็ไม่มีโอกาสที่จะกราบพระแก้ว มันเป็นอย่างนี้

ส. ดูเหมือนจะไม่ได้บุญใช่ไหม ถ้าไม่ถวายเป็นกุศล แต่ความจริงคิดดี ๆ เป็นบุญหรือว่าเป็นอกุศล ที่เข้าใจว่าพระแก้วมรกตชอบไข่

ความวิจิตรของจิตชาติต่างๆ โดยสัมปยุตตธรรม

ส. ในคราวก่อนได้กล่าวถึงลักษณะของจิต ซึ่งวิจิตรต่าง ๆ กันโดยสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ซึ่งจำแนกออกโดยชาติ ๔ ชาติ คือ เป็นอกุศล จิตประเภทหนึ่ง เป็นกุศลจิตประเภทหนึ่ง เป็นวิบากจิตประเภทหนึ่ง เป็นกิริยาจิตประเภทหนึ่ง

ไม่ว่าจะได้ยินชื่อจิตอะไร ต่อไปควรที่จะได้ทราบว่า จิตนั้น ๆ เป็นชาติอะไร ถ้าเป็นอกุศล ก็ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา ถ้าเป็นกุศล ก็ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา ถ้าเป็นวิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรม ในเมื่อกรรมมี ๒ คือ กุศล ๑ อกุศล ๑ เพราะฉะนั้นวิบากก็เป็นกุศลวิบาก ๑ และอกุศลวิบาก ๑

เพราะฉะนั้นอย่าพูดสั้น ๆ ว่า อกุศล ถ้าท่านมุ่งหมายถึงผลของอกุศล จะต้องพูดว่า อกุศลวิบาก เพราะเหตุว่าอกุศลวิบากเป็นผลของอกุศล และกุศลวิบากเป็นผลของกุศล กุศลวิบากไม่ใช่กุศล กุศลวิบากเป็นผล ซึ่งมาจากเหตุคืออกุศล

เพราะฉะนั้นกุศลเป็นเหตุ และกุศลวิบากเป็นผล ต้องพูดให้เต็ม เพื่อจะได้ไม่สับสน และสำหรับจิตอีกประเภทหนึ่ง คือ “กิริยาจิต” ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก แต่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะเหตุว่าเป็นสังขารธรรม ซึ่งส่วนมากแล้ว “กิริยาจิต” เป็นของพระอรหันต์

เพราะเหตุว่าพระอรหันต์ท่านดับอกุศลและกุศล ยังคงมีแต่วิบากซึ่งเป็นผลของอดีตกุศลและอกุศล และกิริยาซึ่งไม่เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดวิบาก หลังจากที่เป็นพระอรหันต์แล้ว

กุศลธรรม - อกุศลธรรม – อัปยาคตธรรม

เมื่อกล่าวถึงสภาพธรรมโดยชาติที่เป็นกุศล อกุศล วิบาก กิริยา ในบางแห่งท่านผู้ฟังจะได้ยินศัพท์อื่น คือ กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยาคตา ธมฺมา ซึ่งก็ควรที่จะได้เข้าใจความหมายของธรรมทั้ง ๓ คือ

ธรรมที่เป็นกุศล กุสลา ธมฺมา ธรรมที่เป็นอกุศล อกุสลา ธมฺมา ธรรมที่เป็นอัปยาคตะ อพฺยาคตา ธมฺมา

ความหมายของอัปยาคตธรรม ก็คือ ธรรมใด ๆ ที่ไม่ใช่กุศลและอกุศล

เพราะฉะนั้นให้ทราบว่า จิตมี ๔ ชาติ คือ กุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ เมื่อจำแนกโดยประเภทของ กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา และอพฺยาคตา ธมฺมา

อัปยาคตธรรม คือ ธรรมใด ๆ ที่ไม่ใช่กุศลและอกุศล ก็ได้แก่ วิบากจิตและกิริยาจิต

เพราะฉะนั้น โดยชาติ ๔ มี กุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ โดยธรรมหมวด ๓ คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปยาคตธรรม

อัปยาคตธรรม ก็ได้แก่ วิบากจิตและวิบากเจตสิก และ กิริยาจิตและกิริยาเจตสิก

ธรรมหมวด ๓ โดยนัยของปรมัตถธรรม ๔

นอกจากนั้นแล้ว ปรมัตถธรรมมี ๔ คือ จิตปรมัตถ์ ๑ เจตสิกปรมัตถ์ ๑ รูปปรมัตถ์ ๑ นิพพานปรมัตถ์ ๑

โดยประเภทของธรรมที่เป็นกุศล ธรรมที่เป็นอกุศล และธรรมที่เป็นอัปยาคตะ สำหรับจิตทั้งหมด วิบากจิตและกิริยาจิต เป็นอัปยาคตธรรม

สำหรับเจตสิก วิบากเจตสิกและกิริยาเจตสิก เป็นอัพยากตธรรม เพราะวิบากจิตและวิบากเจตสิก กิริยาจิตและกิริยาเจตสิก ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล จึงเป็นอัพยากตธรรม

รูปธรรม คือ รูปปรมัตถ์ทั้งหมด ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล เพราะฉะนั้นรูปปรมัตถ์ทุกรูป เป็นอัพยากตธรรม

นิพพานปรมัตถ์ ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล เพราะฉะนั้นนิพพานปรมัตถ์เป็นอัพยากตธรรม

เวลาที่ศึกษาธรรมต่อไป ก็ควรที่จะได้ทราบถึงคำจำกัดความ หรือคำนิยามของศัพท์แต่ละคำ เพื่อที่จะได้เข้าใจธรรมถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน เช่น คำว่า “อัพยากตธรรม” หมายถึงธรรมที่ไม่ใช่กุศล และไม่ใช่ออกุศล

เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะศึกษาเรื่องของจิตประเภทใด ๆ เรื่องของเจตสิกประเภทใด ๆ เรื่องของรูปประเภทใด ๆ เรื่องของนิพพาน ก็จะต้องทราบว่า เมื่อจำแนกโดยหมวด ๓ คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัพยากตธรรมแล้ว “รูป” ทั้งหมด ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล จึงเป็นอัพยากตธรรม

“นิพพาน” ไม่ใช่กุศลและออกุศล จึงเป็นอัพยากตธรรม

สำหรับจิตและเจตสิกใด ที่ไม่ใช่กุศลจิต และไม่ใช่ออกุศลจิต ไม่ใช่กุศลเจตสิก ไม่ใช่ออกุศลเจตสิกแล้ว ก็เป็นอัพยากตธรรม

ธรรมทั้งหมดที่ไม่ใช่กุศล และไม่ใช่ออกุศล ธรรมนั้นเป็นอัพยากต

ตลอดทั้ง ๓ ปิฎกและในอรรถกถา เพื่อที่จะได้เข้าใจได้ชัดเจนถึงความมุ่งหมาย ซึ่งบางครั้งจะผ่านคำว่า อัพยากตธรรมบ่อย ๆ ก็ควรที่จะได้รับทราบความหมาย คำว่า “อัพยากตธรรม” ได้แก่ธรรมอะไรบ้าง

ถ้าจะถามให้ละเอียดเป็นเรื่อง ๆ เช่น

สิ่งที่ปรากฏทางตา โดยธรรมหมวด ๓ เป็นอะไร สีสันวรรณะที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร เป็นอัพยากตธรรม

เสียงที่ปรากฏทางหู เป็นอะไร โดยธรรมชาติ ๓ เป็นอัพยาทธรรม
จิตเห็นที่กำลังเห็น โดยธรรมชาติ ๓ เป็นอะไร เป็นอัพยาทธรรม
เพราะเหตุใด เพราะเป็นวิบากจิต จิตใดที่ไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิตแล้ว
ต้องเป็นอัพยาทจิต อัพยาทเจตสิก และธรรมอื่นทั้งหมดที่ไม่ใช่กุศลและอกุศล ก็
เป็นอัพยาทตะ

กิริยาจิตเป็นอัพยาทธรรม

กิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิตและไม่ใช่อกุศลจิต เพราะฉะนั้น จึงเป็นอัพยาทธรรม
ลักษณะของกิริยา ก็คือว่า จิตนั้นไม่ใช่กุศล และไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก

“กิริยาจิต” มีหลายดวง ไม่ใช่มีดวงเดียว สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ มีกิริยาจิต
๒ ดวง คือ ปญฺจทวาราวชฺชนจิต และมโนทวาราวชฺชนจิต

ปญฺจทวาราวชฺชนจิต เป็นวิถีจิตดวงแรกทางปญฺจทวาร

มโนทวาราวชฺชนจิต เป็นวิถีจิตดวงแรกทางมโนทวาร

แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่กุศลหรืออกุศลจะเกิดขึ้น กุศลและอกุศลจะเกิดขึ้นทันที
ไม่ได้ หรือแม้แต่การที่จิตเป็นภวังค์อยู่ จะมีการเกิดขึ้นรับผลของกรรมทางหนึ่งทางใด
จิตจะเกิดขึ้นรับผลของกรรมซึ่งเป็นวิบากจิต ทางหนึ่งทางใดใน ๕ ทาง โดยทันทีไม่ได้

ต้องมีจิตดวงหนึ่งเกิดก่อน ซึ่งเป็นกิริยาจิต ยังไม่ใช่วิบาก ยังไม่ใช่ผลของ
กรรม แต่กระทำกิจคิดถึง นึกถึง หรือรำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบกับประสาท เพราะฉะนั้น
จึงยังไม่ใช่วิบาก เพราะเหตุว่ายังไม่ได้เห็นจริง ๆ ยังไม่ได้ยินเสียง เพียงแต่รู้ว่าอารมณ์
นั้นกระทบทวารไหน ประสาทไหน เพราะฉะนั้น จึงเป็นกิริยาจิต

สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ มีกิริยาจิต ๒ ดวง กิริยาจิตทั้งหมดมี ๒๐ ดวง แต่ว่า
จะค่อย ๆ ศึกษาไปตามลำดับ เพราะฉะนั้นกิริยาจิตสำหรับพระอรหันต์แล้ว ก็แล้วแต่
ประเภทอีกว่า เป็นพระอรหันต์ที่ได้ฉานจิต หรือไม่ได้ฉานจิต ได้ถึงอรุณฉานจิต หรือได้
เพียงรูปฉานจิต

เพราะฉะนั้นก็แล้วแต่ว่าเป็นพระอรหันต์ประเภทสุขวิปัสสกะ ไม่ได้อบรมเจริญสมถภาวนาถึงขั้นความสงบที่เป็นอัปปนาสมาธิ ก็ไม่มีฌานจิตซึ่งเป็นกิริยาจิต

แต่สำหรับบุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นพระอรหันต์ หรือไม่ใช่พระอรหันต์ จะมีกิริยาจิต ๒ ดวง ที่เป็นวิถีจิตดวงแรกทางปัญจทวาร คือ ปัญจทวาราวชชนจิต และวิถีจิตดวงแรกทางมโนทวาร ซึ่งเป็นมโนทวาราวชชนจิต

เห็นความวิจิตรของจิตซึ่งมีหลายประเภทหรือไม่

เห็นความวิจิตรของจิตซึ่งกำลังเกิดดับ เวลานี้หลายประเภทสืบทอดกัน ซึ่งจิตเกิดขึ้นเพียงขณะละ ๑ ดวง ที่ละ ๑ ดวง หรือว่าที่ละ ๑ ขณะเท่านั้น

ตามข้อความในขุททกนิกาย คาถาธรรมบท จิตตวรรคที่ ๓ ข้อ ๑๓ มีข้อความว่า
ชนเหล่าใดจักสำรวมจิต อันไปในที่ไกล ดวงเดียวเที่ยวไป หาสรีระมิได้ มีถ้าเป็น
ที่อยู่อาศัย ชนเหล่านั้นจะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร

แสดงให้เห็นว่า จิตนี้เกิดขึ้นที่ละ ๑ ดวง คือ ที่ละ ๑ ขณะเท่านั้น แต่ว่าเพราะการเกิดดับสืบทอดกัน เป็นจิตประเภทต่าง ๆ ตามสัมปยุตตธรรม คือเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย จึงจำแนกจิตออกได้หลายนัย คือ จำแนกออกได้โดยชาติ เป็น ๔ ชาติ นัยหนึ่ง จำแนกออกได้โดยภูมิ คือ โดยชั้นหรือว่าโดยระดับของจิต อีกนัยหนึ่ง

ซึ่งโดยนัยของภูมิ มี ๔ ภูมิ หมายความว่าถึงขั้นหรือระดับของจิต มี ๔ ขั้น คือ จิตที่เป็นกามาวจรภูมิประเภทหนึ่ง จิตที่เป็นรูปาวจรภูมิประเภทหนึ่ง จิตที่เป็นอรูปาวจรภูมิประเภทหนึ่ง จิตที่เป็นโลกุตตรภูมิประเภทหนึ่ง

กามาวจรจิต – กามาวจรภูมิ

นี่เป็นการจำแนกจิตโดยสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยตามระดับขั้นของจิต เป็น ๔ ขั้น ซึ่งขั้นที่ต่ำที่สุด คือ กามาวจรจิต หรือกามาวจรภูมิ สำหรับ

ความหมายของกามาวจรจิตในอัฐฐสาสนี อรรถกถาธัมมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาต
กัณฑ์ อธิบายคำว่า กามาวจร ๔ นัย ซึ่งมีข้อความว่า

นัยที่หนึ่ง บทว่า กามาวจร ได้แก่ จิตอันนับเนื่องในกามาวจรธรรมทั้งหลาย

คือเป็นจิตที่อยู่ในขั้นของกาม ถ้าใช้คำเต็ม จะใช้คำว่า “กามาวจร” แต่ว่า
สามารถที่จะตัดบทหลังออก เหลือแต่เพียง “กามะ” หรือ “กาม” เท่านั้นได้ เพราะฉะนั้น
จิตที่เป็นกามาวจรที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นจิตขั้นกาม เป็น
“กามาวจรจิต”

รูปาวจรจิต - อรูปาวจรจิต – โลกุตตรจิต

ขณะนี้เอง ไม่ได้พ้นไปจากทุก ๆ วันนี่เลย จิตไม่ได้ขึ้นไปสู่อีกระดับหนึ่งที่
ละเอียดกว่า ประณีตกว่าขั้นกาม เพราะเหตุว่าเป็นไปในความสงบ ที่มีรูปเป็นอารมณ์
ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว ในเรื่องของสมถภาวนาว่า ถ้าจิตที่สงบ มั่นคง ถึงอัปปนาสมาธิ
มีรูปเป็นอารมณ์ ขณะนั้นจิตพ้นจากระดับของกาม เป็นระดับของ “รูปาวจรจิต” ซึ่งเป็น
จิตที่สงบแนบแน่นในอารมณ์ แต่ว่ามีรูปเป็นอารมณ์

และถ้าเป็นระดับที่สูงกว่านั้นอีก คือ จิตที่เป็นความสงบมั่นคงแนบแน่นใน
อารมณ์ที่ไม่ใช่รูป เพราะฉะนั้น อารมณ์นั้นย่อมละเอียดกว่ารูป จิตที่ถึงขั้นนั้น ระดับนั้น
เป็น “อรูปาวจรจิต”

แล้วก็ยังมียุติที่ประณีตกว่าจิตที่เป็น “อรูปาวจรจิต” คือ จิตที่ประจักษ์แจ้งใน
ลักษณะของนิพพาน เป็น “โลกุตตรจิต”

เพราะฉะนั้น จิตจึงต่างกันโดยภูมิ คือ โดยระดับขั้นของจิต เป็น ๔ ประเภท คือ
เป็นกามาวจรจิต ประเภทหนึ่ง เป็นรูปาวจรจิต ประเภทหนึ่ง เป็นอรูปาวจรจิต ประเภท
หนึ่ง และโลกุตตรจิต ประเภทหนึ่ง

สามารถที่จะพ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะได้หรือไม่

ท่านผู้ฟังสามารถที่จะพ้นจาก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือทำให้จิตของท่านพ้นจากกามาวจรจิต แล้วก็เป็นรูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต ได้ไหม ถ้าไม่อบรมเจริญสมถภาวนา และสติปัฏฐานที่เป็นวิปัสสนาภาวนา

เพราะฉะนั้น ให้ทราบระดับของจิตของแต่ละท่านตามปกติ ตามความเป็นจริงว่า ยังเป็นไป ยังอยู่ในขั้นที่มีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

เพราะเหตุว่า คำว่า “กาม” มี ๒ อย่าง คือ กิเลสกาม ๑ วัตถุกาม ๑

กิเลสกาม ก็ได้แก่ ฉันทราคะ คือ โลภะ ความยินดี ความพอใจ เป็นเจตสิก เป็นกิเลสซึ่งมีลักษณะที่ติด ที่ยินดี ที่พอใจ นั่นคือ กิเลสกาม หมายความว่าถึง โลกเจตสิก ส่วนอีกความหมายหนึ่ง ได้แก่ “วัตถุกาม”

ชื่อว่า “กาม” เพราะอรรถว่า อันสัตว์ใคร่ คือ หมายความว่า เป็นสภาพธรรมที่เป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจ ความปรารถนา

เพราะฉะนั้น “วัตถุกาม” ได้แก่ วัฏฏะ ซึ่งเป็นไปในภุมิทั้ง ๓ คือ ทั้งในกามภุมิ รูปภุมิ และอรูปภุมิ ไม่ได้พ้นจากกิเลสกาม ตราบใดที่ยังดับโลภะไม่ได้ แล้วแต่ว่ากิเลสกามนั้นจะเป็นความยินดี พพอใจในวัตถุกามขั้นใด

สำหรับในกามาวจรภูมิ ซึ่งได้แก่ กามาวจรจิต เป็นจิตที่ยินดี พพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ อย่างไม่คลายเลย แล้วก็อย่างเหนียวแน่นทีเดียว แม้ว่ารูปจะปรากฏก็เพียงชั่วขณะที่เล็กน้อยเหลือเกิน คือ ชั่วขณะที่กระทบตา

เสียงก็ปรากฏเพียงชั่วขณะที่เล็กน้อยเหลือเกิน คือ เพียงชั่วขณะที่กระทบกับโสตประสาท ดับไปแล้ว หดไปแล้ว

กลิ่น ก็เช่นเดียวกันเป็นปริตตรธรรม คือ เป็นสภาพธรรมที่เล็กน้อย ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบจมูก

รส ก็ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบกับชีวหาปสาท ชั่วขณะที่ชีวหาวิญญาณลิ้มรสที่น่าพอใจ

เย็น ร้อน อ่อนแข็ง ตึงหรือไหว ที่กระทบสัมผัสกาย ก็เป็นปริตตรธรรม คือ เป็นธรรมที่สั้นเหลือเกิน เล็กน้อยมาก ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบกับกายปสาท แล้วก็ดับ ไม่ประจักษ์ความเล็กน้อยของสภาพธรรมเหล่านี้ ซึ่งจิตมีความยินดีพอใจเสียเหลือเกิน เช่น ในขณะนี้ ไม่ได้มีแต่รูปที่ปรากฏทางตา เสียงก็มี เย็น หรือ ร้อน อ่อนหรือแข็ง ก็ปรากฏ

ชั่วขณะเล็กน้อย ทีละนิด ทีละหนอย เล็กน้อยจริง ๆ แต่เพราะเหตุว่าเกิดดับสืบต่อจนไม่ปรากฏความเล็กน้อยของสภาพธรรมนั้น ๆ เช่น เสียงปรากฏแล้วก็หมด ขณะที่กำลังเห็น เห็นเสียงไม่ได้ ขณะที่กำลังเห็น เป็นสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา เสียงไม่มี ปรากฏรวมอยู่ในสิ่งที่ปรากฏทางตาเลย ฉันทใด ขณะที่ได้ยิน ชั่วขณะที่ได้ยิน สิ่งที่ปรากฏทางตาก็คงไม่ได้รวมอยู่ในเสียงนั้นเลย

เพราะฉะนั้น เป็นชั่วขณะเล็กน้อยของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ปรากฏสืบต่อ และเมื่อกิเลสความมี ยินดีพอใจในกาม คือ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ก็ไม่มีวันที่จะหมด

ซึ่งจะรู้ว่า รูปใดก็ตามซึ่งเป็นทีพอใจ เห็นแล้วก็น่าจะหมดแล้ว พอใจที่ได้เห็น ก็ควรที่จะเพียงพอแล้ว แต่หาพอไม่ เพราะว่าอยากจะเห็นอีกบ่อย ๆ เช่นเดียวกับเสียง เสียงใดที่เป็นทีพอใจ เมื่อเสียงนั้นปรากฏให้พอใจแล้ว ก็น่าจะอิ่ม หรือน่าจะพอแล้ว แต่ก็ไม่พอ ก็ยังอยากจะได้ยินเสียงนั้นอีก กลิ่นก็เช่นเดียวกัน รส ท่านที่เคยชอบรสอาหารชนิดหนึ่งชนิดใด บริโภคครั้งเดียว พอไหม หรืออยากจะบริโภคซ้ำแล้วซ้ำอีกบ่อย ๆ เพราะเหตุว่ามีความติด มีความยินดี มีความพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เป็นประจำวัน และทุก ๆ วัน แล้วก็ซ้ำอยู่นั่นเอง

คือ ชอบสิ่งที่ปรากฏทางตาในลักษณะใด ก็อยากจะเห็นสิ่งนั้นบ่อย ๆ แต่ว่าจะเห็นอยู่ตลอดเวลาได้ไหม เป็นไปได้ไหม ไม่ได้ ที่ไม่ได้นี้หมายความว่าเบื่อ หรืออย่างไร ก็ไม่ใช่ แต่เพราะเหตุปัจจัยทำให้เห็นอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ หรือแม้แต่ “รส” ที่ว่าแสนอร่อย ถูกปาก ถูกใจ รับประทานเรื่อยไป ไม่หยุดได้ไหม ก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน ก็ต้องมีเวลาที่จะหยุด เพราะว่าเมื่อหยุดรสที่พอใจแล้ว ก็ไปพอใจในกลิ่น หรือว่าไป

พอใจในเสียง หรือว่าพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา จะต้องมีการพอใจในรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โผฏฐัพพะบ้าง สลับกันอยู่เรื่อย ๆ

ไม่มีใครสามารถที่จะพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา เห็นแต่เพียงสิ่งเดียวอยู่ได้ เพราะเหตุว่าทุกท่านสะสมความพอใจ ไม่ใช่เฉพาะในสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่พอใจทั้งในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น ในโผฏฐัพพะที่ปรากฏทางกาย ไม่เคยเบื่อใช่ไหม หรือว่าเบื่อ คิดดี ๆ เบื่อไหมที่จะเห็น เบื่อไหมที่จะได้ยิน เบื่อไหมที่จะได้กลิ่น เบื่อไหมที่จะลิ้มรส เบื่อไหมที่จะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และเบื่อไหมที่จะคิดนึกถึงสิ่งที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้กลิ่น เคยลิ้มรส เคยกระทบสัมผัส

เพราะฉะนั้น กามาวจรจิตเป็นจิตที่ท่องเที่ยว หรือเป็นจิตชั้นกาม คือ ไม่สามารถที่จะพ้นไปจากความยินดี พพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

อยากเกิดในสวรรค์ พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะหรือไม่

บางท่านก็บอกว่าอยากจะทำบุญ แล้วเกิดในสวรรค์ อยากเกิดในสวรรค์ พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ใหม ไม่มีวันที่จะพ้น เพราะเหตุว่าอารมณ์นั้นประณีตยิ่งกว่าในมนุษย์

เพราะฉะนั้นความติด ความพอใจ ถึงจะเกิดในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใดก็ตาม เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าติด น่าใคร่ น่าพอใจ เพราะเหตุว่าประณีตยิ่งขึ้น จึงทำให้มีความพอใจใคร่ที่จะเกิดในสวรรค์ชั้นสูงขึ้น

บางท่านก็ยังชอบอารมณ์ที่ดีในโลกมนุษย์ ก็อาจจะยังไม่ต้องการสวรรค์ แต่ไม่ว่าจะเป็นเกิดในโลกมนุษย์ หรือในสวรรค์ก็ตาม เป็นจิตระดับชั้นกาม คือ ไม่พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นวันไหน ขณะไหน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ถ้าจิตขณะนั้นไม่สงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิที่เป็นฌานจิต ที่มีรูปเป็นอารมณ์ ก็ย่อมจะต้องเป็นกามาวจรจิตตลอดไป

ไม่ว่าจะเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก ให้ทราบว่า แท้ที่จริงแล้วไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย แต่เป็นจิตชั้น กาม ระดับของกาม ซึ่งมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต พะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งยากที่จะละ ต้องรู้ตัวเองตามความเป็นจริง อย่าคิดว่าจะละง่าย ๆ

บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่น่าจะยากเลยที่จะละความพอใจ ในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางทางลิ้น ในเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ที่กระทบสัมผัสกาย แต่ให้ทราบว่า ที่ท่านเกิดมาก็เป็นเพราะเหตุว่า กามาวจรจิตทำให้ปฏิสนธิในกามาวจรภูมิ ยังไม่พ้นไปจากกาม แล้วก็พ้นยากด้วย ซึ่งถ้าไม่ใช้การดับกิเลสด้วยการบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล จะไม่สามารถที่จะดับความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตได้

ถึงแม้ว่าจะอบรมเจริญความสงบถึงขั้นฌานจิต ซึ่งเป็นรูปฌาน ไม่ว่าจะเป็นปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน แล้วก็เกิดถึงในพรหมโลก ก็อย่าคิดว่าจะละความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตได้เป็นสมุจเฉท เพราะเหตุว่าเมื่อยังไม่ใช้พระอนาคามีบุคคล ยังต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก คือ ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต พะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

เพราะฉะนั้นเรื่องของกิเลสเป็นเรื่องที่ประมาทไม่ได้ เป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง จึงจะสามารถอบรมเจริญปัญญาที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ เป็นสมุจเฉท

จิตที่นับเนื่องอยู่ในกามาวจรธรรมทั้งหลาย - ภูมิของกามาวจรธรรม

ในความหมายของกามาวจรจิตที่ว่า

บทว่า กามาวจร ได้แก่ จิตอันนับเนื่องในกามาวจรธรรมทั้งหลาย

คือ เป็นจิตที่อยู่ในชั้นของกาม ซึ่งข้อความในอัฐสาสนีแสดงว่า

สำหรับภูมิของกามาวจรธรรม เป็องต่ำ ตั้งแต่เวเจียรกขึ้นมา เป็องบน ตั้งแต่
เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตีลงมา
นี่ เป็นภูมิของกามทั้งหมด

ภูมิต่างๆ เป็นวัตถุกาม เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีพอใจ

สำหรับ “วัตถุกาม” ก็มีความหมายกว้างกว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
เพราะเหตุว่าไม่ว่าจะเป็นในภูมิใดทั้งสิ้น ก็ย่อมเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ ถ้าจะเกิด
ในรูปพรหมภูมิ แต่ยังไม่ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอนาคามี รูปพรหมภูมินั้นก็เป็นวัตถุก
าม คือ เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจของบุคคลนั้น

หรือว่าบางท่านอาจจะเกิดในรูปพรหมภูมิ แต่ไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล
เพราะฉะนั้นรูปพรหมภูมินั้นก็เป็นวัตถุกาม คือ เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ ซึ่งความ
ยินดีพอใจนี้ ยินดีพอใจในทุกอย่าง นอกจากนิพพาน เป็นสภาพธรรมอย่างเดียวนั้น
ที่ดับโลภะหรือว่าความยินดีพอใจได้ แต่ถ้าไม่ใช่นิพพานแล้ว สภาพธรรมอื่นทั้งหมด
ไม่ใช่สภาพธรรมที่ดับกิเลส

ความหมายที่ ๒ จิตนี้ย่อมท่องเที่ยวไปในกามภูมิ ๑๑

สำหรับความหมายประการที่ ๒ คือ

จิตนี้ย่อมท่องเที่ยวไปในกาม กล่าวคือ กามาวจรภูมิ ๑๑ เพราะเหตุนี้ จิตนี้จึง
ชื่อว่า “กามาวจร”

ความหมายที่ ๑ คือ เป็นจิตชั้นกาม ไม่พ้นไปจากกาม

ความหมายที่ ๒ คือ นอกจากจะเป็นจิตชั้นกามแล้ว ก็ยังเป็นจิตที่ท่องเที่ยวอยู่
ในกามภูมิ ได้แก่ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ภูมิ ๑ และสวรรค์อีก ๖ ชั้น ๖ ภูมิ

ความหมายที่ ๓ ท่องเที่ยวไปด้วยสามารถแห่งการกระทำให้กามเป็นอารมณ์

ความหมายที่ ๓ ชื่อว่า กามาวจรจิต เพราะเหตุว่าย่อมท่องเที่ยวไปด้วยสามารถแห่งการกระทำให้เป็นอารมณ์ คือ กาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ย่อมท่องเที่ยวไปในจิตนั้น ด้วยสามารถแห่งการกระทำให้เป็นอารมณ์ แม้เพราะเหตุนั้น จิตนั้นชื่อว่า “กามาวจร”

ถ้าจะให้เข้าใจง่ายก็คือ จิตใดก็ตามที่มีกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นอารมณ์ จิตนั้นเป็น “กามาวจรจิต”

พระอรหันต์มีกามาวจรจิตหรือไม่

พระอรหันต์มีกามาวจรจิตไหม มี อย่าคิดว่าเมื่อเป็นพระอรหันต์แล้ว จะหมดกามาวจรจิต เพราะเหตุว่ากามาวจรจิต หมายถึงจิตที่มีกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ พระอรหันต์เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา รูปารมณ์ เป็นกาม

เพราะฉะนั้นจิตเห็น เป็นกามาวจรจิต ไม่ว่าจะเป็นจิตของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก หรือจิตใด ๆ ก็ตาม ที่มีกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ จิตนั้นเป็น “กามาวจรจิต”

ความหมายที่ ๔ จิตย่อมยังปฏิสนธิให้ท่องเที่ยวไปในกามภพ

ความหมายที่ ๔ อีกอย่างหนึ่ง จิตย่อมยังปฏิสนธิให้ท่องเที่ยวไปในกาม กล่าวคือ กามภพ ก็ได้แก่ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ภูมิ ๑ สวรรค์ ๖ เหตุนี้จิตนั้น จึงชื่อว่า “กามาวจร”

ซึ่งได้เรียนให้ทุกท่านทราบแล้วว่า ที่ทุกท่านอยู่ในโลกนี้ เพราะกามาวจรจิตทำให้ปฏิสนธิในมนุษย์ภูมิ ซึ่งเป็นกามภูมิ

ถ้าท่านเคยเจริญฌานในอดีต จิตสงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิ ถึงขั้นรูปฌาน หรือ อรูปฌานแล้วจะไม่เกิดในโลกนี้ แต่ว่าจะเกิดในรูปพรหมภูมิ หรือในอรูปพรหมภูมิ

แต่ที่เกิดในโลกนี้ เป็นผลของกามาวจรกุศล เป็นผลของท่าน หรือผลของศีล เป็นผลของความสงบของจิต หรือว่าเป็นผลของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งยังไม่พ้นไปจากกาม เพราะฉะนั้นจึงทำให้ปฏิสนธิในกามภูมิ

ภูมิ มี ๒ ความหมาย

คำว่า ภูมิ มี ๒ ความหมาย ดังที่ได้เรียนให้ทราบแล้วว่า หมายความว่า หมายความว่า ความถึง จิต ซึ่งเป็นภูมิของเจตสิกกรรม หรือภูมิของสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย คือ เจตสิกทั้งหลายที่เกิดขึ้นร่วมกันอย่างหนึ่ง และหมายความว่า โอกาส คือ สถานที่เกิด อีกความหมายหนึ่ง

สำหรับโลกมนุษย์ก็เป็นภูมิหนึ่ง แล้วก็กามาวจรจิต ซึ่งกำลังเป็นไปอยู่ในโลกมนุษย์นี้ ก็เป็นความหมายของภูมิด้วย เพราะเหตุว่าเป็นระดับขั้นของจิต ซึ่งเป็นไปในกาม

นิพพานไม่ใช่วัตถุกาม แต่ทำไมจึงปรารถนานิพพานได้

ผู้ถาม สงสัยที่อาจารย์ว่า นิพพานไม่ใช่วัตถุกาม แต่ปัจจุบันนี้ผู้ฟังอยู่ที่นี้ เข้าใจว่า ทุกคนปรารถนาในนิพพานกันทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นตามความคิดเห็นของผมน่าจะจัดอยู่ในประเภทของวัตถุกาม

ส. ปรารถนาอะไร เวลาที่บอกว่าปรารถนานิพพาน

ผู้ถาม ปรารถนานิพพาน คือ ปรารถนาให้เห็นนิพพาน ปรารถนาจะให้เข้าถึงนิพพาน

ส. ปรารถนาซื้อ หรือปรารถนาอะไร

ผู้ถาม ปรารถนาอยากจะได้ อยากจะเห็นภาวะของนิพพาน

ส. ทราบหรือยังว่า นิพพานมีภาวะอย่างไรจึงปรารถนา เพราะว่าบางคน พอได้ยินชื่อ นิพพาน ก็ปรารถนา ไม่ทราบเลยสักนิดเดียวว่า ลักษณะของนิพพานนั้นคืออะไร แต่ว่าปรารถนาแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าปรารถนาชื่อ นั่นเป็นโลภะ ชื่อนิพพาน

ผู้ถาม นิพพานเป็นปัจจัยแก้โลภะหรือเปล่าครับ

ส. ไม่เป็นค่ะ

ผู้ถาม ไม่เป็น แต่เห็นแต่ละคนส่วนมากก็อยากจะได้นิพพานกันทั้งนั้น

ส. โลกมุขจิตจะมีนิพพานเป็นอารมณ์ไม่ได้เลย ไม่ได้เลย โลกมุขจิตมีความติด พอใจในรูป ไม่ใช่ในนิพพาน มีความติด พอใจในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณรสูปพะ ไม่ใช่ในนิพพาน

แต่นิพพานนั้น เป็นสภาพธรรมเพียงอย่างเดียว ที่สามารถที่จะดับกิเลสได้ ถ้าสภาพธรรมใดมีการเกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นเป็นวัตถุกาม คือ เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ

พอลืมตาขึ้น เห็น มีสิ่งที่ปรากฏให้ยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ พอได้ยินเสียง ทราบไหม่ว่า มีความยินดี มีความพอใจ มีความต้องการ มีความติดในเสียง อยากได้ยินเสียง เพราะฉะนั้นจะชื่อว่า ต้องการนิพพานหรือ

กุศลที่เกิดสลักับความยินดีพอใจ จะมีความหมายว่าอย่างไร

ผู้ถาม ขออีกหนึ่งคำถาม ความยินดีพอใจ อาจารย์ก็บรรยายแต่ความยินดีพอใจอย่างเดียว แล้วสภาพที่จิตที่เกิดขึ้นมาแล้ว เป็นกุศลที่สละความยินดีพอใจ จะมีความหมายว่าอย่างไรครับ

ส. สภาพธรรมใดก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏ สภาพธรรมนั้น เป็นที่ตั้งของความพอใจ

ผู้ถาม สภาพธรรมอันนี้ คือ สภาพที่ละ ที่ปล่อยวาง

ส. ยังไม่ถึงค่ะ

ผู้ถาม คงจะไม่ใช่ประเภทที่ว่า ความยินดีในวัตถุกาม อย่างนี้หรือเปล่า

ส. ท่านผู้ฟังอย่าเพิ่งใจร้อน อย่าเพิ่งปล่อยวางอะไร แต่จะต้องรู้ลักษณะสภาพของจิตใจของท่านโดยแท้จริง ตามความเป็นจริง เป็นลำดับขั้น เพราะเหตุว่าทุกท่านมีจิตจริง แต่ว่ารู้จิตใจของตนเองจริง ๆ หรือเปล่า เข้าใจจิตใจ หรือความล้าลึกของจิตใจของตนเองจริง ๆ หรือเปล่า

นี่เป็นสิ่งที่ต้องรู้ก่อน มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีความที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน

เพราะฉะนั้นก่อนอื่นบางท่านอาจจะไม่เคยคิดเลยว่า ท่านเป็นผู้ที่ยังติด ยั้งข้องอยู่ในโลกนี้ ในวัตถุต่าง ๆ ที่ปรากฏในโลกนี้ บางท่านจะรู้สึกเบื่อหน่าย รู้สึกเฉย ๆ ไม่ยินดียินร้าย หรือไม่ต้องการอะไร ทำให้เข้าใจว่า ตัวเองหมดความยินดีพอใจในสิ่งต่าง ๆ แล้ว

แต่จะต้องรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงโดยละเอียดทีเดียวว่า ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏให้รู้ จะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ตาม เป็นที่ตั้งของความต้องการ เป็นที่ตั้งของความยินดี เป็นที่ตั้งของความพอใจ อาจจะโดยไม่รู้ตัวเลย

มีสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นประจำ สำหรับผู้มีจักขุปสาท เวลาที่ลืมตาขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ยินดีพอใจที่จะเห็นสิ่งนั้นเป็นคน หรือว่าพอใจมีฉันทะที่จะรู้ความจริงว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

เห็นใหม่ ลืมตาขึ้นมา มีสิ่งที่ปรากฏทางตา มีความยินดีพอใจที่จะเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

หรือว่ามีฉันทะที่จะรู้ความจริงว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏชั่วขณะที่กระทบตาเท่านั้น เห็นความติดพันที่ในสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือยัง

ไม่ใช่แต่เฉพาะตัวเอง เป็นคนที่เกิดมามีรูปร่างลักษณะอย่างนี้ คนอื่นอีกทั้งนั้นที่ปรากฏทางตา นั้นเป็นความพอใจแล้ว ที่จะเห็นสิ่งที่เพียงปรากฏทางตา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ

เพราะฉะนั้นจะพ้นไปจากความยินดีพอใจ ในสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏให้จิตรู้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจได้หรือยัง ละหรือยัง หน่ายหรือยัง

ถ้าปัญญาไม่เกิดรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง อย่าคิดว่าใครสามารถที่จะดับความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจได้

จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยในภพนั้นก็มาก

มิฉะนั้นแล้วพระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงสภาพธรรมทุกประเภทโดยละเอียด เพื่อที่จะให้เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้แต่ภูมิ คือ ระดับขั้นของจิต ขั้นต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

ขอกล่าวถึงข้อความในมโนรทปฺรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ข้อ ๒๘๑ ซึ่งท่านพระสารีบุตรได้แสดงธรรมที่รัตนปราสาท ที่บุพพารามของมหาอุบาลีกาวิสาขา เป็นเรื่องของสังโยชน์ คือ ธรรมที่ประกอบ คือ ผูกพันบุคคลผู้มีกิเลสไว้ในวัฏฏะ ต้องเป็นบุคคลผู้มีกิเลสด้วย ซึ่งมีข้อความว่า

จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดีในภพนั้นเป็นของมีมาก

การที่จะพิจารณาธรรม ก็ควรที่จะได้พิจารณาโดยละเอียด โดยลึกซึ้ง และโดยเทียบกับสภาพธรรมที่กำลังมี กำลังปรากฏ เช่นข้อความที่ว่า

จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดีในภพนั้นเป็นของมีมาก

จริงไหม ท่านผู้ฟังยังไม่ได้อยากไปเกิดในรูปพรหมภูมิ หรืออรุปรหมภูมิ แต่ว่ายังอยากเกิดในภูมิที่มีรูปดี ๆ มีเสียงดี ๆ มีกลิ่นดี ๆ มีรสดี ๆ มีโณภูฏัพพะดี ๆ คือ ในมนุษย์ หรือว่าในสวรรค์

จริงหรือไม่จริง นี่คือ เรื่องของตัวท่านตามความเป็นจริง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ก่อน ๆ นี้ก็ไม่พ้นไปจากกามภูมิ อาจจะเคยเกิดในสวรรค์หรือในมนุษย์ แต่กัวนเวียนอยู่ในภูมิที่เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โณภูฏัพพะนั่นเอง

ในสังสารวัฏที่ยาวนานนี้ บางชาติก็อาจจะอบรมเจริญความสงบ จนกระทั่งถึงอุปปนาสมาธิ ที่มีรูปเป็นอารมณ์ อาจจะเป็นรูปฌานที่ ๑ คือ ปฐมฌาน หรือรูปฌาน

ที่ ๒ คือ ทุติยฌาน รูปฌานที่ ๓ คือ ตติยฌาน รูปฌานที่ ๔ คือ จตุตถฌาน โดย จตุตถกนัย หรือ รูปฌานที่ ๕ คือ ปัญจฌาน โดยปัญจกนัย แล้วเกิดในรูปพรหมภูมิ ตามลำดับ แต่ว่า ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก มาเห็นอีก สิ่งปรากฏทางตา แล้วก็พอใจที่จะให้สิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ ด้วยความหลง ด้วยความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นในชาตินี้เป็นเครื่องบ่งถึงอดีตว่า ท่านเกิดในภพใด ภูมิใดมาก และ กรรมในปัจจุบันชาติก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่า ท่านจะเกิดต่อไปในภูมิใดมาก ในเมื่อยังเป็น กุศลที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

เพราะฉะนั้นจติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดี ในภพนั้น เป็นของมีมาก

จะเปื้อนหรือไม่เปื้อน ก็จะต้องเกิดในภูมิที่เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ตามกรรม แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกุศลกรรมที่ประณีตมากน้อยแค่ไหน ก็ย่อมเกิดไปตามภูมินั้น ๆ

จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีน้อย ความอาลัยในภพนั้นก็มีน้อย

ข้อความต่อไปมีว่า

จติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีน้อย ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดี ในภพนั้นก็มีน้อย

อาจจะเคยเกิดในรูปพรหมภูมิ เป็นพระพรหม ในพรหมภูมิแล้ว หรือว่าอาจจะเคยเกิดเป็นรูปพรหมบุคคล ในรูปพรหมภูมิ แต่น้อย ไม่มากเท่ากับการเกิดในกามภูมิ เพราะฉะนั้นผลก็คือว่า ยังคงกระทำความกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งก็ย่อมจะเกิดในกามภูมิมากกว่าในภูมิอื่น ๆ

กามภพชื่อว่าเกิดขึ้นในภายใน – รูปภพและอรูปภพชื่อว่ามิในภายนอก

เพราะฉะนั้นท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

กามภพ ชื่อว่า เกิดขึ้นในภายใน รูปภพและอรูปภพ ชื่อว่า มิในภายนอก

ที่ว่า มิในภายใน คือ ไกลเหลือเกิน มีอยู่ตลอดเวลา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ อยู่เสมอเป็นอาภิน เป็นนิจศีล เป็นภายใน เป็นผู้ใกล้ชิด

ส่วนรูปภพและอรูปภพ ชื่อว่า มิในภายนอก ไกลจริง ๆ ไกลทั้งการที่จะบรรลุถึง และการที่จะเกิด ในภพภูมิเหล่านั้น

อัมตัตตสังโยชน์ – พหิททาสังโยชน์

ท่านพระสารีบุตรกล่าวต่อไปว่า

ฉันทราคะในกามภพ กล่าวคือ “อัมตัตตะ” ชื่อว่า “อัมตัตตสังโยชน์” ฉันทราคะในรูปภพและอรูปภพ กล่าวคือ “พหิททา” ชื่อว่า “พหิททาสังโยชน์”

“อัมตัตตสังโยชน์” คือ สังโยชน์ในภายใน

“พหิททาสังโยชน์” คือ สังโยชน์ในภายนอก

นี่เป็นการจำแนกธรรมโดยนัยต่าง ๆ ซึ่งธรรมที่มีอยู่นี้ คือ จิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว ๆ แต่ความวิจิตรของสัมปยุตตธรรมซึ่งเกิดร่วมด้วย ทำให้จิตต่างกันไปเป็นประเภทต่าง ๆ

เพราะฉะนั้นความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ คือ ฉันทราคะในกามภพ คือ อัมตัตตะ ชื่อว่า “อัมตัตตสังโยชน์” เป็นสังโยชน์ภายในที่ใกล้มาก ที่มีอยู่เป็นประจำ

ส่วนฉันทราคะในรูปภพและในอรูปภพ คือ พหิททา ชื่อว่า “พหิททาสังโยชน์”

อยากจะเป็นพระพรหมหรือไม่

บางท่านอยากจะเป็นพระพรหมใหม่ หรือไม่อยาก เทวดาก็ดูจะต่ำไป เพราะว่าพรหมภูมินั้นสูงกว่าเทวภูมิ เทวโลก ซึ่งเป็นสวรรค์ ๖ ชั้น แต่ว่าถึงแม้ว่าจะมีความพอใจ อยากจะเป็นพรหมบุคคล ความพอใจนั้น ก็ยังน้อยกว่า ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ซึ่งพัวพันอยู่ตลอดเวลา ทั้งพัวพันและผูกพันอย่างเหนียวแน่น

ทำให้ถึงแม้ว่า จะเห็นว่ารูปพรหมก็ประณีตกว่า สบายกว่าสวรรค์ ๖ ชั้น แต่ก็ยังเป็นพหิตถาสังโยชน์ คือ ยังเป็นสังโยชน์ภายนอกซึ่งแสนไกล กว่าการที่จะพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในกามภูมิ

เพราะฉะนั้นนี่ก็เป็นการแสดงธรรมซึ่งเกิดขึ้นปรากฏแต่ละขณะ ซึ่งต่างกันไป วิจิตรต่าง ๆ ด้วยสัมปยุตตธรรม โดยนัยต่าง ๆ

อย่างธรรมที่เป็นสังโยชน์นี้ เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่ประกอบ คือ ผูกพันบุคคลผู้มีกิเลสไว้ในวัฏฏะ ทุกท่านดูเหมือนนั่งสบาย นอนสบาย เป็นอิสระเสรี แต่ว่าแท้จริงแล้วไม่อิสระเลย เพราะเหตุว่า สังโยชน์ผูกไว้ไม่ให้พ้นไปจากภพภูมิต่าง ๆ

รู้สึกตัวว่าถูกผูกไว้หรือไม่

มีใครรู้สึกตัวว่า ถูกผูกไว้บ้าง พอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใด ครั้งหนึ่ง ทางตา นั่นแหละ สังโยชน์ผูกไว้ แล้วแต่ว่าจะเป็นสังโยชน์ภายใน ที่พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ผูกไว้ในกามภูมิ หรือว่าจะยินดีพอใจในรูปฌาน อรูปฌาน ซึ่งเป็นสังโยชน์ที่ผูกไว้ในภายนอก คือ นอกจากกามภูมิ

ผูกอยู่ในภพทุกคนทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ผู้ถาม ที่อาจารย์บรรยายถึงเครื่องผูก ที่ผูกสัตว์ไว้ในภพในภูมิ ผมเองก็เคยสังเกตว่า บางอาชีพที่เราคิดว่ามีเกียรติเหลือเกิน เราอยากจะเป็นเหลือเกิน เราอยากจะได้อาชีพนั้น เช่นทำงานธนาคาร บางครั้งผมสังเกตว่า พนักงานธนาคารเหล่านี้ก็เหมือนคนติดคุกอย่างหนึ่ง เป็นอาชีพที่ไม่สามารถจะปลีกตัวไปไหนได้ เป็นอาชีพที่รัดตัวมากจะไปไหนก็ต้องขออนุญาตผู้จัดการ วันเสาร์อาทิตย์จะต้องปิดบัญชีอยู่จนดึก ไม่มีอิสระเสรีเลยนะครับ

ถ้านึกให้ดี ๆ แม้แต่อาชีพที่ดี ๆ อย่างนี้ ก็เหมือนกับเป็นตะรางชนิดหนึ่ง แต่ว่าเป็นตะรางที่ละเอียดอ่อน หรือในระดับสูง ซึ่งถ้าเราไม่สังเกต จะมองไม่เห็น อันนี้จะเป็นเครื่องผูกอยู่หรือเปล่าไม่ทราบ

ส. ผูกอยู่ในภพ ทุกคน ไม่ใช่แต่เฉพาะเจ้าหน้าที่ในธนาคาร เวลานี้ทุกคนก็กำลังถูกผูกแล้ว ทางตา ก็ถูกผูกไว้กับสิ่งที่ปรากฏ เวลาที่มีความยินดีพอใจ ทางหู ก็ถูกผูกไว้กับเสียง เพราะฉะนั้นทุกท่านถูกผูกไว้ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางใจ ในกามภูมิ

เพราะฉะนั้นจึงไม่เกิดในรูปภูมิ หรืออรูปภูมิ หรือถ้าจะเกิดในรูปภูมิ ก็อย่าคิดว่าไม่ได้ถูกผูก ยังคงถูกผูก แต่ว่าถูกผูกในรูปภูมิ และถ้ายังไม่เป็นพระอนาคามีบุคคล แท้ที่จริงแล้ว ถูกผูกอยู่ในกามภูมิ เพราะเหตุว่ายังไม่ได้ดับสังโยชน์ ซึ่งยังคงถูกผูกไว้กับกาม เพียงแต่ว่ากิเลสเหล่านั้นถูกข่มไว้ด้วยกำลังของสมาธิ ความสงบที่มั่นคง จึงสามารถทำให้เกิดในภูมินั้น แต่สังโยชน์ซึ่งผูกไว้ในกามภูมิไม่ได้ถูกตัด

เพราะฉะนั้นถึงจะเกิดในรูปพรหมภูมิ เชือกยาวมาก คือ ปล่อยไปจนกระทั่งถึงรูปพรหมก็จริง แต่ว่าดึงกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก คือ ต้องเกิดในกามภูมิอีก จนกว่าจะเป็นพระอนาคามีบุคคล

เพราะฉะนั้นถูกผูกไว้แน่นเวลานี้ ไม่ได้เคยคิดที่จะตัด หรือที่จะคลายสิ่งที่ผูกมัดอย่างเหนียวแน่นนี้เลย ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ

อาชีวะแต่ละอาชีพทำให้ดูเหมือนกับถูกผูก ขาดอิสระเสรีใช้ใหม่ แต่ว่าแท้ที่จริงแล้ว ทุกคนถูกผูกทั้งนั้น ในขณะที่มีความยินดีพอใจ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

กามธาตุท่านกล่าวว่าต่ำ เพราะให้สำเร็จการเกิดในภพ

ข้อความต่อไปท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

“กามธาตุ” ท่านกล่าวว่า ต่ำ เพราะให้สำเร็จการเกิดในภพ

อย่าลืมว่า “ภูมิ” หรือระดับชั้นของจิต มีถึง ๔ ชั้น คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ

สำหรับกามภูมิ ไม่ต้องปรารถนา ก็เกิดอยู่แล้ว เป็นอยู่แล้ว เป็นภูมิชั้นต่ำ ซึ่งแม้ว่าจะรู้ว่าต่ำ ก็ยังไม่สามารถจะพ้นไปได้ เพราะเหตุว่าถูกผูกไว้ด้วยสังโยชน์ภายใน คือ อสังขัตตสังโยชน์

โอรัมภาคิยสังโยชน์ – อุทัมภาคิยสังโยชน์

กามธาตุ ท่านกล่าวว่า ต่ำ เพราะให้สำเร็จการเกิดในภพ

สังโยชน์ทั้งหลายย่อมคบหากามธาตุอันต่ำนั้น เหตุนี้สังโยชน์เหล่านั้น ชื่อว่า “โอรัมภาคิยสังโยชน์”

นี่ก็เป็นศัพท์ภาษาบาลี ซึ่งต่อไปท่านผู้ฟังจะค่อย ๆ ชิน แล้วก็เข้าใจความหมายว่า สังโยชน์ มีหลายนัย อาจจะแสดงโดยสังโยชน์ภายใน เป็น อสังขัตตสังโยชน์ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทุกวัน เป็นประจำ จนกระทั่งใกล้ชิด จนกระทั่งเป็นภายใน ส่วนความพอใจในรูปภพและอรูปภพ เป็นพหิททาสังโยชน์ เพราะเหตุว่าแสนไกลที่จะพอใจ และที่จะบรรลู่ถึง

นั่นก็เป็นโดยนัยหนึ่ง นอกจากนั้นก็ยังมี โอรัมภาคิยสังโยชน์ และอุทัมภาคิยสังโยชน์ อีกนัยหนึ่ง

สำหรับอิรัมภาคิยสังโยชน์ ได้แก่ สังโยชน์ทั้งหลายซึ่งย่อมคบหากามธาตุอันต่ำ เพราะฉะนั้นก็ยังเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ จึงเป็นสังโยชน์ที่พัวพัน คบหากามธาตุอันต่ำ จึงชื่อว่า “อิรัมภาคิยสังโยชน์”

แต่ถ้าเป็น “อุทัมภาคิยสังโยชน์” ก็เป็นสังโยชน์ชั้นสูง เบื้องสูง ซึ่งละความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ แต่ยังยินดีพอใจในรูปภูมิ และในอรูปภูมิ และกิเลสที่ละเอียดกว่าชั้นกามภพ

ข้อความต่อไปท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

สังโยชน์ทั้งหลายย่อมคบหารูปธาตุ และอรูปธาตุอันสูงนั้น ในรูปภพและอรูปภพนั้น เหตุนี้สังโยชน์เหล่านั้นนี้ ชื่อว่า “อุทัมภาคิยสังโยชน์”